

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Економічний факультет
Кафедра фінансів

**ЗАГРОЗИ СОЦІАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ ЛЮДИНИ
В УМОВАХ ВІЙНИ**

*Матеріали
круглого столу
27-29 вересня 2023 року*

**Київ–Чернівці
Знання України
2023**

Редакційна колегія:

Варналій З.С., д.е.н., проф. (заг. ред.); Медведкова Н.С., к.е.н., доц. (відп. секр.);
Баженова О.В., д.е.н., проф.; Чеберяко О.В., д.істор.н., к.е.н., проф.;
Микитюк О.П., к.е.н., доц.; Пампуха І.В., к.т.н., доц.;
Плешакова Н.А., к.е.н., доц.; Толок І.В., к.пед.н., доц.;
Федченко О.П., к.військ.н., с.н.с.

314   **Загрози соціальній безпеці людини в умовах війни:** матеріали круглого столу 27-29 вересня 2023 року / За заг. ред. проф. З.С. Варналія. Київ-Чернівці: Знання України. 2023. 110 [1] с.

ISBN 978-966-316-506-6

Збірник містить матеріали круглого столу, що проходив 27-29 вересня 2023 року в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, організаторами якого виступили кафедра фінансів економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка та кафедра економічної теорії, менеджменту та адміністрування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Збірник охоплює наукові публікації за основними напрямками соціальної безпеки людини в умовах війни. Для науковців, викладачів, студентів, державних службовців, керівників суб'єктів господарювання, широкого кола читачів, які цікавляться актуальними проблемами соціальної безпеки людини.

Матеріали публікуються в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, галузевої термінології, імен власних та інших відомостей.

Круглий стіл проводився в межах виконання проєкту НФД України «Нові геостратегічні загрози соціальній безпеці людини в умовах гібридної війни та шляхи їх запобігання» реєстраційний номер № 2021.01/0239.

Адреса редакційної колегії: 03022, м. Київ, вул. Васильківська, 90-а, кім. 410, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, економічний факультет, кафедра фінансів, тел. (044) 521-32-85, e-mail: kafedra_finance@ukr.net

ЗМІСТ

<i>Антохов Андрій Анатолійович, Клевчік Леонід Леонідович.</i> РІВЕНЬ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНИХ РЕЙТИНГОВИХ ОЦІНКАХ.....	5
<i>Баженова Олена Володимирівна.</i> СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ: ТЕНДЕНЦІЇ У СВІТІ.....	8
<i>Бакун Максим Андрійович, Курчу Іван Петрович.</i> ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	11
<i>Близнюк Вікторія Валеріївна, Яценко Любов Дмитрівна.</i> СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ В ТРУДОВІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ.....	14
<i>Бойда Світлана Василівна.</i> ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ.....	18
<i>Варвус Андрій Ігорович.</i> ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	21
<i>Варналій Захарій Степанович.</i> ОСНОВНІ ЗАГРОЗИ СОЦІАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПРІОРИТЕТИ ЇХ ПРОТИДІЇ.....	24
<i>Галушка Зоя Іванівна.</i> СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ПРАЦІВНИКА У БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩІ VANI – СВІТУ.....	28
<i>Гурочкіна Вікторія Вікторівна.</i> ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ.....	30
<i>Жовнір Світлана Михайлівна.</i> МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СТВОРЕННІ БЕЗПЕКОВОГО ПРОСТОРУ ЛЮДИНИ І ДЕРЖАВИ.....	34
<i>Кириленко Володимир Іванович, Шевченко Микола Миколайович.</i> КРИЗОВЕ РЕАГУВАННЯ НА ЗАГРОЗИ ВІЙСЬКОВО-СОЦІАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ.....	37
<i>Ковтун Ірина Броніславівна, Терещенко Тетяна Василівна.</i> ПРІОРИТЕТИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ.....	40
<i>Luste Olena.</i> INNOVATIVE APPROACHES TO THE SOCIAL SECURITY GUARANTEEING IN ORGANIZATIONS MANAGEMENT.....	45
<i>Макарова Олена Володимирівна.</i> БАГАТОСУБ'ЄКТНЕ УПРАВЛІННЯ У ПРОГРАМАХ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ.....	49
<i>Маслій Олександра Анатоліївна, Глушко Аліна Дмитрівна.</i> ІНДИКАТОРНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ ЗАГРОЗ СОЦІАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ ЛЮДИНИ: ПЕРЕВАГИ ТА ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ...	52
<i>Медведькова Наталія Сергіївна.</i> ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	54

<i>Микитюк Оксана Петрівна.</i> SWOT АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В БІЗНЕС СЕРЕДОВИЩІ.....	57
<i>Нікитенко Дмитро Валерійович.</i> ГЕОСТРАТЕГІЧНІ ЗАГРОЗИ СОЦІАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ ЛЮДИНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	61
<i>Новікова Ольга Федорівна.</i> ЗАГРОЗИ СОЦІАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ПРАЦІ В УМОВАХ ВІЙНИ: СТАН ТА МОЖЛИВОСТІ ПОДОЛАННЯ.....	63
<i>Пампуха Ігор Володимирович, Федченко Олексій Петрович, Толоч Ігор Вікторович.</i> РОЛЬ І МІСЦЕ ПАСПОРТІВ (СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ) У РОЗБУДОВІ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ (ЛОКАЛЬНИХ І РЕГІОНАЛЬНИХ).....	66
<i>Панченко Євген Григорович, Самойленко Алла Олександрівна.</i> ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ГАРАНТУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ ПРАЦІВНИКІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ.....	70
<i>Панькова Оксана Володимирівна, Сидорчук Орестлава Григоріївна, Касперович Олександр Юрійович.</i> УКРАЇНСЬКИЙ ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ ЯК ЧИННИК ПОСИЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ ТА СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ....	73
<i>Перегудова Тетяна Вячеславівна.</i> СОЦІАЛЬНА МОБІЛЬНІСТЬ ЯК ІНДИКАТОР СОЦІАЛЬНОЇ ЯКОСТІ СУСПІЛЬСТВА: УКРАЇНА НА ФОНІ КРАЇН СВІТУ.....	75
<i>Плешакова Наталія Анатоліївна, Плешакова Олена Анатоліївна.</i> ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	79
<i>Поченчук Галина Михайлівна.</i> СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	82
<i>Рингач Наталія Олександрівна.</i> ВІЙНА І СПРИЧИНЕНІ НЕЮ ЗАГРОЗИ ДЕМОГРАФІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ.....	86
<i>Сергєєв Олександр Андрійович.</i> ВПЛИВ ВІЙНИ НА УПРАВЛІННЯ ТА УТИЛІЗАЦІЮ ВІДХОДІВ.....	89
<i>Синчак Віктор Петрович.</i> ВПЛИВ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА СОЦІАЛЬНУ БЕЗПЕКУ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	91
<i>Слатвінська Марина Олександрівна, Чудновець Світлана Олександрівна.</i> ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ.....	94
<i>Сторощук Богдан Дмитрович.</i> ОСВІТА ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	97
<i>Ткаченко Олена Вадимівна, Ткаченко Олександр Олександрович.</i> СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	102
<i>Чеберяко Оксана Вікторівна.</i> ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА Україна.....	106

Антохов Андрій Анатолійович,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економічної теорії, менеджменту і адміністрування
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Клевчік Леонід Леонідович,
кандидат економічних наук,
асистент кафедри економічної теорії, менеджменту і адміністрування
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

РІВЕНЬ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНИХ РЕЙТИНГОВИХ ОЦІНКАХ

Визначити становище України в світі за рівнем інноваційного розвитку допоможе аналіз ряду міжнародних індексів, що відображають інноваційні економічні процеси. Відповідні міжнародні рейтинги мають високий рівень надійності завдяки своїй стабільності і прозорим методам розрахунку. Ґрунтуючись на аналізі даних, ви зможете не тільки зрозуміти становище України в світі, а й зорієнтуватися в модельних країнах, де в першу чергу необхідно вивчити досвід.

Українські вчені сформували достатню теоретико-методологічну основу досліджень інноваційного розвитку економіки, яка, однак, потребує постійного осучаснення. Окремі з них звертають свою увагу на проблеми низького рівня інноватизації економіки з співставленням до успіхів інших держав – Н. Віннікова, А. Князевич, М. Мельник, Т. Мілевська, О. Полотай, О. Попадинець, О. Соскін, В. Шедяков, Б. Яценко та ін. Аналіз міжнародних рейтингів щодо інноваційного розвитку економіки є важливим у контексті формулювання науково обґрунтованих рекомендацій подальших реформ в Україні.

З урахуванням різних оцінок інноваційного потенціалу країн було встановлено, що глобальний інноваційний індекс, завойовує все більшу репутацію. Аналіз глобального інноваційного рейтингу глобального інноваційного індексу сприяє створенню середовища, в якому постійно оцінюються інноваційні фактори, що дозволяє своєчасно коригувати та вдосконалювати державну інноваційну політику [1, с.145]. Згідно з глобальним інноваційним індексом такі країни, як Сінгапур, Південна Корея, Швейцарія, Ісландія, Ірландія, Фінляндія, Гонконг, США, Японія і Швеція стали провідними світовими новаторами в 2023 році.

За цим показником Україна в 2023 році увійшла до групи країн з «доходом нижче середнього», зайнявши 63 позицію в рейтингу, набравши 36,3 пунктів з 100 найвищих (в 2020–63 місце, в 2021–71 місце), що призвело до різкого погіршення ситуації в Україні. Крім того, згідно з індексом витрат, який визначає інституційне середовище, людський капітал, інфраструктуру, ринок та підприємницьку практику (вартість інновацій), Україна посіла 88 місце через міграцію робочої сили, пов'язану з війною, та економічну

нестабільність (виробничий індекс). За результатами творчої діяльності та науково-практичним досягненням (інноваційна ефективність) Україна посідає 46 позицію [2, с.272].

Важливим показником з точки зору розуміння можливостей якісного інноваційного розвитку України та продовження на цій основі унікального технологічного переходу, у воєнний час є те, що даний індекс вимірює рівень розвитку інформаційних і комунікаційних технологій конкретної держави за 71 параметром, які об'єднані у три великі групи (індекси): 1) визначення умов для розвитку інформаційно-комунікаційних технологій; 2) діяльність громадян, підприємств і фірм; 3) рівень використання інформаційно-комунікаційних технологій у суспільному житті, комерційному та державному секторах країни [3, с.123].

Згідно з індексом готовності мереж, у 2023 році Україна посіла 81 місце з оцінкою в 3,87 бали. Для порівняння, у фінського лідера 6,04 бали. Іншими країнами-лідерами за цим показником є Сінгапур, Швеція, Нідерланди, Норвегія, Швейцарія, США, Гонконг, Великобританія і Південна Корея. Рейтинг України порівняно з 2022 роком піднявся до 73-го місця з 75-го у 2021 році [4].

На перший погляд показник доступності мереж може здатися не таким важливим, оскільки він в першу чергу відображає можливість використання інформаційних технологій населенням і різними установами, що не завжди відбивається в природі інноваційного розвитку економіки країни. Однак на практиці ці можливості є важливою передумовою для цього, підтверджуючи рівень кореляції між індексом доступності мережі та індексом глобальної конкурентоспроможності, який становить 0,98 [5].

Крім проаналізованих міжнародних рейтингових показників, ми визначаємо позицію України по одному з основних показників-індексу глобальної конкурентоспроможності.

Згідно з рейтингом 2022-2023 років, Україна посіла 76-е місце з оцінкою 4,1, а лідируюча Швейцарія, наприклад, досягла 5,7. До інших провідних країн за даним показником включені Сінгапур, Фінляндію, Німеччину, США, Швецію, Гонконг, Нідерланди, Японію та Великобританію. Україна належить до групи країн, «орієнтованих на ефективність», що відповідає середньому показнику між розвиненими інноваційними країнами та країнами, що наближаються до них, а також між відстаючими країнами та країнами, що наближаються до них [6, с.11].

Якщо ми детально опишемо структуру інтегрального індексу, то на 2022-2023 рік, Україна займала 84 місце з 4,05 пунктами, за субіндексом «базових вимог» вона посіла 91 місце (4,27 балів), 71 місце в субіндексі «фактори підвищення ефективності» (4,01 бали), та 95 місце (3,36 бали) в субіндексі «інтелектуальні та інноваційні фактори» [6, с.17].

Серед показників, що використовуються для визначення субіндексів, дуже низькі рейтингові позиції України за показниками «технологічна готовність» – 94 місце (3,28 бали), «високорозвинена організація діяльності підприємств» (ділова елегантність) – 97 місце (3,68 бали), «інновації» – 93 місце (3,03 бали). Що стосується якості навчальних закладів, Україна посідає 137 місце (2,77 бали). «Макроекономічне середовище є вкрай несприятливим» –

107 місце (4,20 бали), що в основному пов'язано з війною. За показником «Освіта та вища освіта» (education and higher training) наша країна зайняла 43 місце.

Аналіз міжнародних індексів дозволяє зробити ряд важливих висновків. Нині в Україні ми маємо, по суті, ситуацію, коли певні прояви інноваційної активності, інтелектуальної праці, яка стала дійсно інноваційним продуктом, «витягують» нашу країну з прірви відсталих економік, на які сильно вплинула війна. Екологічні умови для інноваційного розвитку, а також продуктивність та ефективність інновацій залишаються незадовільними.

Виходячи з динамічного аналізу значень рейтингових позицій та індексу готовності мереж, можна зробити висновок, що Україна має позитивну динаміку за світовими рейтингами в категоріях «інфраструктура» та «готовність громадян використовувати інформаційно-комунікаційні технології», недоліками державної політики України в цій галузі залишаються «ринкове середовище» та «політичне і нормативно-правове середовище» [3, с. 127-128]. З глобального індексу конкурентоспроможності стає очевидним, що високий освітній рівень населення не трансформується в достатні результати інноваційної діяльності, а система освіти деформується численними внутрішніми та зовнішніми протиріччями, минулою пандемією та війною, що зумовлює надмірну теоретизованість, демотивацію та відтік науково-педагогічних кадрів.

Такі висновки повинні лягти в основу наукового обґрунтування нових стратегічних перспектив інноваційного, післявоєнного розвитку економіки України з урахуванням світових тенденцій.

Список використаних джерел

1. Князевич А. Глобальний інноваційний індекс – оцінка інноваційного потенціалу України. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2022. Вип. 2. С. 142-148.

2. The Global Innovation Index 2023. The Human Factor in Innovation / Soumitra Dutta, Bruno Lanvin, Sacha Wunsch-Vincent. Johnson Cornell University INSTEAD, WIPO. Geneva, Switzerland. 2023. 400 p.

3. Мельник М. В. Еволюція мережевої готовності країн ЄС та України. Ефективність державного управління : зб. наук. пр. Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президенті України. Вип. 31 / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцева. Львів: ЛРІДУ НАДУ. 2022. С. 122-130.

4. The Networked Readiness Index 2023: The Global Information Technology Report 2023: World Economic Forum.

URL: http://www3.weforum.org/docs/GITR/2014/GITR_OverallRanking_2023.pdf

5. Полотай О. І. Ріст індексів розвитку економіки – основа ефективного управління освітніми проектами інформатизації.

URL: http://ubgd.lviv.ua/moodle/pluginfile.php/14209/mod_folder/content/4/Кафедра%20УІБ/Полотай%20О.І/6.pdf.

6. The Global Competitiveness Report 2022-2023. World Economic Forum. 2023. 51 p.

Баженова Олена Володимирівна,
*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економічної кібернетики,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ: ТЕНДЕНЦІЇ У СВІТІ¹

Рівень соціальної безпеки людини здебільшого віддзеркалюється у рівні очікуваної тривалості життя при народженні, яка характеризує і рівень забезпечення життєдіяльності, добробуту, соціального забезпечення, захисту і самозбереження, рівень освіти і саморозвитку, що у підсумку впливає на рівень економічного розвитку країни. У світі очікувана тривалість життя вирізняється значною варіацією, коливаючись від 52,5 років у Чаді до 85,5 років – у Гонконзі [1]. Проте, значний інтерес представляє виокремлення тенденцій щодо соціальної безпеки, що склалися на сучасному етапі.

Актуалізація необхідності визначення тенденцій соціальної безпеки людини у світі обумовлює здійснення групування країн відповідно до рівня очікуваної тривалості життя при народженні.

З цією метою найбільш доцільним вбачається використання такого методу машинного навчання, як кластеризація, що дозволяє розподілити країни на групи відповідно до схожих властивостей її соціальної безпеки. Найбільш розповсюдженим методом кластеризації є метод k -середніх, який передбачає попереднє визначення кількості кластерів та подальший ітеративний розрахунок відстаней між точками даних і центрами груп.

Попередній аналіз очікуваної тривалості життя при народженні 209 країн у 2021 році дозволив ідентифікувати наявність чотирьох кластерів². Подальша кластеризація країн світу методом k -середніх дозволила виявити чотири фінальні центри кластерів: 54.21, 63.4, 73.73 та 82.31 років (результати кластеризації наведено у табл.1).

До першого кластеру увійшло 7 країн Африки, більшість з яких є країнами з низьким рівнем доходу³, де тривають військові конфлікти. Другий кластер з кінцевим центром 63,40 років охоплює 58 країн світу, переважно країн з доходом нижче середнього, серед яких в основному країни Африки та окремі країни Азії, найбільшою з яких є Індія. Переважна більшість країн з доходом вище середнього входять до кластеру з фінальним центром 73,73 років (107 країн світу). Країни з високим рівнем доходу (валовий національний дохід на одну особу яких становить більше 12695 дол. США) увійшли до четвертого кластеру з найвищою очікуваною тривалістю життя при народженні.

---

¹ Тези підготовлено в межах виконання проєкту НФД України «Нові геостратегічні загрози соціальній безпеці людини в умовах гібридної війни та шляхи їх запобігання» № 2021.01/0239

² Інформаційним джерелом дослідження виступила база даних World Development Indicators Світового банку [1]

³ Відповідно до класифікації Світового банку [2]

Результати кластеризації країн світу за очікуваною тривалістю життя при народженні у 2021 році

<i>Клас-тер</i>	<i>Фінальний центр</i>	<i>Країни</i>
1	54,21	Центральноафриканська Республіка, Чад, Есватіні, Лесото, Нігерія, Сомалі, Південний Судан
2	63,40	Афганістан, Ангола, Бенін, Болівія, Ботсвана, Буркіна-Фасо, Бурунді, Камерун, Коморські Острови, Республіка Конго, Дем. республіка Конго, Кот-д'Івуар, Джибуті, Екваторіальна Гвінея, Еритрея, Ефіопія, Фіджі, Габон, Гамбія, Гана, Гвінея, Гвінея-Бісау, Гайана, Гаїті, Індія, Індонезія, Кенія, Кірібаті, Лаоська НДР, Ліберія, Мадагаскар, Малаві, Малі, Маршаллові Острови, Мавританія, Молдова, Мозамбік, М'янма, Намібія, Науру, Непал, Нігер, Пакистан, Папуа-Нова Гвінея, Руанда, Сан-Томе і Принсіпі, Сенегал, Сьєрра-Леоне, Південна Африка, Судан, Танзанія, Тимор-Лешті, Того, Тувалу, Уганда, Ємен, Замбія, Зімбабве
3	73,73	Албанія, Алжир, Антигуа і Барбуда, Аргентина, Вірменія, Аруба, Азербайджан, Багамські Острови, Бахрейн, Бангладеш, Барбадос, Білорусь, Беліз, Бермудські острови, Бутан, Боснія і Герцеговина, Бразилія, Британські Віргінські Острови, Бруней-Даруссалам, Болгарія, Кабо-Верде, Камбоджа, Чилі, Китай, Колумбія, Коста-Ріка, Хорватія, Куба, Чехія, Домініка, Домініканська Республіка, Еквадор, Арабська Республіка Єгипет, Сальвадор, Естонія, Французька Полінезія, Грузія, Гібралтар, Гренландія, Гренада, Гуам, Гватемала, Гондурас, Угорщина, Ісламська Республіка Іран, Ірак, Ямайка, Йорданія, Казахстан, КНДР, Косово, Кувейт, Киргизька Республіка, Латвія, Ліван, Лівія, Литва, Малайзія, Мальдіви, Маврикій, Мексика, Мікронезія, Монголія, Чорногорія, Марокко, Нова Каледонія, Нікарагуа, Північна Македонія, Оман, Панама, Парагвай, Перу, Філіппіни, Польща, Катар, Румунія, Самоа, Саудівська Аравія, Сербія, Сейшельські острови, Сінт-Мартен (голландська частина), Словацька Республіка, Соломонові Острови, Шрі-Ланка, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Люсія, Сент-Вінсент і Гренадини, Сурінам, Сирійська Арабська Республіка, Таджикистан, Таїланд, Тонга, Тринідад і Тобаго, Туніс, Туреччина, Туркменістан, Острови Теркс і Кайкос, Україна, Об'єднані Арабські Емірати, США, Уругвай, Узбекистан, Вануату, Венесуела, В'єтнам, Західний берег і Газа
4	82,31	Фарерські острови, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Гонконг (Китай), Ісландія, Ірландія, Острів Мен, Ізраїль, Італія, Японія, Республіка Корея, Ліхтенштейн, Люксембург, Макао (Китай), Мальта, Нідерланди, Нова Зеландія, Норвегія, Португалія, Пуерто-Ріко, Сінгапур, Словенія, Іспанія, Сен-Мартен (французька частина), Швеція, Швейцарія, Великобританія, Віргінські острови (США)

Джерело: розроблено автором

Таким чином, на основі проведеної кластеризації, можна дійти висновку, що у світі прослідковується кореляція між рівнем доходу країни та очікуваною тривалістю життя при народженні (причому, наявність військових конфліктів сприяє її зниженню). Зокрема, можна говорити про наявність певної «пастки соціальної незахищеності», коли низький рівень доходу в країні призводить до деградації людського капіталу, зниження тривалості життя населення внаслідок відсутності належного соціального захисту, що в кінцевому підсумку призводить до гальмування економічного розвитку. Даний механізм підтримання соціальної незахищеності суттєво прискорюється під час військових конфліктів, не говорячи вже про фізичне знищення населення під час воєнних дій. Тому, зазначені процеси об'єктивізують доцільність подальшого дослідження залежності між рівнем доходу країни, її економічним розвитком і рівнем соціальної безпеки для ідентифікації шляхів подолання цієї пастки та забезпечення виходу на траєкторію стійкого довгострокового зростання.

Список використаних джерел

1. World Development Indicators. URL: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>
2. New World Bank country classifications by income level: 2021-2022. URL: <https://blogs.worldbank.org/opendata/new-world-bank-country-classifications-income-level-2021-2022>

Бакун Максим Андрійович,
аспірант

Кирчу Іван Петрович,
аспірант

Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Забезпечення соціальної безпеки в умовах Російсько-Української війни вимагає активної імплементації цифровізації у всі галузі економіки. Створення динамічно зростаючої цифрової економіки є важливою складовою планомірного економічного зростання країни та росту соціальної безпеки в умовах військового стану.

У звіті Світового банку «Глобальні економічні перспективи», який був представлений на початку поточного року, успішне будівництво стійкої цифрової економіки базується на таких базових принципах:

- надійна цифрова інфраструктура;
- використання big data;
- стимулювання інновацій;
- створення безпечного цифрового середовища.

Розглянемо ключові елементи, які сприяють укріпленню цифрової економіки в цих ключових напрямках протягом першої половини 2023 року.

У контексті збереження соціальної стабільності та розвитку, Європейський Союз виділяє значні кошти в розмірі 17,4 млн євро на підтримку проєкту «Цифрова трансформація для України» (DT4UA) та надання ефективних, загальнодоступних і безпечних держпослуг у 4 ключових напрямках:

- Масштабування охопту застосування «Дія».
- Пришвидшення обміну даними між реєстрами та держустановами.
- Розвиток інфраструктури електронної ідентифікації відповідно до регламенту eIDAS.
- Розробка системи електронного управління, що забезпечить покращення правового клімату в державі.

Міністерство цифрової трансформації України на чолі з Михайлом Федоровим в партнерстві з Естонською академією електронного управління реалізує 4 проєкти загальним бюджетом понад 40 млн євро, включаючи EGOV4UKRAINE, EU4DigitalUA та проєкт «Підтримка ЄС щодо зміцнення кібербезпеки України». Головна мета цих проєктів – запуск веб-сервісів та пришвидшення обміну даними між реєстрами, а також зростання цифрової грамотності серед громадян України.

За останні роки, Україна отримала близько 60 млн доларів від Американського Агентства з міжнародного розвитку (USAID) для захисту

об'єктів критичної інфраструктури: енергетичних систем, телекомунікацій та систем баз даних. Ця допомога дозволила запустити реєстр майна, що зазнало ушкоджень під час масових обстрілів та реалізувати понад 85% державних послуг через застосунок «Дія». Також було ініційовано проекти, спрямовані на підтримку інформаційного, комунікаційного, інноваційного секторів та розвиток цифрових інструментів.

Крім того, Україна отримала можливість брати участь у розробці комп'ютерної екосистеми світового рівня з загальним бюджетом 12 млн євро в рамках проєкту «Цифрова Європа». Також була відкрита можливість використання штучного інтелекту ChatGPT, що дозволяє використовувати послуги чат-бота для посилення цифрової трансформації.

Досягнення Міністерства цифрової трансформації України також включають заощадження коштів держбюджету в розмірі 500 млн гривень та попередження нераціонального витрачання 216,7 млн гривень на підключення до Інтернету тисяч сіл, лікарень, шкіл та дитячих садочків завдяки спільному використанню застосунку «Дія». Резиденти «Дія Сіті» сплатили до держбюджету понад 4 млрд гривень, що складає більше 5% від усіх податків, які надійшли від цифрової індустрії.

Ратифікація Угоди з Європейським Союзом про участь у програмі «Цифрова Європа» дозволить надати додаткову фінансову підтримку для цифрової трансформації та відновлення телекомунікаційного сектору країни, яка зазнала серйозних втрат за час повномасштабного вторгнення. За оцінкою Світового банку, відновлення цієї галузі вимагатиме значних інвестицій у розмірі 1,8 млрд доларів.

Майбутній розвиток цифрової трансформації в Україні має потенціал зміцнити стійкість економіки та сприяти забезпеченню безпеки та соціальної стабільності у країні. Для досягнення цих цілей важливо продовжувати підвищувати ефективність цифрової інфраструктури, розширювати спектр цифрових послуг, покращувати систему електронного урядування і максимально використовувати цифрові ресурси з метою створення безпечного цифрового середовища в Україні.

Список використаних джерел

1. World Bank. 2023. Global Economic Prospects, January 2023. Washington. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:

<https://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects>.

2. 17,4 млн євро на цифрову трансформацію: Євросоюз запускає проєкт підтримки України у сфері діджитал [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://thedigital.gov.ua/news/174-mln-evro-na-tsifrovu-transformatsiyu-evrosoyuz-zapuskae-proekt-pidtrimki-ukraini-u-sferi-didzhital>.

3. Мінцифра розширює співпрацю з USAID: агенція виділить 60 млн доларів на посилення кібербезпеки України. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://thedigital.gov.ua/news/mintsifra-rozshiryue-spivpratsyu-z-usaid....>

4. Дія.Бізнес запускає консультації щодо участі в нових конкурсах «Цифрової Європи». [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://thedigital.gov.ua/news/diyabiznes-zapuskae-konsultatsii-shchodo-uchasti-v-novikh-konkursakh-tsfirovoi-evropi>.

5. Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським Союзом про участь України у програмі Європейського Союзу «Цифрова Європа» (2021–2027) : Проект закону № 0187 від 03.02.2023 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41298>.

Близнюк Вікторія Валеріївна,
*д-р е. н., старший науковий співробітник,
завідувач відділу соціально-економічних проблем праці
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАНУ України*

Яценко Любов Дмитрівна,
*головний консультант відділу соціальної стратегії
Національний інститут стратегічних досліджень*

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ В ТРУДОВІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

Тривалий період радикальних соціально-економічних і політичних змін в Україні зумовив накопичення низки деструктивних процесів, що призвело до проблеми поширення соціальних викликів та загроз. Війна внесла суттєві зміни в функціонування вітчизняної соціально-економічної сфери та загострила існуючі проблеми, значна частина яких знаходиться в площині сфери прикладання праці.

В наслідок повномасштабної війни в Україні пошкоджено або зруйновано щонайменше 426 великих й середніх приватних підприємств та держкомпаній. Кількість зруйнованих підприємств може бути суттєво вищою, оскільки наразі немає інформації про об'єкти на тимчасово окупованих територіях. Підриг Каховської ГЕС призвів до обмежених руйнувань бізнесу через попередній значний вплив бойових дій, який змусив бізнес релокуватись чи згорнути операції на постраждалій території. В наслідок цих руйнацій посилились ризики трудової діяльності, добробуту працездатного населення та членів їх родин.

Серед малого та мікробізнесу, що є джерелом робочих місць для значної частини працездатного населення, за результатами перших п'яти місяців роботи у 2023 році 21,1% підприємств повністю або майже повністю зупинили роботу, 8,4% підприємств вказали на зростання обсягів робіт порівняно з планом, 25,4% підприємств діють в межах запланованих показників на 2023 рік. Тобто менше 35% малих та мікропідприємств працюють на повну потужність, про це свідчать дослідження Advanter Group. Індекс активності бізнесу знаходиться на рівні 35%. Діяльність підприємств ускладнюють ракетні обстріли та перебої з постачання електроенергії та зв'язком. Щоб утриматися на ринку в умовах війни, компанії мусять суттєво переглядати свої витрати, у тому числі, на утримання працюючих. Заходами щодо оптимізації витрат стали переведення працівників на половину ставки, скорочення кількості робочих годин або оформлення відпустки за власний кошт.

З початку повномасштабної війни 22,6% працівників від загальної кількості, які працювали в секторі середнього, малого та мікробізнесу були скорочені, 13,2% відправлені у відпустку та 17,9% працюють на умовах скороченої заробітної плати.

Попри значне покращення ситуації, згідно офіційної статистики станом на 1 серпня 2023 року мали статус безробітного 112,3 тис. осіб при наявності вакансій 59,2 тис. одиниць – на одне вакантне місце претендувало майже 2 офіційно зареєстровані пошукачі роботи [1]. Це при тому, що число офіційно зареєстрованих безробітних зменшилось в наслідок зняття з обліку тих, які мігрували за кордон, та були мобілізовані до лав ЗСУ. Окрім того, наведена статистика щодо чисельності безробітних не відображає фактичну ситуацію в країні, адже вона не включає людей, які перебувають за кордоном або на тимчасово окупованих територіях та й далеко не всі безробітні зареєстровані у державній службі зайнятості. За різними оцінками чисельність безробітних на початок 2023 р. становила від 2,6 млн осіб (за оцінками Міністерства економіки) до 4,2-4,8 млн осіб (за оцінками НБУ) [2].

Варто відзначити ще одну особливість безробіття в нашій країні, пов'язану з не задекларованою зайнятістю. Дослідження кількості українців, які працюють неофіційно, в період війни не здійснюються, до 24 лютого 2022 р. Державна служба статистики оцінювала чисельність неформально зайнятих в розмірі 3 млн осіб, з яких 1,7 млн – незареєстровані підприємці. За припущеннями Міністерства економіки, під час війни кількість неофіційно працевлаштованих зросла. Наявність неформального сектора зайнятості ускладнює оцінки реального безробіття. Серйозними залишаються проблемами, пов'язані з поглибленням структурних та територіальних диспропорцій на ринку праці України, зумовлене викликами війни.

Поряд з цим в період повномасштабної війни відбуваються значні втрати робочої сили у якісному та кількісному вимірах. Зменшення пропозиції робочої сили, у тому числі в довгостроковій перспективі збільшуватиме навантаження на ринок праці, бюджет країни, сферу соціального захисту та у перспективі може призвести до гострого дефіциту працівників у окремих галузях і поглиблення наявних диспропорцій на ринку праці.

Невтішною залишається статистика молодіжного сегменту ринку праці, серед офіційно зареєстрованих безробітних 22% становлять особи у віці до 35 років. Молодь є більш сприйнятлива до змін, в більшій мірі соціально мобільна, здатна до професійного росту та здійснювати трудову діяльність в більш тривалий часовий період. Саме тому активна політика зайнятості в період війни та повоєнного відновлення має спрямовуватись на створення сприятливих умов для підвищення рівня зайнятості молоді. Дослідження групи Gradus професійного середовища, драйверів та бар'єрів у кар'єрному зростанні працюючих молодих українців показало, що 45% опитаних низько оцінюють організації, у яких вони наразі працюють. Серед основних драйверів задоволеності організацією, де працюють молоді українці – розмір винагороди (24%), work-life баланс (15%) та гнучкий робочий графік (13%). Що ж до бажаних ініціатив компаній, в яких би молодь хотіла зростати, для українців усі вони зосереджуються навколо комфорту – гнучкий робочий графік, можливість віддаленої роботи, створення позитивної атмосфери в колективі [3]. Врахування цих питань в процесі формування політики оздоровлення трудової сфери є доцільним в сенсі забезпечення її дієвості та ефективності.

Усвідомлення пріоритетів та конкретних шляхів щодо попередження соціальних викликів і загроз та мінімізації їх наслідків є однією з найбільш гострих і актуальних завдань сучасності, вирішення яких є необхідною умовою для збереження та ефективного використання робочої сили у воєнний період та в час повоєнного відновлення

Вирішення завдань щодо зменшення масштабів безробіття, максимального залучення робочої сили у поле зайнятості та забезпечення продуктивної зайнятості залишається в числі пріоритетних та потребує вжиття невідкладних заходів. Серед таких важливим завданням є розширення поля прикладання праці та покращення його якості. Створення робочих місць дозволить попередити довгострокову стагнації виробничої активності, поширення хронічного безробіття та сприятиме зменшенню економічного навантаження на працюючих, посиленню мотивації до праці, зростанню надходжень до бюджетів і соціальних фондів. В сучасних умовах можливими шляхами пом'якшення ситуації у трудовій сфері є наступні.

1. Для збереження існуючих та створення нових робочих місць на підприємствах, що були релоковані до безпечних регіонів України та стимулювання і підтримки місцевого бізнесу на цих територіях рекомендувати органам місцевого самоврядування розглянути питання щодо створення технологічних або індустріальних парків. Розвиток інфраструктури парків дозволить створити нові робочі місця та формувати фундамент для розвитку наявних промислових потужностей.

2. Для залучення в поле трудової діяльності ВПО в приймаючих регіонах запровадити стимулюючі заходи для створення та розвитку підприємств харчової, легкої хімічної промисловості, виробництва будівельних матеріалів, що дозволить отримати додаткові робочі місця та сприятиме прискоренню реінтеграції переміщеного населення в безпечних регіонах. Підвищенню рівня працевлаштування в цих регіонах сприятиме також розширення мережі реабілітаційних центрів для людей, які постраждали від війни, були в окупації, брали участь в бойових діях. Потреба в послугах таких закладів зростає в умовах війни, їх збільшення сприятиме збільшенню кількості робочих місць та потребуватиме залученню додаткового персоналу в поле трудової діяльності.

3. Для збереження робочої сили країни подальшого розвитку потребує трудове законодавство в частині гнучких форм зайнятості, розширення категорій підприємств, які можуть користуватися фінансовою підтримкою для забезпечення працевлаштування осіб з інвалідністю, гарантій працевлаштування для осіб, звільнених у зв'язку з ліквідацією підприємства тощо.

4. Стимулювання попиту на робочу силу можливе шляхом формування державного замовлення по важливим напрямкам, зокрема, предметом цих державних замовлень може бути розвиток підприємств оборонного комплексу, енергетики, зведення об'єктів інфраструктури, будівництво доріг, мостів, шкіл, лікарень, ремонтно-відновлювальні роботи, розбирання завалів, будівництво захисних споруд тощо.

5. Подоланню професійно-кваліфікаційних диспропорцій на ринку праці та максимальному залученню робочої сили в поле зайнятості сприятиме формування мобільності робочої сили, в тому числі професійної, що визначає рівень адаптивності до змін умов прикладання праці та сприяє забезпеченню потреб підприємств у робочій силі. Вирішення цього завдання у значній мірі лежить в площині ефективності та дієвості соціальних ліфтів.

Список використаних джерел

1. Аналітична та статистична інформація. Державний центр зайнятості. 2023. 01 вересня. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/view>. (дата звернення: 3.09.2023).

2. Інфляційний звіт. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/report>. (дата звернення: 11.06.2023).

3. Український бізнес та суспільство під час війни. Gradus research. Червень 2023 . URL: <https://gradus.app/uk/>. (дата звернення: 15.07.2023)

Бойда Світлана Василівна,
кандидат економічних наук, асистент
кафедри економічної теорії, менеджменту і адміністрування,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ

Трансформація суспільних відносин, агресивна фаза війни росії проти України актуалізували проблему дослідження соціальної безпеки. Останнім часом все більше науковців переносять акцент від безпеки держави до безпеки окремих індивідуумів, оперуючи поняттям «безпека людини» або «людська безпека».

Дослідженню різних аспектів соціальної безпеки та шляхів її забезпечення присвячені праці таких вітчизняних науковців, як Варналій З. С. [2], Буняк Н. [2], Линюк С. [3], Поплавська О. [4] та ін. Метою даної роботи є аналіз економічних передумов, які формують соціальну безпеку людини, зокрема у період війни.

Соціальну безпеку, з одного боку, розглядають як відсутність небезпеки, а з іншого, як наявність стану захищеності життєво важливих інтересів. Тобто вона є метою, засобом і результатом діяльності людини щодо захисту від чинників, явищ, подій та процесів, що становлять їй загрозу, ризику, а також державної політики, яка може допомогти покращити безпеку «реального життя» [3, С. 106]. Категорії економічної і соціальної безпеки людини та держави діалектично пов'язані між собою. І події останніх років – пандемія ковід-19, карантинні обмеження, військові дії – добре показали це на практиці. Для оцінки соціальної безпеки держави використовується система показників, які характеризують рівень забезпечення населення соціальними благами і соціальними умовами життя. Водночас, у період війни деякі з цих показників набувають особливого значення і сприймаються по-іншому, деякі – потребують переосмислення і коригування. Економічні індикатори соціальної безпеки згруповано в таблиці 1.

Зростання рівня бідності, збільшення показника безробіття, зменшення забезпеченості житловим фондом безпосередньо пов'язані з агресивною фазою війни. Але використання певних державних інструментів для стабілізації цих показників є можливим і необхідним вже сьогодні. При цьому переважання пасивних інструментів, таких як соціальна допомога з боку держави внутрішньо переміщеним особам, сім'ям, які опинилися за межею бідності з різних причин, тимчасово безробітним тощо, яке допустимо в період війни, обов'язково має поступитися використанню активних інструментів у період післявоєнної відбудови економіки.

Економічні індикатори соціальної безпеки	
ті, що використовувалися до війни	ті, що використовувалися до війни, але актуалізувалися і потребують корегування у зв'язку з активними бойовими діями
1. Відношення середньої зарплати до прожиткового мінімуму. 2. Відношення мінімального розміру пенсії до прожиткового мінімуму. 3. Рівень безробіття за методологією МОП. 4. Кількість уперше зареєстрованих випадків захворювання на 100 осіб. 6. Обсяг видатків зведеного бюджету на освіту у % до ВВП.	1. Рівень тривалого безробіття у працездатному віці. 2. Частка населення із сукупними витратами, нижче рівня бідності. 3. Частка витрат на харчування у загальному обсязі споживчих витрат домогосподарств. 4. Наявність житлового фонду в середньому на особу. 5. Обсяг видатків зведеного бюджету на оборону країни у % до ВВП. 6. Обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я у % до ВВП.

*згруповано та доповнено автором

Серед таких активних інструментів держави варто виділити: модернізацію систем оборони та охорони здоров'я, з урахуванням потреби створення широкої мережі реабілітаційних центрів для військових та цивільних осіб, які постраждали внаслідок військової агресії; реалізацію програми забезпечення населення житлом, зокрема через побудову соціального житла та надання житла у кредит за пільговою ціною; наближення українських стандартів соціальної безпеки до стандартів ЄС, зокрема відповідність показників середньої заробітної плати та мінімальної пенсії оптимальному споживчому кошику для населення відповідної вікової категорії; врегулювання правових норм і стандартів соціальної безпеки через прийняття Соціального кодексу України.

Зниження рівня соціальної безпеки людини має негативні наслідки не тільки для неї, але й негативно позначається на всіх сферах суспільної життєдіяльності, у тому числі має негативні наслідки для функціонування економіки країни. Безумовно, соціальна безпека людини залежить від економічної і соціальної безпеки держави. Але є й зворотній зв'язок: соціально-економічна безпека держави залежить від відповідального та свідомого ставлення людини до соціальної політики держави. Розробка і практична реалізація конкретних механізмів забезпечення соціальної безпеки людини у період війни та післявоєнної відбудови економіки потребують подальших досліджень у цьому напрямку.

Список використаних джерел

1. Буняк, Н. (2022). СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ: СУТНІСТЬ ТА ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ. *Економіка та суспільство*, (37).
<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-68>.

2. Варналій, З. (2022). Соціальна безпека людини як об'єкт дослідження економічної безпекології. *Економічний вісник університету. Збірник наукових праць учених та аспірантів* (50). С. 90-97.
<https://doi.org/10.31470/2306-546X-2022-52>.

3. Линдюк, С. (2022). Теоретичні інтерпретації концепту «соціальна безпека» в українському науковому дискурсі. *Науковий вісник: Державне управління*. № 1(11). С. 92-113. [https://doi.org/10.32689/2618-0065-2022-1\(11\)](https://doi.org/10.32689/2618-0065-2022-1(11)).

4. Поплавська, О. (2022). Соціальна безпека: нові виміри в сучасному глобальному середовищі. *Галицький економічний вісник*. Том 75. № 2. С. 21-29.
https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2022.02.021.

Варвус Андрій Ігорович,
аспірант

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Війна чинить серйозний вплив на соціальну безпеку, порушує економіку, руйнує інфраструктуру та промисловість, і призводить до зниження якості життя населення. Для зміцнення соціальної безпеки після війни необхідно розробляти та впроваджувати нові ефективні механізми та інструменти.

Протягом останніх десятиліть цілий ряд українських дослідників плідно працювали над питаннями соціальної безпеки. Але постає питання: «Чому попри величезну роботу і досягнення науковців, при наявності численних рекомендацій по забезпеченню соціальної безпеки і підняття соціальних стандартів, в Україні ситуація тільки погіршується?» Війна в Україні є серйозною загрозою для соціальної безпеки країни. Вона призвела до зростання бідності, нерівності, безробіття та захворюваності. Війна також негативно впливає на психічне здоров'я людей.

Є кілька причин, чому в Україні попри зусилля науковців ситуація з соціальною безпекою та стандартами погіршується:

1. Відсутність політичної волі. Українська влада часто ігнорує рекомендації експертів і не вживає необхідних заходів для покращення соціальної ситуації у країні. Соціальна політика не є пріоритетом для влади.

2. Корупція та неефективне використання ресурсів. Значна частина коштів, які могли б піти на підвищення соціальних стандартів, розкрадається через корупційні схеми. Кошти не доходять до нужденних.

3. Складна економічна ситуація. Україна переживає суттєві економічні проблеми, спричинені як внутрішніми причинами, так і зовнішніми шоками. Обмежені бюджетні ресурси не дозволяють фінансувати соціальні програми на належному рівні.

4. «Ручне» управління економікою. В Україні досі зберігається практика «ручного», непрозорого управління економічними процесами. Це створює корупційні ризики, негативно впливає на бізнес-клімат і уповільнює економічне зростання. В результаті страждають соціальні стандарти.

5. Неефективна соціальна політика. Соціальна система та проекти в Україні часто розробляються та реалізуються без урахування реальних потреб населення і наукових рекомендацій. Кошти витрачаються неефективно.

Отже, проблема полягає не у відсутності знань чи рекомендацій від науковців, а значною мірою у недолугій державній політиці та небажанні змінювати неефективні практики управління.

Для покращення ситуації з соціальною безпекою в Україні необхідні суттєві реформи.

За допомогою ШІ ми можемо максимально зменшити людський фактор, корупційну складову, і значно збільшити об'єктивність у прийнятті рішень.

Штучний інтелект (ШІ) може допомогти у вирішенні питань соціальної та економічної безпеки кількома способами:

1. Використання ШІ для розробки та моделювання сценаріїв соціально-економічного розвитку країни. Це дозволить приймати рішення на основі достовірних даних і прогнозів, а не політичної доцільності.

2. Застосування ШІ в процесах розробки та оцінки соціальних проектів і програм. ШІ може допомогти виявити неефективні проекти, оцінити їх фактичний вплив і переваги для різних груп населення. Це підвищить об'єктивність розподілу бюджетних коштів.

3. Впровадження ШІ в системи надання адміністративних та соціальних послуг. Автоматизація процесів знижує ризики зловживань та корупції при наданні послуг громадянам, розгляді заяв та розподіленні пільг і виплат.

4. Застосування технологій штучного інтелекту для моніторингу та контролю використання бюджетних коштів, виявлення корупційних ризиків та порушень. Це підвищує прозорість та підзвітність процесів.

5. Використання ШІ для аналізу та оцінки політик і рішень уряду на предмет їх відповідності принципам соціальної справедливості, інклюзивності та дотримання прав громадян. Це сприяє більш зваженому та неупередженому прийняттю рішень органами влади.

Як приклад, можна навести дані від Bloomberg про використання ШІ у фінансовій сфері провідними банками в світі.[4]

Deutsche Bank використовує ШІ для аналізу інвестиційних портфелів заможних клієнтів. ING використовує ШІ для виявлення потенційних позичальників, які можуть не платити борги. Morgan Stanley проводить «експерименти» з ШІ в безпечних умовах. А JPMorgan Chase активно наймає фахівців зі штучного інтелекту і пропонує найбільше вакансій у цій сфері серед конкурентів.

JPMorgan є лідером серед банків у сфері штучного інтелекту. Найбільший банк США опублікував глобальні оголошення про 3 651 вакансію, пов'язану зі штучним інтелектом, з лютого по квітень – майже вдвічі більше, ніж у його найближчих конкурентів Citigroup Inc. та Deutsche Bank, як показали дані Evident. Eigen Technologies Ltd., яка допомагає таким компаніям, як Goldman Sachs Group Inc. та ING з ШІ, заявила, що запити від банків зросли в п'ять разів у першому кварталі 2023 року порівняно з аналогічним періодом минулого року.

Штучний інтелект дозволяє банкам автоматизувати багато процесів, поліпшити аналітику даних, зменшити ризики та краще задовольняти потреби клієнтів. Тому лідерство у цій сфері є стратегічно важливим для успіху великих банків.

Ось деякі приклади використання штучного інтелекту в соціальних проектах у таких країнах як Сінгапур, США, Канада:

Сінгапур: – Chatbot Ask Jamie – Урядове технологічне агентство Сінгапуру (GovTech) і Smart Nation and Digital Government Office (SNDGO) застосовують віртуальних помічників (VA) і технології штучного інтелекту (AI), щоб допомогти громадянам і компаніям орієнтуватися в державних онлайн-послугах і покращити надання послуг.

США:

– Система розпізнавання осіб для ідентифікації безхатченків та надання їм послуг у місті Окленд.

– Проект Чиказького університету використовує ШІ для виявлення ознак депресії та суїцидальних намірів у соцмережах.

Канада:

– Компанія Element AI розробила ШІ-систему для Міністерства праці, яка аналізує дані про ринок праці та надає рекомендації щодо програм підтримки зайнятості.

Загалом, штучний інтелект надає широкі можливості для більш об'єктивного та неупередженого управління соціальною політикою в Україні. Проте, ефективне використання ШІ потребує певних змін у підходах та свідомості осіб, які приймають рішення. Важливо зазначити, що штучний інтелект сам по собі не розв'язує всі проблеми. Його використання потребує грамотного планування, розробки відповідних моделей і алгоритмів, а також ефективного контролю за його впровадженням.

Список використаних джерел

1. Варналій З. С. Економічна безпекологія в умовах глобалізаційних викликів і загроз. Економічна безпека: держава, регіон, підприємство: Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної Інтернет Конференції, 21 грудня 2020 р. – 21 січня 2021 р. Полтава: НУПП, 2021. с. 34-39.

2. Варналій З. С. Нові виклики соціальної безпеки України в умовах євроінтеграції. Зб. наук. праць XII Міжнар. наук.-практ. конф. «Академічна й університетська наука: результати та перспективи», 6 грудня 2019 року. Полтава, Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2019. С. 14-19.

3. Стратегія національної безпеки України, затв. Указом Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020.

URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12>

4. Wall Street Banks Are Using AI to Rewire the World of Finance By William Shaw and Aisha S Gani URL: <https://www.bloomberg.com/news/features/2023-05-31/jpmorgan-s-push-into-finance-ai-has-wall-street-rushing-to-catch-up>

*Варналій Захарій Степанович,
доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри фінансів,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

ОСНОВНІ ЗАГРОЗИ СОЦІАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПРІОРИТЕТИ ЇХ ПРОТИДІІ⁴

Суспільство на сучасному етапі стає все менш передбачуваним та прогнозованим, сповнене різноманітних глобальних загроз, які негативно впливають як на глобально-цивілізаційному, так і на персональному рівні. Реальні та потенційні ризики та загрози з'являються в усіх аспектах суспільства, включаючи економіку, екологію, політику та соціальну сферу. Ці небезпеки виникають через вплив різних природних, політичних, інформаційно-комунікативних, економічних, соціальних та технологічних процесів, які впливають на їх розвиток через багато несподіваних об'єктивних і суб'єктивних чинників. Тому держави, суспільства в цілому та окремі особи постійно відчують зростаючу потребу в забезпеченні свого безпечного існування та розвитку. Все це стосується безпеки людини, зокрема її соціальної складової.

У цьому аспекті важливе значення має процес забезпечення соціальної безпеки України як систематична діяльність, спрямована на визначення відповідності характеру розвитку соціально-економічних процесів критеріям реалізації національних інтересів у соціальній сфері та на запобігання можливим загрозам. Загроза – це конкретна та безпосередня форма небезпеки, або сукупність негативних чинників чи умов. Загрози як і безпека є об'єктивним явищем, вони формалізуються через негативні зміни як у зовнішньому, так і у внутрішньому політичному, економічному або природному середовищі.

Загрози також визначаються як дія дестабілізуючих чинників об'єктивного та суб'єктивного характеру, які можуть спричинити потенційні або реальні втрати для учасників процесу, вони можуть трансформуватися ієрархічно. Загрози різних ієрархічних рівнів взаємозалежні та взаємозумовлюють одна одну.

Основні загрози соціальній безпеці класифікуються за різними ознаками. В залежності від суб'єкта походження загрози поділяються на внутрішні та зовнішні. За ієрархічним рівнем спрямування – мегарівень, макрорівень, мезорівень, мікрорівень та нанорівень [3]. Загрози можуть бути реальними й потенційними, цілеспрямовано створеними будь-яким суб'єктом або такі, що виникають стихійно, безпосередні та опосередковані. Основою для оцінки загроз та втрат від них є якісні й кількісні критерії безпеки. Щодо

---

⁴ Тези підготовлено в межах виконання проєкту НФД України «Нові геостратегічні загрози соціальній безпеці людини в умовах гібридної війни та шляхи їх запобігання» № 2021.01/0239

геостратегічних загроз, то ними є ті загрози, які мають зовнішнє джерело прояву, а наслідки від них мають непередбачуваний, довготривалий, масштабний та взаємозалежний характер прояву. Прикладом таких геостратегічних загроз є пандемія COVID-19 та повномасштабне вторгнення РФ в Україну.

Важку загрозу в Україні несе повномасштабна російсько-українська війна, яка істотно вплинула та впливає на стан національної безпеки України, зокрема, соціальної безпеки людини. Масштабні негативні наслідки війни мають як прямий, так і опосередкований характер, що є реальною соціальною загрозою. Вплив наслідків повномасштабної війни на соціальну безпеку людини вимагає нових наукових розробок та обґрунтування нових більш ефективних механізмів зміцнення [2].

Основні положення дій, що спрямовані на забезпечення соціальної безпеки, становлять її стратегію в межах стратегії економічної та національної безпеки України. Заходи щодо зміцнення соціальної безпеки – це конкретні дії органів державної влади, інститутів громадянського суспільства, соціальних сил та організацій, що в сукупності дозволяють зміцнити соціальну безпеку як на макрорівні, так і на нано-рівні. Початковим заходом є діагностування, яке має на меті вирішити два ключових завдання у сфері соціальної безпеки на будь-якому рівні будь-якої держави [5].

По-перше, це розкриття логіки, методології та методики дослідження, оцінка рівня соціальної безпеки на основі аналізу глибинних причинно-наслідкових зв'язків у процесі її формування.

По-друге, визначення методів та механізмів, які дозволять найефективніше впливати на показники соціальної безпеки, щоб забезпечити їх відповідність вимогам економічного розвитку країни [1].

Здійснюючи аналіз загроз національній безпеці України, можна спостерігати, що до повномасштабного вторгнення російської федерації найважливіші з них мали внутрішній характер і були зосереджені в економічній, соціальній та політичній сферах. Сфера соціальної безпеки людей отримала новий вимір і характеристики. До 2014 року соціальна безпека людини в Україні фокусувалася на поліпшенні життєвих умов населення, забезпеченні якості праці, подоланні бідності, зменшенні демографічної кризи, формуванні соціальної рівності, сприянні доступності якісної освіти та підтримці здоров'я. Водночас після 2014 року зросли вимоги до збереження життя та здоров'я людей, а також збільшилася цінність людського життя та активної громадянської позиції. З 24 лютого 2022 року ці вимоги стали ще більше нагальними [4].

Загрози соціальній безпеці є процеси, що спричиняють раптові, а часом і суттєві зміни в способі життя, порушують життєво важливі соціальні права та інтереси особи. Джерела таких загроз можна класифікувати на п'ять груп.

Перша група охоплює низку загроз, що викликані порушенням законних прав особистості та неспроможністю держави їх захищати (зокрема, порушення права на життя, працю, освіту, житло, охорону здоров'я, свободу пересування, забезпечену старість тощо).

Друга група включає соціальні загрози, що пов'язані з насильством та злочинністю в суспільстві, його криміналізацією.

Третя група охоплює розповсюдження негативних соціальних явищ, таких як наркоманія, алкоголізм, погіршення здоров'я та зменшення тривалості життя тощо.

Четверта група включає погіршення медичного обслуговування та охорони здоров'я, масового розповсюдження хронічних та інфекційних захворювань тощо.

До п'ятої групи загроз відноситься недостатній рівень соціальної захищеності населення [4].

Геостратегічні загрози можуть значно вплинути на соціальну безпеку людини через безпосередні або непрямі наслідки для їхнього життя та добробуту. Серед таких геостратегічних загроз на соціальну безпеку людини в умовах війни виділимо такі:

1. Військові конфлікти та насильство. Війни та збройні конфлікти можуть призвести до загибелі людей, руйнації інфраструктури, вимушеного переселення та гуманітарних криз. Це спричиняє втрату життя, голод, травми, недостатність медичної допомоги та інші складнощі для людей, що живуть в зонах воєнного конфлікту.

2. Економічні труднощі. Геостратегічні загрози спричиняють економічні кризи, обмеження торгівлі, зменшення рівня зовнішніх інвестицій тощо. Економічні труднощі в Україні в період війни мають різноманітні прояви, оскільки війна призводить до серйозних змін у всіх сферах життя країни.

3. Енергетична криза. Геостратегічні виклики, пов'язані з енергетичною безпекою, можуть призвести до збільшення витрат на закупівлю енергії або переривання ланцюга поставок. Це значно впливає на доступність тепла, електроенергії та палива, що призводить до соціальних проблем, особливо для людей з низькими доходами або вразливих верств населення.

4. Екологічні загрози. Зміна клімату та екологічні виклики, спричинені геостратегічними загрозами, призводять до природних катастроф, таких як повені, землетруси, посухи тощо. Ці стихійні лиха можуть призвести до великої кількості жертв, руйнувань майна та загрози життям людей. Війна рф в Україні – це також і екоцид: знищення заповідних територій, знищенні біорізноманіття, забруднення ґрунтів важкими металами від розривів снарядів і мін. Катастрофою планетарного масштабу став підрив Каховської ГЕС, наслідки від якого неможливо оцінити.

5. Міжнаціональні конфлікти та міжетнічні напруження. Геостратегічні проблеми, такі як територіальні спірні території або культурні переділи, можуть призвести до напруженості між різними групами населення. Це викликає конфлікти, дискримінацію, насильство та загрози безпеці людини [4].

Ці загрози можуть мати довготривалий вплив на соціальну безпеку людини, створюють вразливість та потребу в гуманітарній допомозі.

Управління геостратегічними загрозами та сприяння стійкому миру й розумінню міжнаціональних відносин є важливими чинником зміцнення соціальної безпеки людини та її благополуччя.

Головними цілями та завданнями соціальної безпеки України в умовах війни є: матеріальна соціальна допомога населенню; гуманітарна допомога окупованих територій; безоплатна медична допомога; матеріальна допомога тимчасово внутрішньо переміщеним особам; вирішення невідкладних соціальних проблем звільнених територій; створення сприятливого психологічного клімату та психологічної допомоги; сприяння відродженню ринку праці, внутрішньої релокації бізнесу; соціальна допомога біженцям, які виїхали з України; допомога поверненню примусово депортованих людей, особливо дітей; цілеспрямована політика підтримування зв'язків з біженцями, з мігрантами (онлайн-уроки для дітей-біженців; зустрічі, заходи з біженцями, щоб вони розуміли, що про них не забули) тощо.

Пріоритетними цілями та завданнями соціальної безпеки України в повоєнний час подолання бідності мають бути: гармонізація трудових відносин; ліквідація «зрівнялівки» та дискримінації у пенсійному забезпеченні; забезпечення гарантованого переліку безоплатних медичних послуг; підтримка становлення духовно та фізично здорової, матеріально забезпеченої та соціально благополучної сім'ї; створення умов для подолання демографічної кризи та досягнення постійного демографічного розвитку; попередження трудової міграції; подолання бездомності громадян, безпритульності дітей; проведення компенсації знецінених вкладів громадян; розвиток смарт-сіті; вирішення невідкладних соціальних проблем села; забезпечення гендерної рівності тощо.

Список використаних джерел

1. Баженова, О. В., Варналій, З. С., Чеберяко, О. В. Соціальна безпека людини в умовах військової агресії: індикатори та оцінювання (на прикладі України). Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління. 2023. №8. URL:<https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-8-07-02>.
2. Варналій З.С. Багаторівнева система соціальної безпеки // Економіка і регіон. 2022. № 1 (84). С. 68–74.
DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2022.1\(84\).2547](https://doi.org/10.26906/EiR.2022.1(84).2547)
3. Варналій З. С. Соціальна безпека людини як об'єкт дослідження економічної безпекології. Економічний вісник університету. Збірник наук. праць учених та аспірантів. Випуск 52, Переяслав, 2022. С. 90-97. DOI: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2022-52-90-97>
4. Варналій З. С., Чеберяко О. В., Нікитенко Д. В., Микитюк О. П. Геостратегічні загрози соціальній безпеці людини в умовах війни. Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Сер. Економічні науки. 2023. Вип. 2(102). С. 12-33.
5. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки: монографія / О. Ф. Новікова, О. Г. Сидорчук, О. В. Панькова та ін. Київ, Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2018. 184 с.

Галушка Зоя Іванівна

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економічної теорії, менеджменту і адміністрування,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ПРАЦІВНИКА У БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩІ BANI–СВІТУ

Умови BANI-світу (Brittle – крихкий, Anxious – неспокійний, Non-Linear – нелінійний, Incomprehensible – незбагненний) характеризуються великою невизначеністю, непередбачуваністю та швидкими змінами в бізнес-середовищі та суспільстві загалом. Крихкість означає, що будь-які звичні системи, способи організації дій можуть вмиг зруйнуватися. Неспокій породжує страх, що веде до втрати можливостей. Нелінійність означає втрату причинно-наслідкових зв'язків, будь-які події мають системний ефект та вимагають системних дій. Незбагненність означає неповноцінність знань та відсутність повного уявлення про все, що відбувається. У таких умовах гарантувати повну соціальну безпеку для працівників може бути складним завданням.

Загальні заходи, такі як законодавство і система прав працівників, соціальні програми, заходи з охорони здоров'я, соціальна відповідальність бізнесу, освіта і навчання, фінансова підтримка, не забезпечують гарантії соціальної безпеки. Однак у системі менеджменту організацій можливо приймати низку заходів для зменшення ризиків і покращення соціальної безпеки працівників в цих умовах:

1. Забезпечення можливості працівникам швидко адаптуватися до змін у вимогах ринку та технологіях може зменшити вплив невизначеності.
2. Надання можливостей для постійного навчання та професійного розвитку допомагає працівникам залишатися конкурентоспроможними.
3. Забезпечення страховим покриттям, таким як медичне страхування і страхування на випадок втрати роботи, може забезпечити фінансову безпеку працівників.
4. Дозвіл на гнучкий графік роботи або роботу здалека допомагає працівникам краще збалансувати роботу і особисте життя.
5. Надання доступу до психологічної підтримки та консультування може допомогти працівникам управляти стресом та невизначеністю.
6. Сприяння ініціативі та участі працівників у прийнятті рішень може підвищити їхнє відчуття контролю та безпеки.
7. Відкрита комунікація між керівництвом та працівниками щодо змін, стратегій та важливих подій в організації [1].

Менеджмент повинен бути готовий реагувати на непередбачувані обставини та зміни, створюючи стратегії та політики, які підтримують соціальну безпеку працівників в умовах невизначеності. При цьому важливо

розуміти, що абсолютну гарантію соціальної безпеки в умовах VANI-світу може бути складно забезпечити, і потрібно розглядати це як незавершений процес адаптації та вдосконалення. Загальна ідея полягає в тому, що в умовах VANI-світу соціальна безпека вимагає гнучкості, адаптивності та здатності до самостійного навчання та розвитку, а також доступу до ресурсів та підтримки для впорядкування цих умов.

Соціальна безпека працівника в умовах VANI-світу можлива, якщо крихкості та тендітності світу протиставляється гнучкість та вміння швидко адаптуватися до змін в робочих умовах та вимогах. Для забезпечення соціальної безпеки важливо мати доступ до навчання та ресурсів для швидкого навчання та перепідготовки, щоб зберігати конкурентно-спроможність на ринку праці. Необхідно пройти через цифрові трансформації, інвестувати у взаємодію з працівниками, на перший план ставити проблеми навколишнього світу.

Неспокій та тривожність, що характеризують стресовий стан в стосунках і в бізнесі, ризик втрати можливостей та відчуття актуальних трендів вимагають уміння використовувати зміни та навіть кризи як можливості для зростання та розвитку. Важливо мати підтримку та ресурси для розвитку нових навичок та ідей у важких часах. Життєстійкість забезпечують лідерство, репутація, культура та розвиток соціального капіталу.

Подолати нелінійність у VANI-світі – значить адаптуватися до такої нестабільності, налагоджувати доступ до мережі зв'язків та ресурсів, які для працівників допомагають знайти нові можливості працевлаштування та розвитку кар'єри. Для цього важлива довіра як почуття приналежності та спосіб комунікацій, а у менеджменті гнучкі механізми керування ризиками.

Незбагненність означає, що в умовах VANI-світу інформація та ситуації можуть бути складними та непередбачуваними. Соціальна безпека включає в себе здатність розуміти цю складність, шукати нові способи розв'язання завдань та сприймати зміни з відкритістю. Потрібні адаптивність, ініціативність, швидкий розвиток нових навичок.

Таким чином, менеджмент може гарантувати умови соціальної безпеки працівників шляхом впровадження різних політик, практик і заходів. Гарантування соціальної безпеки працівників відіграє важливу роль у забезпеченні успішності і стабільності організації та може покращити ефективність роботи команди.

Список використаних джерел

1. Галушка З.І. Невизначеність як економічна категорія та як середовище функціонування бізнесу. Економіка: реалії часу. Науковий журнал. 2023. №1 (65). С.26-32. DOI: 10.15276/ETR.01.2023.3. DOI: 10.5281/zenodo.7834244.

2. Міжнародна безпека у світлі сучасних глобальних викликів. Країни Балтії –Україна: єдність, підтримка, перемога: збірник наукових праць. Україна, Київ: КНЕУ, 2023. 411 с.

Гурочкіна Вікторія Вікторівна

д.е.н., професор, професор кафедри економіки, підприємництва та економічної безпеки Державного податкового університету, ад'юнкт Інституту економіки та фінансів Зеленогурського університету (Польща), Президент Фундації «Української наукової діаспори в Польщі»

**ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ УКРАЇНИ:
ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ**

Розвиток соціального капіталу та формування системи його економічної безпеки є основою державної економічної стратегії країни, що спрямована на ефективність та розширення соціальних відносин й мереж у формуванні економічної стійкості та розвитку, стабільності та досягненні добробуту суспільства. Економічна безпека соціального капіталу країни впливає на різні аспекти життя та розвитку країни, формується через систему взаємодії та співпраці в різного виду соціальних мереж, партнерстві та стійких відносинах між громадянами, громадськими організаціями та урядом.

Потрібно розмежовувати поняття економічної безпеки соціального капіталу та соціальної безпеки, оскільки перша є концепцією, яка характеризує роль соціальних відносин і мереж у формуванні економічної стійкості та розвитку суспільства, включає рівень довіри, взаємодію, співпрацю і відносини між громадянами, організаціями та інституціями, які сприяють досягненню спільних цілей та підтримують соціальний розвиток. Водночас, соціальна безпека відображає заходи та політики, що спрямовані на забезпечення мінімальних життєвих стандартів, благополуччя та безпеки громадян у суспільстві.

Соціальна безпека як складова частина національної безпеки являє собою формування та досягнення стану захищеності від загроз соціальним інтересам. Від національних інтересів відокремлюються соціальні інтереси, а від загроз національній безпеці – загрози соціальній та іншим сферам, які (загрози) перешкоджають реалізації соціальних інтересів. Відповідно до цього повинно формулюватися загальне визначення соціальної безпеки. Соціальна безпека – це стан захищеності соціальних інтересів особи, суспільства, держави від впливу на них соціальних загроз [4, с. 20]. Слід зазначити, що соціальна безпека акцентує увагу тільки на системі захисту від соціальних ризиках, і не супроводжується захист економічних інтересів суспільства. Вони можуть розглядатись тільки опосередковано у майбутньому.

Тому економічна безпека соціального капіталу базується на зростанні та розширенні соціального капіталу та підтримується й розвивається через соціальні взаємодії, співпрацю та довіру між громадянами та групами. Система економічної безпеки соціального капіталу має стати основою державної економічної стратегії, спрямованої на підвищення ефективності та розширення

соціальних зв'язків і мереж з метою забезпечення економічної стабільності та розвитку, а також досягнення стабільності та добробуту суспільства.

Як зазначалось у попередніх дослідженнях, відмінною особливістю економічної безпеки соціального капіталу від соціальної безпеки в системі соціально-економічному розвитку країни є акцент на використанні соціальних відносин і мереж для підтримки економічної стійкості та розвитку, тоді як соціальна безпека спрямована на забезпечення мінімальних соціальних стандартів та захисту громадян від ризиків, пов'язаних з втратою доходу та соціальними потребами. Обидві концепції важливі для функціонування суспільства, і вони можуть взаємодіяти між собою, впливаючи на добробут та стійкість суспільства [1].

Структура і зміст соціального капіталу обумовлені особливостями економічних відносин, а рівень його розвитку й реалізація детерміновані ступенем і темпами прогресивних змін у продуктивних силах суспільства, виражених певними відносинами конкретної країни. Такі особливості супроводжуються певним комплексом ризиків у нестабільному середовищі, особливо під впливом російсько-української війни.

Соціальні відносини та мережі під час російсько-української війни є складними та багатшаровими. Війна почалася у 2014 році та значно вплинула на соціальну динаміку в Україні.

Слід виділити ризики у системі розвитку соціального капіталу, які виникли під час війни:

- сепаратизм (як інструмент використовувався агресором при анексії територій України);
- політизація, яка супроводжувалась розділенням думок суспільства щодо подій 2014 р. це призвело до розділення українського суспільства на різні групи та фракції з різними поглядами на конфлікт та причини виникнення конфлікту;
- гуманітарна криза, яка справляє значний натиск на служби соціального забезпечення та громадські мережі;
- інформаційна війна, у якій росія активно використовує засоби масової інформації та соціальні мережі для впливу на громадську думку українського суспільства;
- напруги міжнаціональних відносин в Україні, тобто між національностями та етнічними групами почали загострюватись конфліктні ситуації у взаємоповазі (в Криму та на сході України).

Війна суттєво вплинула на соціальні відносини та мережі в обох країнах, призводячи до розділення, мобілізації та змін у соціокультурній сфері.

Тригером розширення соціального капіталу стали проблеми значної міграції населення з України, виникли економічні проблеми і різні клани думок про військових мігрантів, що в свою чергу віддає процесі відновлення соціального капіталу. Динаміка військової міграції населення є значною. Так, Мірослав Скорка, президент Об'єднання українців у Польщі зазначає, що на початок 2023 року кількість українських військових мігрантів із діючим

польським номером PESEL становила 955 тисяч осіб. За оцінками Фундації «Української наукової діаспори в Польщі» обсяги військових мігрантів з числа науково-педагогічного персоналу та експертної спільноти охоплює біля 1000 осіб, і це тільки тих, хто офіційно долучились до спільноти діаспори.

Загальна кількість в Європі військових мігрантів з України зафіксовано 5 828 000 осіб, станом на вересень 2023 р., а за межами Європи зафіксовано 369 200 осіб, та всього у всьому світі 6 197 200 осіб. [5].

В результаті, ми спостерігаємо негативний вплив на економічну стійкість країни, стабільність та добробут суспільства.

Слід відмітити позитивні зміни у соціальних відносинах та мережах під час російсько-української війни:

- активізація громадських ініціатив та проектів, що охоплює як допомогу військовим, так і громадські обговорення;
- активізація волонтерату у різних сферах підтримки суспільства, включаючи гуманітарну допомогу, медичну асистенцію, психологічну підтримку та інші громадські ініціативи (значна кількість громадян України та інших країн виявили бажання допомагати тим, хто постраждав від війни);
- виникнення військових мереж та добровольчих батальйонів територіальної оборони (Збройні сили України та добровольчі батальйони створили власні мережі та комунікаційні структури для координації дій на передовій);
- посилення міжнародних контактів з країнами, які солідарні з Україною;
- формування українських діаспор у Європейських країнах та за межами, в тому числі профільних, наукових, з гендерним акцентом та за інклюзивною групою.

Висновки. Такі позитивні зміни у соціальних відносинах та мережах під час російсько-української війни слід розширювати та підтримувати, оскільки це шлях до відновлення та Євроінтеграції України у повоєнний період, в тому числі для забезпечення стабільності та стійкості суспільства. Це сприятиме посиленню довіри та співпраці, соціальній кооперації, врегулюванню конфліктів, розвитку інновацій та політичній стабілізації, які сприятимуть в комплексі економічній рівності та доступу до ресурсів і можливостей для всіх членів суспільства.

Отже, економічна безпека соціального капіталу полягає у забезпеченні захисту економічних інтересів суспільства при взаємодії та спільній реалізації прогресивних ідей, створюючи додану цінність для досягнення економічних ефектів та долаючи соціальну диференціацію й нерівність, посилюючи довіру до державних інститутів, які забезпечують правопорядок, дотримання прав власності та захисту інвестицій.

Розвиток соціального капіталу та формування системи його економічної безпеки є основою державної економічної стратегії, яка спрямована на ефективність та розширення соціальних відносин й мереж у формуванні економічної

стійкості та розвитку, стабільність та добробут суспільства. Рівень економічної безпеки соціального капіталу країни визначається комплексом індикаторів, такими як рівень довіри між громадянами, ефективність взаємодії між різними групами населення та співпрацею між громадянами, організаціями і державними інституціями, що в цілому сприяє економічній стійкості через захист економічних інтересів.

Список використаних джерел

1. Гурочкіна В. В., Калач Г. М. Економічна безпека соціального капіталу країни. Вісник Хмельницького національного університету. № 2, Том 2. 2022. С. 340-344.
2. Гурочкіна В. В., Рябініна Н. О. Інклюзивний розвиток національної економіки у вимірах соціального капіталу. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2020. № 5. С. 266–271. DOI <https://www.doi.org/10.31891/2307-5740-2020-286-5-48>
3. Новікова О. Ф., Сидорчук О. Г., Панькова О. В. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки: монографія // Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ. 2018.
4. Гнибіденко І. Ф., Колот А. М., Новікова О. Ф. Соціальна безпека: теорія та українська практика: монографія. 2006.
5. Ukraine Refugee Situation : UNHCR Data Explanatory Note – 14 June 2023. <https://data.unhcr.org/en/working-group>

Жовнір Світлана Михайлівна

кандидат географічних наук,

старший науковий співробітник відділу соціоекономіки праці

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СТВОРЕННІ БЕЗПЕКОВОГО ПРОСТОРУ ЛЮДИНИ І ДЕРЖАВИ

Повномасштабна російська збройна агресія проти українського народу і держави Україна призвела до кардинальних змін у військово-політичному, соціально-економічному, культурологічному житті українського суспільства, зруйнувавши безпековий простір кожної людини, суспільства і держави. Масовою загибеллю людей, незаконною депортацією українських дітей з тимчасово окупованих територій на територію країни-окупанта, знищенням міст і сіл, промислових та інфраструктурних об'єктів, вчиненням численних злочинів проти докільця супроводжується ворожий напад на нашу країну.

Гуманітарна ситуація в Україні залишається складною, в багатьох прифронтових районах наближеною до гуманітарної катастрофи внаслідок високої смертності і поранень населення через невибіркові терористичні атаки, підриви на мінах, боєприпасах, що не розірвалися, а також через нагальні потреби, викликані руйнуванням житла, втратою майна, вимушеним переміщенням, а також суттєвим скороченням можливостей працевлаштування.

В умовах повномасштабної війни спроможності української держави забезпечувати і підтримувати на належному рівні соціальну безпеку людей і суспільства виявились значно обмеженими, що змусило людей саморганізуватись задля створення власного безпекового середовища. Однією з масових стратегій самозбереження і самозахисту стало вимушене переміщення населення у відносно безпечні регіони в межах країни, а також за кордон у пошуку тимчасового захисту.

Точну кількість вимушених переселенців встановити досить складно, адже частина громадян повертається додому, змінює країну або місце проживання. За інформацією міністра з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій І. Верещук, станом на 1 вересня 2023 р. в Україні зареєстровано близько 5 млн внутрішньо переміщених осіб (ВПО) [1]. За даними Агентства ООН у справах біженців (УВКБ ООН), станом на 19 вересня 2023 р. у світі налічується близько 6,2 млн біженців з України. Більшість з них зареєстровані в країнах Європи – 5,8 млн осіб [2].

Для врегулювання питання надання більш широкого захисту і правового статусу біженцям з України, які втекли від війни, на рівні Євросоюзу та окремих держав-членів було прийнято низку відповідних нормативно-правових актів. Насамперед, Радою Європейського Союзу було одностайно ухвалено імплементаційне рішення 2022/382 від 4 березня 2022 р. про запровадження тимчасового захисту для людей, які тікають з України

внаслідок російського вторгнення [3]. Зареєстровані особи мають право на доступ до житла, ринку праці, освіти, охорони здоров'я.

Надалі процеси виїзду і повернення людей залежатимуть, насамперед, від безпекових факторів, фінансово-економічних факторів, а також політики приймаючих країн щодо надання притулку і політики на ринку праці. Можна очікувати, що частина українців, адаптувавшись до умов проживання в приймаючих спільнотах (вивчивши мову, працевлаштувавшись, вступивши на навчання до учбових закладів, створивши сім'ї з іноземними громадянами), ймовірно залишиться там на довгий період або назавжди. Незважаючи на стійке бажання більшості біженців повернутись додому, яке вони наразі демонструють, з часом зростатиме частка тих, хто вирішить змінити країну проживання, успішно інтегрувавшись у приймаючі суспільства.

Пов'язані з війною обмеження на виїзд для українських чоловіків призовного віку впливають на статево-віковий розподіл тих, які втікають від війни з України. Переважна більшість осіб, які прибули до європейських країн після 24.02.2022 р. і скористались там тимчасовим захистом, це жінки і діти. Тому в майбутньому після зняття обмежень на виїзд може значно посилитись тенденція виїзду за кордон членів родин біженців з метою возз'єднання сімей.

Зважаючи на те, що до 60% тих, хто залишив країну, працездатного віку, головним завданням є створення в Україні соціально-економічних умов для стримування еміграції та рееміграції українських громадян. Зниження втрат людського капіталу є одним з вирішальних факторів для успішного відновлення і відбудови країни та її економіки по закінченню війни. Головними стимулами повернення біженців в Україну мають стати забезпечення соціальної безпеки людини, стабільне відновлення основних секторів зайнятості, розширення можливостей гідної праці, покращення рівня життєзабезпечення населення.

Дуже важливо, щоб переміщені у пошуку тимчасового захисту громадяни згодом повернулись в Україну працювати або розвивати свій бізнес на користь української економіки. В цьому контексті українській владі слід сформулювати чіткі перспективи повоєнного відновлення економіки і розвитку громадянського суспільства, які б стимулювали повернення громадян.

В сучасних умовах посилення зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, відновлення гарантій соціальної безпеки людини, закріпленої на конституційному рівні, є першочерговою задачею для держави Україна. Виходячи із завдання забезпечення життєво важливих потреб, прав, свобод та інтересів громадян в умовах війни, нестабільності та невизначеності, має формуватись зміст і спрямованість державного управління соціальною безпекою на національному та регіональному рівнях.

Також важливо враховувати, що в умовах євроінтеграції розроблення національного інструментарію регулювання міграційних процесів має узгоджуватись із розвитком європейської системи управління у цій сфері.

Список використаних джерел

1. За рік кількість ВПО збільшилася на 300 тис осіб – Верещук. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20230926-vyrobnyczstvo-droniv-i-front-zelenskyj-zibrav-pershu-stavku-pislya-vidryadzhennya/>

2. Operational Data Portal: Ukraine Refugee Situation.
URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine#category-2-348481>

3. Council Implementing Decision (EU) 2022/382 of 4 March 2022 establishing the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine within the meaning of Article 5 of Directive 2001/55/EC, and having the effect of introducing temporary protection. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32022D0382>

Кириленко Володимир Іванович

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економічної теорії*

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Шевченко Микола Миколайович

*кандидат філософських наук, доцент,
головний спеціаліст інформаційно-аналітичного відділу
Міністерства оборони України*

КРИЗОВЕ РЕАГУВАННЯ НА ЗАГРОЗИ ВІЙСЬКОВО-СОЦІАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Одним із завдань практики кризового реагування на загрози військово-соціальній безпеці у Збройних Силах України є: виявлення викликів та загроз вказаній безпеці; розробка заходів та інструментарію своєчасного і адекватного кризового реагування на виявлені загрози військово-соціальній безпеці.

Під військово-соціальною безпекою розуміють стан захищеності професійних, духовних, морально-психологічних, інтелектуальних та інших цінностей і якостей військовослужбовців та військових колективів, що забезпечує успішне виконання завдань за призначенням по протидії загрозам воєнного характеру. Похідними військово-соціальної безпеки є: військово-професійна безпека; соціальна безпека військовослужбовців; гуманітарна безпека військовослужбовців; військово-психологічна безпека; безпека військової служби, військово-інформаційна та інші види безпеки.

Під соціальною безпекою військовослужбовців пропонуємо розуміти: 1) стан гарантованої правової та інституційної захищеності життєво важливих соціальних інтересів військовослужбовців та членів їх сімей від зовнішніх та внутрішніх загроз; 2) стан коли значення критеріїв соціальної захищеності військовослужбовців та членів їх сімей перебувають не нижче порогових значень, що становлять загрозу для соціальної безпеки країни.

Безпека в соціальній сфері по суті інтегрує деякі загрози, що стосуються інших сфер життя держави. Загрози (у деяких авторів – ризики: термін застосовується як синонім) соціальної безпеки не можна розглядати як нерозвинуті загрози, не кожний ризик переростає в загрозу. Важливо не допустити переростання виклику в загрозу, оскільки завчасне її попередження ефективніше, ніж ліквідація наслідків.

Управління соціальними ризиками вважається основою соціального захисту і розглядається як його мета. Саме тому маємо потребу у врахуванні їх для попередження погіршення умов забезпечення соціальної безпеки військовослужбовців.

Відповідно до класифікації соціальних ризиків щодо ступеня типовості соціальних ризиків та причини їх виникнення, пропонуємо згрупувати ризики соціальної безпеці військовослужбовців у такі види:

- загальносоціальні, які можна поділити на загальнопоширені (хвороба, непрацездатність, материнство, сімейні витрати, безробіття, старість, загибель, смерть, вдівство); незагальнопоширені, які кожна держава визначає самостійно (скорочення укомплектованості військових частин в ході реформування збройних сил;

- різке зниження загальноосвітнього рівня призовного контингенту; падіння престижу військової служби;

- погіршення матеріально-побутових умов військовослужбовців;

- втрата значної частини стимулів до військової служби;

- недостатньо чітке нормативно-правове регулювання порядку несення служби, взаємовідносин у військовому колективі, прав і відповідальності військовослужбовців);

- професійні, зумовлені негативними чинниками військової служби, що призводять до травматизму, професійних захворювань, загибелі;

- державно-політичні, пов'язані з воєнними діями, політичними репресіями;

- техногенні та екологічні (аварії та катастрофи на військових об'єктах).

Дію соціальних ризиків соціальній безпеці військовослужбовців посилюють ризики несоціального характеру, а саме: загострення воєнно-політичної ситуації навколо держави; несприятливі соціально-економічні та політичні зміни; нестабільність чинного законодавства, коливання ринкової кон'юнктури; обмеженість або неповнота інформації про динаміку макроекономічних змін, тінізацію економіки тощо.

Виходячи з реальної ситуації в Збройних Силах України у процесі їх участі в АТО/ООС (низький рівень соціальної безпеки військовослужбовців, наслідком чого стало скептичне ставлення наявних категорій військовослужбовців та мобілізованих людських резервів до перспектив військової служби, ухиляння від призову і навіть дезертирство), можна констатувати, що соціальним загрозам передують соціальні суперечності. В соціальній сфері Збройних Сил України причиною виникнення суперечностей стає розрив між декларуванням повноцінного соціального захисту військовослужбовців і членів їх сімей та їхньою реальною беззахисністю.

Соціальні суперечності часто призводять до соціальної напруженості та соціальних конфліктів, які рельєфно проявляються у політичній, соціальній та власне у військовій сферах. У Збройних Силах України можуть бути різні за рівнем соціального збурення ситуації (кризові та надзвичайні ситуації), тобто рівні соціального невдоволення, соціального протесту, які мають різний потенціал загроз військово-соціальній безпеці. Тому соціальне збурення можна розглядати як індикатор, а той чи інший рівень вказаного збурення як інтегральний вимір загроз військово-соціальній безпеці, що породжують кризові та надзвичайні ситуації суспільно-політичного характеру в українському війську.

Неможливість повного і остаточного усунення військово-соціальної напруженості, доцільність запобігання виникнення військово-соціальних конфліктів, зумовлюють необхідність проведення постійного моніторингу рівня військово-соціальної напруженості, причин його зростання та наявності соціальних детонаторів, спроможних викликати ескалацію військово-конфлікту. Завданням моніторингу рівня військово-соціальної напруженості є визначення: показників рівня фонові військово-соціальної напруженості; критичного рівня військово-соціальної напруженості; рівня порогу військово-соціальної напруженості; поточного рівня військово-соціальної напруженості, урахувавши її мінливість не тільки у часі, а й у просторі.

Серед багатьох причин зростання рівня військово-соціальної напруженості варто розрізнити:

- політичні причини, які пов'язані із різними типами політичної свідомості та рівнями політичної культури громадян, їх оцінками сучасного соціально-політичного стану суспільства і держави в умовах зовнішньої агресії рф;
- соціально-економічні причини, що зумовлені загальними негативними процесами у соціальній сфері й економіці України. Унаслідок цього можуть відбуватися зміни в структурі зайнятості населення і матеріальному становищі людей (членів сімей військовослужбовців);
- психологічні причини, які є спонукальним чинником учасників протестних акцій (членів сімей військовослужбовців).

Важливість проблем забезпечення військово-соціальної безпеки, а також визначеність соціальних ризиків і загроз військово-соціальної безпеці в Збройних Силах України вимагають постійного аналізу. В цьому сенсі важливим вважається необхідність класифікації соціальних ризиків щодо ступеня типовості ризиків соціальній безпеці військовослужбовців та причини їх виникнення. Слід пам'ятати, що зростання військово-соціальної напруженості в Збройних Силах України може призвести до високого ступеня ризику невиконання завдань за призначенням. Відповідно, визначення показників (індикаторів) стану соціальної безпеки військовослужбовців, запровадження постійного моніторингу загроз військово-соціальної безпеці сприятиме формуванню більш обґрунтованих управлінських рішень та підвищенню ефективності регулювання військово-соціальних процесів та управління воєнною безпекою загалом.

Список використаних джерел

1. Шевченко М. М. Поняття «технологія державного реагування на загрози дестабілізації суспільно-політичної системи» та її складові. Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки. 2016. № 3-4 (11-12). С. 82-95.

2. Шевченко М. М. Філософсько-теоретичні засади соціального управління безпекою макросоціальних систем. *Державне управління і національна безпека* : зб. матеріалів I Міжнар. наук.практ. конф. (29 вересня 2016 р.) К., 2016. С. 113-115.

Ковтун Ірина Броніславівна

*кандидатка наук з державного управління, доцентка, перша проректорка,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*

Терещенко Тетяна Василівна

*кандидатка економічних наук, доцентка, деканеса факультету управління
та економіки, Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова,*

ПРІОРИТЕТИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Соціальна політика займає чільне місце у забезпеченні національної безпеки. Ключовим її призначенням є забезпечення гарантованих Конституцією [1] прав і свободи громадян. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека – найвища соціальна цінність в Україні. Реалізація цієї норми Конституції України – головна ціль державної політики національної безпеки (у тому числі, – соціальної безпеки) [2].

Під соціальною політикою прийнято розуміти діяльність держави, спрямовану на формування таких умов життя суспільства, які б підвищили добробут населення, усунули негативні наслідки реалізації ринкових процесів, забезпечували соціальну справедливість та стабільність у державі; та спрямовану на захист населення від безробіття, інфляційних процесів, девальвації трудових заощаджень. Основою базової концепції соціальної політики є, звичайно, безпека.

Соціальна політика є індикатором рівня соціальної напруги, добробуту населення, рівноваги та стабільності в суспільстві. Поряд з цим, соціальна політика виконує такі важливі функції для забезпечення суспільного розвитку як регулююча та стимулююча, а також виступає невід'ємною частиною макроекономічного регулювання, оскільки ефективна реалізація соціальної політики позитивно впливає на стан та динаміку економічних показників, збільшує норму споживання та заощаджень, підвищує сукупний попит тощо.

Соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальний розвиток та суспільні відносини органічно поєднуються: без розвинених суспільних відносин не може бути сталої соціальної захищеності людини та суспільства, а соціальна безпека багато в чому визначає розвиток та зрілість процесів соціального та суспільного розвитку.

Основними компонентами соціальної політики в Україні на сучасному етапі розвитку є (рис. 1):

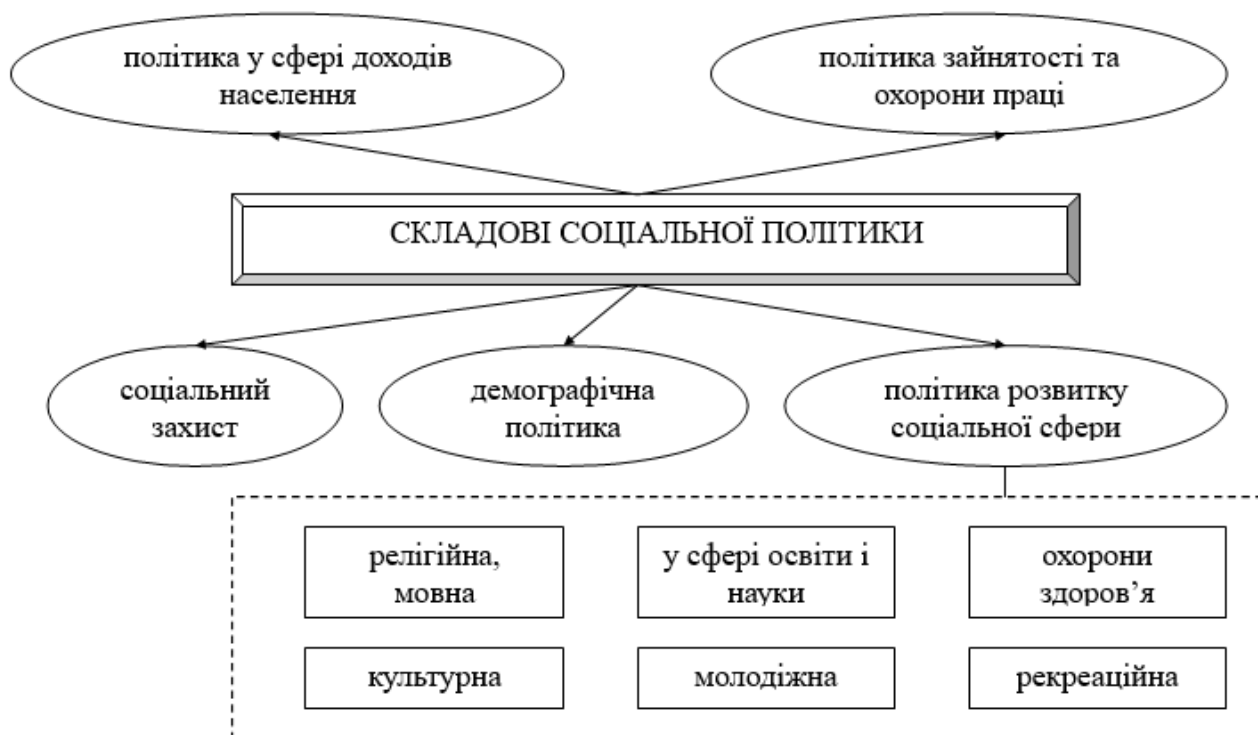

Рис.1. Основні складові соціальної політики України

Джерело: [3, с. 55]

Оснoву реалізації соціальної політики складають Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року, які орієнтовані, перш за все, на людину та поліпшення якості її життя у сприятливому соціально-економічному середовищі та екологічно чистому, здоровому, різноманітному природному довкіллі [4]. Ключовими пріоритетами при цьому мають виступати: подолання бідності шляхом ефективної зайнятості населення, висока вартість робочої сили, накопичення людського і соціального капіталу, розвиток підприємницької активності населення, зміцнення середнього класу, підвищення соціальних стандартів і гарантій, а також надання необхідної соціальної підтримки вразливим групам населення; забезпечення гідних умов життя та праці в Україні.

Дороговказом та, водночас, інструментом у реалізації соціальної політики у контексті забезпечення соціальної, а відтак і національної безпеки для нашої держави є Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. У міжнародному вимірі йде відсилка також на Порядок денний на ХХІ століття стосовно навколишнього середовища і розвитку (1992 р.), Йоганнесбурзький план виконання рішень зі сталого розвитку (2002 р.), Програму гідної праці Міжнародної організації праці та Міністерську декларацію Економічної і Соціальної Ради ООН щодо забезпечення повної зайнятості та гідної праці (2006 р.) та цілу низку інших нормативно-правових актів.

З метою приведення у відповідність соціальної політики України до європейських стандартів, в Україні було розроблено План заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їїніми державами-членами, з іншої сторони. Планом було передбачено, серед іншого:

1) підтримку співпраці з державами-членами ЄС у питаннях захисту прав громадян України, які стали трудовими мігрантами, а також щодо укладення міжнародних договорів з питань соціального забезпечення;

2) сприяння підвищенню рівня зайнятості населення, створення нових та збереження існуючих робочих місць, зокрема для вимушено переміщених осіб (далі – ВПО), активізація підприємницької діяльності населення, сприяння розвитку малого бізнесу, мотивація роботодавців до працевлаштування неконкурентоспроможних на ринку праці громадян, ВПО та ін.;

3) удосконалення трудових відносин з урахуванням міжнародних норм і стандартів, підвищення рівня оплати праці в Україні;

4) проведення системної роботи із усунення та подальшого унеможливлення дискримінації на ринку праці за ознакою інвалідності, в тому числі із використанням кращого досвіду держав-членів ЄС;

5) приведення законодавства України з питань надання соціальних послуг у відповідність із правом ЄС;

6) скорочення бідності та посилення соціальної єдності;

7) забезпечення ефективного та злагодженого функціонування національного механізму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, метою якого є протидія дискримінації за ознакою статі [5].

У контексті реалізації Угоди про асоціацію сторони взяли на себе зобов'язання щодо поглиблення співпраці у сфері зайнятості, реалізації соціальної політики та рівних можливостей. Зауважимо, що при загальному прогресі виконання Угоди про асоціацію за період 2014-2022 рр. у 72%, прогрес у сфері соціальної політики та трудових відносин складає лише 54% [6]. Попри те, що Європейський Союз відмітив прогрес України щодо адаптації законодавства нашої держави до норм ЄС у сфері соціальної політики, а також відзначила позитивні зміни у реформуванні сфери охорони здоров'я, соціальної сфери та напрацювання у реформуванні сфери зайнятості, існує досить багато завдань, які потребують реалізації. Поряд з цим, у поточній перспективі актуальності набувають такі завдання як процедурне спрощення та доступність сервісів для людей, поліпшення якості реабілітації, пенсійна реформа, а також політика захисту прав дітей.

Підкреслимо, що під час повномасштабної війни продовжено роботу щодо посилення соціального захисту найбільш вразливих верств населення. Для прикладу, незважаючи на складність військового часу, на всі соціальні видатки в 2022 р. виділено понад 800 млрд. грн.

У контексті євроінтеграційної стратегії України особливого значення набуває завдання цілеспрямованого забезпечення рівня та якості життя,

адекватних вимогам ЄС, що гарантує стабільність і демократизацію суспільства. Показником якісної державної соціальної політики є реалізація соціальних стандартів і гарантій, що визначають забезпечення потреб людини в матеріальних благах і послугах і за допомогою яких держава встановлює мінімально допустимі нормативи оплати праці, пенсії тощо. У світі система соціальних стандартів вважається ефективною, якщо вона може забезпечити не тільки достатній рівень життя, але й підвищити якість людського капіталу держави.

Україна, прагнучи стати рівноправним членом європейської спільноти, повинна чітко усвідомити необхідність зміни пріоритетів соціальної політики, провідною ідеєю якої має залишатися прагнення до більшої справедливості в суспільстві та забезпечення сталого розвитку. Сьогодні Україна перебуває у надто складних умовах війни, що призводить до погіршення економічної ситуації та значної соціальної напруги, що значно ускладнює можливості реалізації соціальної політики та створює поле невизначеності.

Враховуючи європейський вибір України, моделлю соціальної політики нашої держави має стати побудова моделі соціально орієнтованої економіки, в основі якої лежать високі стандарти життя людей, максимально повне врахування соціальних потреб, максимально можливого та забезпечення гарантій споживачам соціальних послуг.

Наявна на сьогодні вітчизняна модель соціальної політики є унікальною, має ряд особливостей, зумовлених як об'єктивними чинниками (історичними передумовами її становлення, більше 9 років воєнних дій на території тощо), так суб'єктивними чинниками, зокрема популістичними гаслами політичних сил, які знаходяться при владі. На жаль, соціальна політика є саме тим чутливим компонентом загальнодержавної політики, який постійно потерпає від популізму та економічно необґрунтованих рішень. У результаті цього, певна частина норм і положень чинного законодавства, яке покликане реалізовувати соціальну політику в Україні, не виконується через недостатність необхідних ресурсів, необізнаність громадян про свої права тощо.

Але найважливішою проблемою, на наш погляд є те, що вітчизняна система реалізації соціальної політики практично не виконує стимулюючої функції, адже отримувачі соціальних виплат на практиці жодним чином не вмотивовані проявляти свою економічну активність на ринку праці або у власному бізнесі, таким чином розвиваючи вітчизняну економіку та самостійно покращуючи власний добробут.

У цілому, нова вітчизняна соціальна політика, базуючись на концепції всебічного розвитку особистості, має спрямовуватися на створення громадянам усіх необхідних умов та надання можливостей індивідуального розвитку. В основі такої моделі повинні лежати ефективні економічні процеси, справедлива соціальна політика, а також підняття ролі культурної, мовної, релігійної, молодіжної політик, політики охорони здоров'я. Особливої уваги для сучасного українського суспільства у цьому контексті потребує політика у сфері освіти і науки.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР
URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 14.09.2020 р. №392/2020
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>
3. Хитра О.В., Красовський В.О. Особливості формування та напрями удосконалення соціальної політики України. Теоретичні та практичні аспекти антикризового регулювання економіки: збірник тез наукових робіт учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції (Одеса, 11 квітня 2020 р.). Одеса: ЦЕДР, 2020. С. 52–56.
4. Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
5. Підпригора Л.А. Соціальна політика держави як чинник прискорення євроінтеграційних процесів. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія «Економіка і право». 2015. Вип. 27. С. 41–48.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2015_27_8
6. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським союзом за 2022 рік. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/zvit_pro_vykonannya_ugody_pro_asociaciyu_za_2022_rik.pdf

Luste Olena,

PhD in Economics, Assistant Professor of the Department of Economic theory, Management and Administration, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

INNOVATIVE APPROACHES TO THE SOCIAL SECURITY GUARANTEEING IN ORGANIZATIONS MANAGEMENT

At the current stage, most of the socio-economic problems in Ukraine are primarily related to the state of institutional crisis, which is characterized by social disorder, a lack of skills for coexistence and interaction of different social groups within the new economic order. In view of this, an important task in the implementation of innovative approaches to the modernization of the national economy is the search for a balance of basic and complementary institutions in all spheres of economy. The improvement of the institutional environment should include the construction and introduction of effective institutions in the socio-economic sphere, aimed not only at achieving economic, but also social efficiency. In our opinion, this process actualizes the role of the economic mentality of the nation as the main informal institution, since it is it that accumulates the historical memory of the people to the greatest extent, reflecting through the economic activity of its representatives the most important values, norms and attitudes adopted for this society.

The question of mental determinants of the economic behavior of individuals was at one time interested in representatives of many directions of economic thought, in particular A. Smith, D. Ricardo, D. Mill, I. Bentham, A. Marshall, K. Menger, V. Pareto, J. Keynes, T. Veblen, D. Commons, R. Coase, H. Becker, M. Friedman, D. Buchanan. In the works of G. Komykh, T. Gaidai, O. Bondarenko, A. Hrytsenko, G. Pylypenko, the issue of the national economic mentality, its main characteristics and factors of formation, mechanisms, but the problem of its influence on the nature of modernization transformations in the transformational economy on our the view is not sufficiently opened.

The enterprise, by its main purpose, is a production institute, but it is capable of generating new social and economic norms, values, and attitudes that can contribute to overcoming the contradictions between the leading features of the national economic mentality and modernization processes in the modern market environment. Therefore, in our opinion, an important stage in the process of reforming the institutional environment of the domestic economy is the process of cultivating qualitatively new features of the economic mentality precisely at the level of enterprises.

In our opinion, the generalized algorithm for the development of innovative leadership based on the formation of positive features of the economic mentality looks as follows:

At the first stage, it is necessary to identify the corporate elite, designed to form a system of economic values adequate to the requirements of the modern market.

At the same time, the subject of management of the process of formation of economic mentality should belong to such an elite. When selecting and forming the corporate elite, managers must take into account that the tasks of the corporate elite are the introduction and support of the following features of the business mentality:

1) the priority of the goals of corporate humanism, which is manifested in the exceptional value of each individual as the owner of unique intellectual capital;

2) extended reproduction of the latest creative knowledge and generation of new ideas;

3) the value of positioning the organization as the main producer of new knowledge;

4) the unconditional value of the «power of authority» and not the «authority of authority» in the system of management and new organizational and economic relations; recognition of the priority of network forms of activity over vertical interaction.

At the second stage, within the framework of the new value system, a corporate educational process should be organized with the aim of forming a desire for creativity and innovation in staff and managers.

At the third stage, a new system of conscious stereotypes of perception and understanding of economic reality, progressive features of economic mentality is created. However, at this stage, a contradiction may arise, which is manifested in the interaction of old and new, formed stereotypes of economic thinking and behavior.

The measures that meet the requirements of the innovative development of the enterprise and ensure the continuity of the formation of a creative business mentality should include the following:

1) the creation of a corporate knowledge base, supplemented by new creative ideas of the staff, should become customary and mandatory;

2) the availability of directions for creative and innovative development within the general strategy of the organization's economic development for each employee, group of workers;

3) stimulating the search for extraordinary ideas and innovations in solving tactical and strategic tasks of the enterprise;

4) the main feature of the business mentality should be the desire of the organization and each member of the staff to constantly surpass themselves, and not to beat competitors solely based on profitability indicators.

At the fourth stage, new conscious stereotypes of the understanding of economic reality gradually become familiar and replace the negative features of the economic mentality.

However, the problem is that the new features of the economic mentality will come into conflict with the former stereotypes and models of economic behavior, which can lead to a crisis within the organization. The main task is to ensure the gradual introduction of new conscious stereotypes of economic behavior and the corresponding features of the economic mentality, while interacting with traditional values. As the experience of science-intensive enterprises in the transition period

shows, the desired and expected effects of replacing old mental stereotypes with new ones appear only if you act systematically and purposefully.

It is possible to distinguish three variants of the organizational and management style of the functioning of the enterprise, which are the basis for the creation of a holistic economic mentality:

1. The management «vertical» model, where the top manager or owner-manager is the only person who makes decisions, that is, the authority of the authorities prevails.

2. The management «horizontal» model is network management, where the authority of the most creatively prepared leaders and creative groups that perform specific tasks to adjust the overall corporate strategy reigns supreme.

3. «Mixed» model of management relations, which provides the most effective combination of the authority of the authorities and the executive responsibility of the staff.

In our opinion, the most adequate model for ensuring the innovative development of the enterprise is the third model, according to which an optimal combination of all existing and operating within the enterprise mental characteristics of employees (managers and ordinary personnel) is ensured. Corporate economic mentality here acts as a combination of new forms and ways of perceiving and understanding all economic phenomena and events that occur both inside and outside the enterprise. The goal of forming such a mixed mentality is to provide greater power of the organization by mobilizing the best mental traits of each individual. It should be noted that this type of business mentality is formed around the mental characteristics of top management. This circumstance is a condition for renewing the enterprise,

Summing up, it is worth noting that the models proposed above emphasize the importance of taking into account the economic mentality of personnel in solving the following important tasks in the field of implementing innovative leadership in organizations:

1. It is important to know the individual mental characteristics of all employees in order to form appropriate organizational values. To solve this task, future employees should be selected not only with regard to professional suitability, but also taking into account their ideological beliefs, stereotypes of economic behavior, views on certain processes taking place in the socio-economic environment. This will make it possible to successfully anticipate and resolve existing and emerging mental contradictions that may arise within the organization.

2. It is important to understand what economic mentality is as a systemic socio-economic phenomenon and how to form it from available mental resources. It is necessary to analyze the mental characteristics of the organization's personnel, highlighting the most promising and progressive features of the economic mentality and specific carriers in the form of individuals and microsocial groups. Next, the most important thing is to ensure the spread of these traits among other employees and microgroups. The management apparatus of the organization must skillfully develop the general mental model, accordingly changing its structure, as well as the

conditions and parameters of functioning. For this, it is necessary, first of all, to identify creative elites among the personnel, which are necessary for the development of economic mentality, since it is the representatives of modern creative elites who act as carriers of socio-economic innovations and new quality of production activity.

References

1. Coleman, J.S. (2000). *Social Capital in the Creation of Human Capital. Social Capital: a Multifaceted Perspective*. Washington, DC: World Bank.
2. Azar, O.H. (2016). Relative Thinking Theory. *Journal of Socio-Economics*, 36(1), pp. 1-14.
3. Bendix, J. (2018) West German Industrialists and the Making of the Economic Miracle: A History of Mentality and Recovery. *Politics and Society*, 36, 104-107.
4. Biermann P., Welsch H. (2021) *An anatomy of East German unhappiness: The role of circumstances and mentality, 1990–2018* *Journal of Economic Behavior & Organization*, Volume 181, 1-18
5. Bondarenko, O. (2007). The economic mentality of Ukraine: the current state and prospects for further development. *The Political Herald*, 27, 69–79.
6. Harrison L. (2000). *Culture matters: How values shape human progress*, New York: Basic Books, 431.
7. Halushka Z., Luste O. (2017). Economic mentality and national features of economic socialization processes. Chernivtsi: Chernivtsi National University, 264 .
8. Inglehart, R. (2000). Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values. *American Sociological Review*, 65, 19–51.
9. Kubiniy H. (2019). Mentality as a factor of economic development in the conditions of post-modern economy. *Business strategy: futurological challenges*, Kyiv, 495 c..
10. Teraji, S. (2017). Morale and the Evolution of Norms, *Journal of Socio-Economics*, 36(1), 48-57.

Макарова Олена Володимирівна

*член-кореспондент НАН України, доктор економічних наук,
Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України*

БАГАТОСУБ'ЄКТНЕ УПРАВЛІННЯ У ПРОГРАМАХ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ

Необхідність пошуку нових підходів до управління у сфері соціального захисту обумовлюється складністю та багатомірністю сучасних викликів на глобальному, національному та локальному рівнях. Сьогодні світ зіткнувся із складними проблемами глобальних криз, економічної нестабільності, зміни клімату, зростання соціальної та політичної напруженості. Адекватні відповіді на ці виклики вимагають зміни підходів та механізмів управління, запровадження принципів, що ґрунтуються на взаємодії між різними рівнями управління, а також різними суб'єктами одного рівня. Повоєнна розбудова в Україні особливо потребуватиме пошуку нових підходів у системі функціонування соціального захисту, оскільки, по-перше, існуватиме значний попит на послуги з боку постраждалого населення (ВПО, демобілізовані, особливо особи з інвалідністю, неповні сім'ї та діти-сироти) з іншого боку, необхідною умовою соціального і економічного відродження є активна участь населення в економічній діяльності. У цій ситуації, саме багатосуб'єктне управління (далі – БСУ) може стати основою тієї моделі управління, яка буде здатна ефективно поєднати та збалансувати активну та пасивну складові соціального захисту на основі застосування сучасних технологій інформаційного забезпечення та взаємодії.

БСУ, поряд з багаторівневим управлінням є формою управління високого рівня (*governance*) [1], яка передбачає розділення влади, контролю та відповідальності, що здатне забезпечити ефективне функціонування та розвиток. Він дає змогу глибше розуміти та точніше реагувати на потреби суспільства. БСУ дає змогу залучити представників різних соціальних груп та зацікавлених сторін (цим самим забезпечуючи врахування потреб і проблем різних шарів населення або окремих цільових груп) та можливість розробляти цілеспрямовані соціальні програми та ініціативи.

Аргументом на користь використання принципу багатосуб'єктності є визнання його переваг за рахунок ефективного забезпечення взаємодії та узгодженості не лише між суб'єктами різних рівнів (вертикальна взаємодія) або між суб'єктами одного і того ж рівня (горизонтальна взаємодія), але і комбінованої «мережевої» взаємодії всіх зацікавлених суб'єктів, що можуть брати участь у процесі управління. БСУ застосовується у різних складових соціальної сфери (це може бути система соціального захисту в цілому, певна соціальна програма або навіть невеликий локальний соціальний проект).

Загальну принципову схему БСУ у сфері соціального захисту можна представити тривимірною моделлю, де 1-й вимір – рівні управління (наднаціональний, національний, регіональний та місцевий; 2-й вимір – суб'єкти управління (уряд, бізнес, громадянське суспільство, споживачі послуг); 3-й вимір – суб'єкти, що продукують соціальні послуги або виробляють товари соціального призначення (організації – надавачі соціальних послуг, заклади освіти та охорони здоров'я, житлово-комунальна сфера, агропромисловий комплекс тощо).

Особливо актуальними на сьогоднішній день і найближчу повоєнну перспективу є питання, пов'язані із підтримкою населення у сфері праці. З початку 2023 року відбуваються поступове відновлення ринку праці України. Однак, разом з цим, залишаються і суттєві проблеми. За словами фахівців: «поглиблюються професійні та регіональні диспропорції. Наслідки війни (руйнування та релокація підприємств), великий міграційний вплив, та значна кількість ВПО створюють ситуацію невідповідності географічного розташування робочих місць та робочої сили» [2]. Також слід очікувати повоєнного поповнення ринку праці особами з числа демобілізованих, які безперечно потребуватимуть особливої підтримки щодо адаптації до трудового життя і працевлаштування. Модель управління програмами підтримки безробітних включає великий спектр стейкхолдерів, тобто груп та організацій, які можуть бути зацікавлені в реалізації, або будь-яким чином впливають на них:

- Безробітні як основні користувачі програм підтримки. Їхні інтереси полягають в отриманні фінансової допомоги, професійної підготовки та доступу до інформації про існуючі можливості підтримки та працевлаштування.
- Державні органи, що відповідають за розробку, фінансування та реалізацію програм підтримки, внесення законодавчих змін.
- Роботодавці, які можуть співробітничати з урядом та Центрами зайнятості, брати участь у навчанні та стажуванні тощо.
- Профспілки – захищають права безробітних та можуть впливати на програми підтримки, наприклад, через лобіювання та надання ресурсів;
- Освітні установи та центри навчання. Вони надають послуги навчання та підготовки безробітних з метою підвищення їх спроможності до працевлаштування;
- Неурядові організації можуть надавати додаткові послуги, такі як, консультування, тренінги, соціальну підтримку;
- Засоби масової інформації та громадськість можуть створювати тиск на урядові структури з метою забезпечити прозорість програм підтримки, а також відігравати інформаційну роль щодо існуючих програм підтримки;
- Дослідницькі інститути проводять дослідження, оцінюють ефективність програм та розробляють кращі практики в області підтримки безробітних.

Важливо забезпечити співробітництво та координацію між всіма цими стейкхолдерами, для того, щоб створювати та реалізовувати більш ефективні програми, які були б здатні допомогти людям якнайшвидше реалізувати свою економічну активність та покращити ситуацію на ринку праці.

Список використаних джерел

1. Levi-Faur D. From «Big Government» to «Big Governance»? The Oxford Handbook of Governance, 2012.
<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199560530.013.0001>;
2. Андрій Каракуц, голова ГО «Центр прикладних досліджень».
<https://www.epravda.com.ua/authors/61aa3ce421184/>

Маслій Олександра Анатоліївна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування,*

Глушко Аліна Дмитрівна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*

ІНДИКАТОРНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ ЗАГРОЗ СОЦІАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ ЛЮДИНИ: ПЕРЕВАГИ ТА ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ

Комплексна дія чинників і умов зовнішнього та внутрішнього середовища в умовах сьогодення справляє деструктивний вплив на рівень соціальної безпеки людини. Сукупність негативних подій та процесів, зумовлених широкомасштабною війною РФ проти України, унеможливають та/або перешкоджають функціонуванню економічної системи держави, створюють небезпеку національним економічним інтересам, цінностям, основним соціально-економічним пріоритетам [1] та є загрозами соціальній безпеці людини.

В умовах численних викликів і загроз пріоритетного значення набув захисний підхід до забезпечення соціально-економічної безпеки, імперативним поняттям якого є «загроза» [2]. Вирішення проблеми ідентифікації та оцінювання загроз соціальній безпеці людини можливе з використання індикаторного підходу через систему сигнальних показників та їх характеристичних значень, що дозволяє здійснювати своєчасне реагування на дестабілізуючі чинники зовнішнього та внутрішнього середовища та запобігати реалізації загроз.

Оцінювання фактичних значень показників соціальної безпеки за індикаторним підходом дозволяє виявляти їх наближення до меж граничних значень, що сигналізує про ризик чи виклик соціальній безпеці людини, що є основою формування пріоритетних напрямів державної соціальної політики, забезпечення гідного й якісного рівня життя населення на основі раннього виявлення та запобігання загроз.

Проте застосування індикаторного підходу має певні недоліки, що можуть впливати на достовірність оцінок. Формування переліку сигнальних показників з урахуванням принципів системності, комплексності, ієрархічності суттєво ускладнено динамічністю та стрімкою трансформацією викликів і загроз. При цьому розмежування зон, в яких перебувають фактичні значення індикаторів на основі критичних обмежень, з метою диференціації реальних і потенційних загроз та доповнення множини індикаторів економічної безпеки держави показниками, що відображають вплив глобальних викликів [3], є досить умовною. Тому виконання повною мірою принципів репрезентатив-

ності й достовірності при використанні індикаторного підходу до оцінювання загроз соціальній безпеці людини є суттєвою проблемою.

Разом із цим для визначення характеристичних значень індикаторів соціальної безпеки людини разом з аналоговим, законодавчо-нормативним та методом експертних оцінок повинні використовуватися економіко-математичні та статистичні методи з метою врахування функціональних залежностей соціально-економічних явищ та процесів.

Незважаючи на обмеження та проблеми використання індикаторного підходу, його основною перевагою є можливість на початковому етапі здійснювати ідентифікацію домінуючих чинників та умов виникнення загроз соціальній безпеці на нанорівні, що є основою сучасного безпекоорієнтованого управління на всіх рівнях суспільної ієрархії (безпека особи, суспільства, бізнесу та держави).

Список використаних джерел

1. Онищенко С. В., Пугач О. А. Загрози економічній безпеці України: сутність, оцінювання та механізм упередження [монографія]. Полтава: ПолтНТУ, 2015. 337 с.
2. Барановський О. І. Філософія безпеки : монографія: у 2 т. Київ : УБС НБУ, 2014. Т.1. 830 с.
3. Варналій З. С., Онищенко С. В., Маслій О. А. Загрози економічній безпеці України в умовах глобалізації та міжнародної конкуренції. Безпека та конкурентні стратегії розвитку України в глобальній економіці : монографія / за заг. ред. А. І. Мокія. Запоріжжя-Львів : ФОП Мокшанов В.В., 2019. С. 198–251.

Медведкова Наталія Сергіївна

*кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ⁵

В умовах всеосяжного та глибокого військового вторгнення росії в Україну, що призвело до складної та непередбачуваної військово-політичної ситуації в Україні, питання соціального захисту людини заслуговує на особливу увагу, оскільки воно безпосередньо впливає на ефективність реформ в Україні в різних сферах громадське життя. Головними пріоритетами держави є попередження та мінімізація зовнішніх і внутрішніх загроз, реалізація стратегічного підходу до розвитку соціальної держави.

Події останніх років показали серйозну кризу в системі не лише соціальної, а й міжнародної безпеки внаслідок зовнішнього вторгнення росії у внутрішні справи незалежних держав, спроб дестабілізувати їхні політичні системи та прямого силового захоплення чужих територій. Гібридна війна, що розпочалася у 2014 році, призвела до багатогранної та тривалої нестабільності соціально-економічної та політичної ситуації в Україні.

Новим викликом для соціального захисту стала масштабна війна росії проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року. Тому зі збільшенням масштабів і тривалості агресивних бойових дій зростають загрози, пов'язані з дотриманням необхідних соціальних гарантій, а суспільство зазнає значних втрат у вигляді людських жертв, матеріальних втрат, екологічної шкоди та загроз, екологічної катастрофи. Соціальне забезпечення не може відповідати принципам соціальної солідарності, відповідальності та партнерства, реагувати на існуючі та потенційні зовнішні та внутрішні загрози, забезпечувати соціальний захист та умови для підвищення якості життя. Головною передумовою дотримання соціальної захищеності людини є зміцнення Збройних Сил України.

Україна продовжує йти курсом на євроатлантичну інтеграцію та членство в НАТО, прагне стати у майбутньому елементом нової архітектури європейської безпеки, де її життєво важливі інтереси забезпечуватимуться колективно за безпосередньої участі самої України. Без приєднання до Північноатлантичного альянсу – системи колективної безпеки, Україна не матиме ефективних важелів впливу на прийняття рішень у майбутньому з урахуванням своїх національних інтересів.

---

⁵ Тези підготовлено в межах виконання проєкту НФД України «Нові геостратегічні загрози соціальній безпеці людини в умовах гібридної війни та шляхи їх запобігання» № 2021.01/0239.

На нашу думку, чинне законодавство про соціальний захист в Україні є неефективним і має переважно декларативний характер. В умовах глибокої політичної та соціально-економічної кризи, що посилюється нестабільністю та невизначеністю ситуації на сході країни, підвищення рівня добробуту населення, а тим більше – рівня життя, зміцнюючи соціальні стандарти за європейським зразком в умовах «оборонної» спрямованості бюджету та тіньової економіки, є складним. Разом з тим, доцільним видається вивчення іноземного досвіду щодо формування державної політики забезпечення соціальної безпеки людини в умовах війни та розробка відповідних рекомендацій. Такими рекомендаціями можуть бути наступні:

1. Забезпечення соціальної безпеки є головним завданням у діяльності кожної держави та її інститутів, підсилюючи зростання національної економіки, формуючи унікальний соціальний процес, у якому економічна та соціальна складові об'єднані складною багатоструктурною та багатофункціональною системами [1]. На національному рівні необхідно забезпечити інтеграцію соціальних факторів у стратегії впровадження соціально-економічних реформ.

2. Впровадити стандарти громадського демократичного контролю в нормативно-правові акти. Беручи до уваги зарубіжний досвід, можна відзначити, що в Литві норми громадського демократичного контролю чітко прописані в усіх ухвалених документах, у тому числі в останніх [2]. Зокрема, відповідно до військової стратегії 2016 року, демократичний громадянський контроль є ключовим принципом реалізації військової стратегії, підкреслюючи, що демократично обрані цивільні органи приймають відповідні рішення щодо оборонної політики, розширення та використання військового потенціалу Литви.

3. Забезпечити відповідність сучасної системи державного управління соціальним захистом України цілям сталого розвитку з урахуванням відповідних концептуальних засад реалізації відповідної системи національної безпеки. При цьому слід враховувати останні технологічні інновації розвинених країн світу, європейські стандарти соціального розвитку. У зв'язку з цим в Україні настав час виробити соціальний імунітет до військових, економічних, політичних, медичних та інформаційних викликів. Тривала невирішеність соціальних проблем більшості суспільств є одним із головних факторів виникнення та розвитку багатьох загроз у різних сферах національної безпеки.

Майбутні дослідження мають включати комплексне емпіричне дослідження соціальної безпеки людини та шляхів її покращення в умовах війни. Необхідно дослідити сферу інституційно-правового забезпечення соціальної безпеки людини в розвинених країнах. Україні потрібен досвід країн, що розвиваються, для побудови середньострокової стратегії забезпечення соціального захисту населення та досвід розвинених країн у довгостроковій перспективі. При цьому важливо враховувати різноманітні ситуації, що виникають у складних економічних умовах, зокрема фінансово-економічні кризи, пандемії та війни.

Список використаних джерел

1. Стратегія та засоби конвергенції системи соціальної безпеки України та ЄС у процесі євроінтеграції : монографія / за ред. д.е.н., проф. Васильціва Т. Г., к.е.н., доц. Лупака Р. Л. Львів: Видавництво ННВК «АТБ», 2018. 303 с.

2. Ясутіс, Г. Оцінка важливих елементів демократичного контролю над збройними силами в Литві// Питання безпеки людини в контексті реформування безпекового сектору країн Східної Європи. 2017.

URL: <http://fes.kiev.ua/n/cms/fileadmin/upload2/13421.pdf>

Микитюк Оксана Петрівна
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

SWOT АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В БІЗНЕС СЕРЕДОВИЩІ⁶

Сьогодні, в час системних криз та відкритої військової агресії з боку росії, концепція та суть соціальної безпеки постійно еволюціонують. Зовнішнє середовище хоч і тяжіє до інновацій, але більше спрямоване на забезпечення захисту. На підприємствах формується індивідуальна система соціального безпеки, що вимагає персональних підходів до підтримки працівників. У період кризи важливо виявити адаптивність та гнучкість, включаючи перехід до дистанційної роботи та впровадження заходів забезпечення безпеки. Збереження унікальності та професійних здобутків працівників має велике значення.

Формування системи соціальної безпеки працівників в діяльності підприємства реалізується не лише у вимогах до етичних норм та правил, а й у стратегічних рішеннях, спрямованих на досягнення успіху та стійкого розвитку організації. Відповідальна та обґрунтована підтримка персоналу впливає на його продуктивність і сприяє досягненню корпоративних цілей, що, в свою чергу, позитивно відбивається на фінансових показниках та конкурентоспроможності підприємства [1].

Сучасні підприємства повинні приділяти особливу увагу підтримці свого персоналу та всього населення свого регіону та країни, які проживають і працюють в умовах військових конфліктів, економічної нестабільності і інших викликів сучасного світу. Багато компаній висловлюють готовність розширювати свої соціальні програми підтримки, спрямовані на забезпечення соціальної безпеки в соціальному оточенні, де функціонують їхні бізнес-структури.

Основні принципи забезпечення соціальної безпеки людини включають індивідуальний підхід, інтегрованість, партнерство, рівноправність та узгодження інтересів. Ця концепція наголошує на індивідуальних потребах, інтересах та правах кожного окремого індивіда, розглядаючи соціальну безпеку як надійну гарантію захисту та підтримки прав і свобод кожного громадянина. Основна ідея цієї концепції полягає в передбаченні та усуненні потенційних небезпек і загроз для людей і суспільства через активний

---

⁶ Тези підготовлено в межах виконання проєкту НФД України «Нові геостратегічні загрози соціальній безпеці людини в умовах гібридної війни та шляхи їх запобігання» № 2021.01/0239.

розвиток соціальних програм, законів і політик, спрямованих на запобігання негативним явищам.

Для досягнення цієї мети важливо, щоб різні сфери і сектори, такі як економіка, освіта, охорона здоров'я, державний апарат, громадські організації, бізнес тощо, співпрацювали і взаємодіяли на основі співпраці та інтересів людей. Це дозволить створити ефективну та цілісну систему соціальної підтримки громадян, яка враховуватиме потреби і вимоги людей, включаючи умови воєнного конфлікту і післявоєнного відновлення.

Для оцінки рівня соціальної безпеки людини на підприємстві можна використовувати різні методи та інструменти. [2]. Ці підходи включають анкетування персоналу, аналіз показників, таких як обсяг покриття соціальних потреб працівників (медичне страхування, відпустки, пенсійні плани тощо), рівень бідності та відповідність нормативним вимогам соціальної безпеки людини.

Для виявлення пріоритетів та проблем працівників можуть бути організовані фокус-групи. Крім того, може бути проведений компаративний аналіз, який полягає в порівнянні системи соціального захисту з аналогічними підприємствами у подібній галузі або регіоні.

Ці методи можуть бути комбіновані або адаптовані в залежності від конкретних обставин і цілей оцінки. Важливим є забезпечення конфіденційності учасників оцінки та належне використання зібраних даних для подальшого вдосконалення системи соціальної безпеки на підприємстві.

SWOT-аналіз, що скорочено від «Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats» (сильні сторони, слабкі сторони, можливості, загрози), є інструментом оцінки системи соціальної безпеки працівників на підприємстві. Цей метод сприяє виявленню внутрішніх позитивних і негативних аспектів системи, а також зовнішніх можливостей і ризиків, які можуть впливати на неї. Застосування SWOT-аналізу дозволяє підприємству зрозуміти поточний стан системи соціальної безпеки та розробити стратегії для її покращення.

Після проведення SWOT-аналізу системи соціальної безпеки, підприємство може розробити конкретні стратегії для максимізації вигод від сильних сторін, вдосконалення слабких моментів, ефективного використання можливостей та керування загрозами.

Цей аналіз є найбільш ефективним способом ідентифікувати та оцінювати особливості системи умов військового конфлікту, який є одним з найсильніших дестабілізуючих чинників у геостратегічних загрозах (таблиця 1).

Умови військового конфлікту створюють ряд складнощів та обмежень для системи соціальної безпеки, яка функціонує на підприємстві. Компанії повинні бути готові до таких сценаріїв, розробляти можливі плани сценаріїв, вживати заходів для забезпечення соціального захисту працівників у зоні воєнних дій, гарантуючи їх безпеку та добробут.

**SWOT-аналіз системи соціальної безпеки людини на підприємстві
в умовах військового часу та повоєнного відновлення**

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
<p>1. Забезпечення безпеки працівників: розробка та впровадження заходів для гарантування безпеки працівників, зокрема тих, які працюють у зоні воєнних дій, з метою зменшення ризику отримання травм та втрат.</p> <p>2. Гарантії збереження робочих місць.</p> <p>3. Медична допомога та психологічна підтримка: забезпечення доступу до медичної допомоги та психологічної підтримки для працівників, особливо ті, які отримали поранення або зазнали психологічного стресу під час військових дій.</p> <p>4. Соціальні пільги: надання підтримки працівникам у вигляді соціальних пільг, допомоги сім'ям, підтримки ветеранів та інших, які сприяють зменшенню фінансового тиску під час військових дій.</p>	<p>1. Недостатність ресурсів: нестача фінансових і інших ресурсів для підтримки системи соціальної безпеки на підприємстві.</p> <p>2. Високе навантаження на систему соціальної безпеки, особливо це стосується областей, де активно ведуться бойові дії, а це може ускладнити надання допомоги та підтримки працівникам.</p> <p>3. Загрози безпеці працівників, що може вплинути на функціонування системи соціальної безпеки та надання підтримки.</p> <p>4. Зменшення соціальних пільг, що є наслідком нестачі ресурсів та інтенсивного навантаження на систему.</p> <p>5. Ускладнення реалізації соціальних програм та програм надання підтримки через велику кількість перешкод і обмежень.</p>
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
<p>1. Створення безпечного середовища для працівників. Військовий конфлікт може породити загрози для безпеки працівників, і система соціальної безпеки може стати інструментом для впровадження захисних заходів для персоналу.</p> <p>2. Забезпечення соціальних пільг, яка може бути реалізована частково за коштів підприємства, а саме, підтримку родин військових, допомогу ветеранам тощо.</p> <p>3. Психологічна підтримка, яка може реалізовуватись через консультації та допомогу працівникам у вирішенні їхніх емоційних проблем.</p>	<p>1. Скорочення ресурсів внаслідок військових дій може вплинути на здатність підприємства забезпечувати соціальні пільги своїм працівникам.</p> <p>2. Загроза безпеці працівників та їх життя, що робить надання соціальної підтримки складним завданням.</p> <p>3. Недостатня підтримка працівників, як наслідок функціонування підприємства в небезпечних умовах, наприклад, зона бойових дій</p> <p>4. Зменшення бізнес-активності підприємства, що може негативно вплинути на його здатність надавати соціальну підтримку працівникам.</p>

Джерело: авторська розробка

Зміна стратегії підприємства під час військового конфлікту буде залежати від виявлених сильних сторін, слабкостей, можливостей та загроз. Основною метою підприємства в умовах воєнних дій повинно стати забезпечення безпеки та добробуту своїх працівників. Для цього можуть бути виділені додаткові кошти на фінансування соціальних програм та ініціатив, які спрямовані на задоволення потреб у медичній допомозі, харчуванні, житлі тощо.

Щодо збільшення фінансових ресурсів, підприємство повинно розглядати можливість співпраці з громадськими організаціями, благодійними фондами або державними установами для спільного фінансування соціальних програм та проектів.

Враховуючи загрози, пов'язані з військовим конфліктом, підприємство може покращити системи безпеки, орієнтувати персонал на навчання та тренінги для працівників щодо забезпечення їх безпеки, а також вживати запобіжні заходи для зменшення ризиків. Загальна стратегія буде залежати від унікальних умов кожного підприємства, типу воєнного конфлікту та його наслідків. Соціальна безпека вимагає, щоб на кожному підприємстві була реалізована соціально орієнтована політика, спрямована на визнання людини як найвищої цінності. SWOT-аналіз допомагає підприємствам зосередитися на головних проблемах та можливостях і впроваджувати ефективні стратегії для забезпечення соціальної безпеки своїх працівників.

Список використаних джерел

1. Баженова, О. В., Варналій, З. С., Чеберяко, О. В. Соціальна безпека людини в умовах військової агресії: індикатори та оцінювання (на прикладі України). Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління. 2023. №8. URL:<https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-8-07-02>

2. Варналій З. С., Онищенко С. В., Маслій О. А. Загрози економічній безпеці України в умовах глобалізації. Конкурентні стратегії безпеки розвитку України у глобальному середовищі : монографія. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; за заг. ред. А. І. Мокія. Львів, 2019. С. 21-95 (872 с.).

3. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки: монографія / О. Ф. Новікова, О. Г. Сидорчук, О. В. Панькова та ін.; Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ; Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2018. 184 с.

Нікитенко Дмитро Валерійович,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки підприємства і міжнародного бізнесу,
Національний університет водного господарства та природокористування

ГЕОСТРАТЕГІЧНІ ЗАГРОЗИ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕЦИ ЛЮДИНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Забезпечення соціальної безпеки на нанорівні національної економіки є особливо важливим під час війни, оскільки середовище, в якому діють суб'єкти, має обмежений вплив на забезпечення базових потреб і захист основних прав і свобод.

Загалом нанорівень соціальної безпеки в національній економіці є комплексним поняттям, яке охоплює різні аспекти її формування [1]. Фундаментальним для цієї концепції є здатність держави і суспільства підтримувати і зберігати необхідні якісні параметри соціального середовища. Це досягається як зовнішніми, так і внутрішніми факторами. До внутрішніх факторів відносять здатність і готовність людини задовольняти власні потреби, захищатися від небезпек і загроз життю і здоров'ю, вести нешкідливий і безпечний спосіб життя. Зовнішні чинники передбачають створення безпечних умов життя громадян шляхом проведення ефективної соціальної політики, гарантування захисту прав, свобод і цінностей громадян.

Щодо функціональних складових нанорівня соціальної безпеки в національній економіці можна виділити наступне: забезпечення доступу осіб до засобів, необхідних для їхнього виживання та добробуту; захист здатності суспільства підтримувати спільні цінності та підтримувати соціальну єдність; забезпечення доступу осіб до ресурсів, необхідних для гідного рівня життя; створення безпечного соціального середовища, в якому люди можуть забезпечити саморозвиток; забезпечення підтримки психічного та емоційного благополуччя людей; надання людям можливості захищати себе та свої інтереси; забезпечення того, щоб люди могли захистити свій власний добробут і продовжувати особистий розвиток.

Історично пріоритети соціальної безпеки людини в національній економіці істотно змінилися. Так, у мирний час основні цілі включали покращення умов життя, зменшення бідності, підвищення якості трудового життя, вирішення демографічних проблем, сприяння соціальній рівності та розширення доступу до якісної освіти та охорони здоров'я [2].

У часи гібридної війни або конфлікту пріоритети суттєво зміщуються. Підвищується увага до збереження життя та здоров'я, а також цінності активної громадянської діяльності. Крім того, існує підвищене занепокоєння щодо впливу людського капіталу та потенціалу за кордон через підвищення ризиків для життя та здоров'я, нестабільність, економічну кризу та неналежний соціальний захист [3].

У періоди повномасштабної війни соціальна безпека людини може бути серйозно порушена через різноманітні негативні наслідки, включаючи загрози фізичній безпеці, економічне руйнування, втрату засобів до існування, посилення соціальної нерівності та порушення соціальних послуг. Такі умови можуть призвести до загострення соціальної напруги та конфліктів.

Підводячи підсумок, можна сказати, що соціальна безпека людини в національній економіці є багатогранною концепцією, яка розвивається залежно від переважаючих умов, будь то під час миру, гібридної війни чи повномасштабного конфлікту. Під час війни важливою стає пріоритетність збереження людського життя, здоров'я та спроможності ефективно функціонувати в суспільстві, одночасно усуваючи економічні та соціальні наслідки конфлікту. Забезпечення соціальної стабільності та добробуту населення стає першочерговим у таких складних умовах.

Список використаних джерел

1. Varnalii, Z. (2022). Social security of humans as a research object of the science of economic security. *University Economic Bulletin*, (52), 90-97. <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2022-52-90-97>

2. Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення [Текст] : монографія / О. Г. Сидорчук. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. – 492 с.

3. Варналій З. С., Чеберяко О. В., Нікитенко Д. В., Микитюк О. П. Геостратегічні загрози соціальній безпеці людини в умовах війни. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Сер. Економічні науки*. 2023. Вип. 2(102). С. 12-33.

Новікова Ольга Федорівна
*доктор економічних наук, професор,
заступник директора з наукової роботи
Інститут економіки промисловості НАН України*

ЗАГРОЗИ СОЦІАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ПРАЦІ В УМОВАХ ВІЙНИ: СТАН ТА МОЖЛИВОСТІ ПОДОЛАННЯ⁷

За результатами наукових досліджень з формування соціальної безпеки на засадах стійкості (резильєнтності) в умовах війни нами було систематизовано і структуровано перелік загроз соціальній безпеці до і після повномасштабної агресії з боку РФ [1, с. 55-56]. Це надало можливість продовжити та розширити спектр наукового пошуку і сконцентрувати увагу на трудовій сфері, де людина відіграє провідну роль як суб'єкт та об'єкт управління. Зростання загроз соціальній безпеці людини у сфері праці обумовлює негативний вплив на всі сфери національної безпеки. Ці загрози значно зросли в умовах війни, але накопичувались вони протягом доволі значного часу ще в довоєнний період. До повномасштабної військової агресії з боку РФ Україна мала значну кількість загроз соціальній безпеці людини у трудовій сфері. Ними є: – зменшення загальної чисельності робочої сили в Україні, її постаріння; – наявність безробіття; – низька вартість робочої сили; – низький рівень продуктивності праці; – невисокий рівень трудових прав; – дисбаланс між попитом та пропозицією робочої сили; – наявність тіньової та неформальної зайнятості; – прекарізація зайнятості; – наявність бідних серед працюючих; – зовнішня трудова міграція, відтік за межі країни людського та інтелектуального капіталу; – незбалансованість інтересів працівника і роботодавця щодо оплати праці, професійного розвитку, виробничої демократії; – зниження ролі профспілок у захисті трудових прав.

Визначені загрози соціальній безпеці людини, які мали місце до повномасштабної військової агресії з боку РФ, збереглися і в теперішній час воєнного стану, але ступінь їх прояву значно зросла в негативному сенсі. Одночасно до цих загроз додалися нові загрози, обумовлені активними бойовими діями та їх наслідками, що поглибило та поширило небезпечний стан людини праці. До таких загроз відносяться: – втрата життя і здоров'я внаслідок війни; – втрата (обмеження) працездатності внаслідок інвалідізації та санітарних втрат; – нерозвиненість реабілітаційних послуг; – втрата роботи та доходів; – вимушена зовнішня міграція від небезпек життю і здоров'ю людини; – добровільна міграція за межі країни для самореалізації та гідної якості життя; – значне зниження соціальних і трудових прав і гарантій під час воєнного стану; – зміна настанов людини із стратегій розвитку на можливості

---

⁷ Підготовлено за науковим проектом «Інституційні інструменти повоєнної розбудови резильєнтності економіки України» (за договором №1-2 від 03.01.2023 р.) в межах цільової програми дослідження «Стійкий (резильєнтний) розвиток вітчизняної економіки у воєнний та повоєнний періоди».

виживання; – обмеження для професійного розвитку, здобуття професійної освіти; – поширення небезпечного соціального середовища (зростання агресії, злочинності, мародерства тощо); – зростання соціальної нерівності.

Представлений перелік загроз соціальній безпеці людини, виникнення яких притаманне сфері праці, не є вичерпним. Він змінюється під впливом зовнішніх та внутрішніх обставин та чинників. Але у будь-якому разі їх мінімізація та подолання стають пріоритетом при прийнятті управлінських рішень в умовах війни та повоєнного відновлення. Шляхи успішного досягнення цілей соціальної безпеки людини залежать, перш за все, від її особистих властивостей стійкості (резильєнтності). Вони розкриваються автором у попередній публікації цієї спрямованості [1]. Але трансформація та виокремлення загроз соціальній безпеці людини у трудовому вимірі значно поширюють горизонти та можливості залучення важелів державного регулювання та ресурсів громадянського суспільства, спрямованих на стійкість (резильєнтність) соціально-трудої сфери.

Мінімізація та подолання загроз соціальній безпеці людини у трудовій сфері на засадах стійкості (резильєнтності) повинні базуватись на такому:

1. Враховувати засадничі цінності людського розвитку та орієнтирів гідної праці з набуттям потенціалу адаптації і функціонування в екстремальних умовах та при протистоянні зовнішнім і внутрішнім загрозам.

2. Передбачати загрози соціальній безпеці людини в сфері праці та забезпечувати пошук та реалізацію адекватних відповідей на них на засадах резильєнтності. Це потребує подолання протистояння інтересів роботодавців і найманих працівників, трансформації характеристик робочої сили (навичок, мобільності, згуртованості, модернізації системи професійної освіти, профпідготовки, профорієнтації, механізмів ринку праці).

3. Забезпечити людиноцентричну модернізацію ринку праці, прискорити євроінтеграційний шлях України, подолати вимушене обмеження трудових прав і гарантій працівника, обумовлене воєнним станом.

4. Сприяти подоланню дефіциту робочої сили та забезпечити резильєнтність ринку праці за рахунок залучення іноземних трудових мігрантів.

5. Закласти в законодавчі акти України чіткі механізми регулювання і стимулювання зайнятості в екстремальних умовах.

6. Зменшити невідповідність підготовки фахівців в системі професійної та вищої освіти запитам економіки. Забезпечити високу професійну мобільність працівників в умовах шоків впливів на ринок праці, а також набуття навичок швидкого переходу у споріднені професії.

7. Врахувати зростання попиту на зміцнення сектору безпеки та потреб ринку праці на військові кадри.

8. Використовувати цифровізацію як інструмент забезпечення стійкості (резильєнтності) соціальної безпеки людини у трудовій сфері. Створити дієвий інструментарій моніторингу динаміки ринку праці з використанням технології Big Data.

Застосування переваг забезпечення стійкості (резильєнтності) соціальної безпеки людини у трудовій сфері стане запорукою прискореного подолання соціальних загроз людині в умовах війни та повоєнного відновлення.

Список використаних джерел

1. Новікова О. Ф. Формування соціальної безпеки людини на засадах резильєнтності в умовах гібридної війни. *Соціальна безпека людини в умовах війни: сутність, особливості та шляхи забезпечення*: матеріали круглого столу 28-30 червня 2023 р. / за заг. ред. проф. З. С. Варналія. Київ-Одеса: Знання України. 2023. С. 54-62.

2. Zaloznova Yuliya, Novikova Olga, Azmuk Nadiia. Formation of human capital on the basis of resilience / Economic trends: new opportunities and threats: II International scientific conference (November 25-26, 2022. Le Mans, France). Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022. P. 67-72.
DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26269-2-16>

3. Новікова О. Ф., Остафійчук Я. В. Забезпечення збалансованого соціально-трудового розвитку України: виклики та можливості. *Економіка промисловості*. 2023. № 2 (102). С. 62-77.
DOI: <http://doi.org/10.15407/econindustry2023.02.062>

4. Новікова О. Ф., Азьмук Н. А. Цифровізація – чинник посилення резильєнтності соціально-трудової сфери та повоєнного відновлення України. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 53.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-27>

Пампуха Ігор Володимирович

*кандидат технічних наук, доцент,
начальник науково-дослідного центру,
Військовий інститут Київського національного університету
імені Тараса Шевченка;*

Федченко Олексій Петрович

*кандидат військових наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник науково-дослідного центру,
Військовий інститут Київського національного університету
імені Тараса Шевченка;*

Толок Ігор Вікторович

*кандидат педагогічних наук, доцент,
Командування Сухопутних військ*

РОЛЬ І МІСЦЕ ПАСПОРТІВ (СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ) У РОЗБУДОВІ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ (ЛОКАЛЬНИХ І РЕГІОНАЛЬНИХ)⁸

Питання вимірювання соціально-економічного розвитку є важливим та актуальним, враховуючи наявну повномасштабну військову кризу в Україні. Систематичний моніторинг змін у сфері соціально-економічного життя тимчасово окупованих територій, є одним з найважливіших завдань сьогодення. Разом з тим, це зауваження стосується деокупованих адміністративних одиниць, на котрі чекають низка трансформаційних, інтеграційних та глобалізаційних змін. Існує гіпотеза, котру варто перевірити, що моніторинг змін, які вписуються в широко зрозумілий соціально-економічний розвиток, використовується для перевірки основних цілей таких змін, пов'язаних з підвищенням рівня життя людей, а також є важливою передумовою для проведення соціально-економічної політики.

Оскільки Україною обраний шлях до європейської інтеграції, то він повинен збігатися з іншими учасниками, в тому числі з країнами-засновницями. Для того, щоб досягти цього, нам потрібно навести лад у власному домі, як в економічному, так і в політичному плані. Розробка соціально-економічних паспортів (профілів) окупованих територій, неможлива без їхньої фактичної деокупації. Разом з тим, проблемним питанням лишається наповнення даних паспортів відповідними соціально-економічними показниками, котрі є відображенням статистичних даних, зібраних за тривалий проміжок часу. Це, у свою чергу, дасть можливість суттєво підвищити рівень обізнаності демографічною,

---

⁸ Тези підготовлено в межах виконання проєкту НФД України «Нові геостратегічні загрози соціальній безпеці людини в умовах гібридної війни та шляхи їх запобігання» № 2021.01/0239

соціальною, економічною, екологічною та іншими ситуаціями. За обізнаністю можливий процес ідентифікації проблемних питань, котрі у той чи інший спосіб призводять до систематичного занепаду загального рівня соціально-економічного побуту. У пошуках відповіді, як здійснити успішну трансформацію, зокрема деокупованих територій, необхідно використати набір різноманітних економічних і соціальних показників, які вкажуть та дозволять простежити шлях трансформації країни з 1991 року по сьогодні, а також вдатися до прогнозування.

Вимірювання соціально-економічного розвитку не належить до простих завдань, оскільки дослідженню підлягає багато різних сфер, подій, об'єктів та явищ. За своєю природою деякі з них мають аспекти, які важко виміряти або взагалі не піддаються вимірюванню, а вивчення взаємозв'язків між ними часто має опосередкований або відкладений характер. Труднощі у вимірюванні пов'язані як з обмеженістю статистичної інформації, тобто доступності джерел інформації, так і з довільними рішеннями дослідника, пов'язаними з включенням до дослідження тих чи інших питань або їх пропуском [1, 2].

У результаті вимірювання отримують конкретні числа, які набувають форми показників або індикаторів. Деякі дослідники використовують ці терміни як взаємозамінні. Однак варто зазначити, що міра виконує пряму інформативну функцію, оскільки чітко інформує про те, до чого вона відноситься. Тоді як індикатор виконує опосередковану функцію і створює зв'язок між досліджуваним питанням і загальним фоном. Обидва вони виражають зміни в різних сферах функціонування економіки в часовому та просторовому розрізах. Вони дають змогу оцінити, серед іншого, ефективність проведеної соціально-економічної політики країни та здатність суб'єктів господарювання пристосовуватися до нових умов на ринку.

Серед науковців та дослідників існує спільна думка, що методичні та теоретичні підходи до дослідження соціально-економічного розвитку можна аналізувати з трьох різних точок зору: економічної, соціальної та суб'єктивної [3].

У рамках суб'єктивного підходу дослідження соціально-економічного розвитку пов'язане з використанням суб'єктивних індикаторів, відображених у формі суб'єктивних думок респондентів (наприклад, поточний індикатор споживчої довіри). Вони надають детальну та достовірну інформацію про ті аспекти життя, які неможливо дослідити за допомогою раніше згаданих показників [4]. Показники соціально-економічного розвитку можна класифікувати за різними критеріями. Беручи до уваги традицію використання (час і поширеність використання) даного показника, можна виділити традиційні та «альтернативні» показники. Традиційні заходи використовуються роками і сприймаються дослідниками як класичні, конвенційні, стандартні або, іншими словами, звичні заходи об'єктивного чи суб'єктивного характеру. Тоді як «альтернативні» заходи розглядаються як додаткові (іноді протилежні) по відношенню до традиційних та офіційно прийнятих заходів. Здебільшого вони ґрунтуються на категоріях, не пов'язаних з цінністю (наприклад, показники зросту і маси тіла, показники захворюваності на окремі хвороби, показники використання енергії) [5].

Важливим кроком у розбудові деокупованих територій є створення соціально-економічного паспорту деокупованих територій. Соціально-економічний паспорт – це характеристики, умови та показники, які визначають соціальний та економічний ландшафт окремої місцевості. Він надає огляд демографічного складу, економічної діяльності, інфраструктури, освіти, охорони здоров'я та інших важливих аспектів, які формують громаду. Ось деякі ключові компоненти соціально-економічного паспорту деокупованих територій, які, на нашу думку, мають так чи інакше бути включеними до загальної статистики:

1. Демографічна ситуація: проаналізувати чисельність населення, темпи зростання, віковий розподіл, гендерний склад та етнічне розмаїття місцевості; зрозуміти моделі міграції між селом і містом та динаміку населення, щоб дослідити мінливі демографічні тенденції;

2. Економічна діяльність: дослідити домінуючі економічні сектори та види діяльності на сільській території, а саме: сільське господарство, тваринництво, рибальство, лісове господарство, гірничодобувна промисловість, переробна промисловість, сфера послуг або туризм: оцінити внесок кожного сектору в місцеву економіку та визначити існуючі можливості та виклики;

3. Доходи та зайнятість: вивчити рівень доходів, структуру зайнятості та джерела засобів до існування в сільській громаді; проаналізувати розподіл доходів, включаючи такі показники, як рівень бідності та нерівність у доходах; визначити сектори та професії, які сприяють місцевій зайнятості;

4. Інфраструктура: оцінити стан інфраструктури на деокупованих територіях, включаючи дорожні мережі, транспортні системи, доступ до електроенергії та чистої води, телекомунікації та підключення до Інтернету; оцінити адекватність інфраструктури у підтримці економічної діяльності та покращенні якості життя;

5. Освіта та грамотність: оцінити доступність та якість освітніх закладів і програм місцевості; проаналізувати рівень грамотності, рівень охоплення навчанням, рівень освіти та наявність можливостей для професійного навчання або підвищення кваліфікації;

6. Охорона здоров'я та індикатори здоров'я: вивчити наявність та доступність закладів охорони здоров'я, медичних працівників та медичних послуг; проаналізувати показники здоров'я, такі як рівень дитячої смертності, очікувана тривалість життя, поширеність захворювань, охоплення вакцинацією та доступ до медичного страхування;

7. Соціальні послуги: оцінити надання соціальних послуг на деокупованій території, включаючи програми соціального забезпечення, житлові умови, громадські центри та культурні об'єкти; оцінити наявність та ефективність програм, спрямованих на вразливі групи населення, такі як діти, люди похилого віку та особи з інвалідністю;

8. Землекористування та природні ресурси: зрозуміти структуру землекористування та використання природних ресурсів у сільській місцевості; проаналізувати розподіл сільськогосподарських земель, лісів, водних ресурсів та потенціал для сталого управління ресурсами;

9. Зв'язок та доступ: оцінити доступність деокупованих територій до ринків, соціальних послуг та економічних можливостей; проаналізувати транспортні мережі, зв'язок з іншими територіями та зв'язок із сусідніми регіонами;

10. Екологічна стійкість: оцінити стан довкілля та практики сталого розвитку місцевості. Це включає моніторинг екологічних показників, оцінку впливу економічної діяльності на навколишнє середовище та визначення ініціатив щодо збереження довкілля;

11. Управління та місцеві інституції: розуміння структур управління, органів місцевого самоврядування та громадських організацій, які відіграють роль у соціально-економічному розвитку деокупованих територій; оцінити ефективність механізмів управління у задоволенні потреб та інтересів населення.

Аналізуючи ці ключові компоненти, соціально-економічний паспорт деокупованих територій дає комплексне розуміння сильних і слабких сторін, можливостей та викликів, що існують у громаді. Він слугує основою для формування політики, що ґрунтується на фактах, та розробки цільових заходів для підтримки сталого та інклюзивного розвитку.

Список використаних джерел

1. UNDP Annual Report 2012 | United Nations Development Programme. (б. д.). UNDP. Вилучено 09, Серпень 2023, із <https://www.undp.org/publications/undp-annual-report-2012>
2. SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE IN COMPARISON TO EUROPEAN UNION MEMBER STATES: STATISTICAL EVALUATION. (2014). Економічний Часопис – XXI, 05–06, 17–21.
3. Sirgy, M. J., Michalos, A. C., Ferriss, A. L., Easterlin, R. A., Patrick, D., & Pavot, W. (2006). The Quality-of-Life (QOL) Research Movement: Past, Present, and Future. *Social Indicators Research*, 76(3), 343–466. <https://doi.org/10.1007/s11205-005-2877-8>.
4. Grzega, U. (2014). Modernising Consumption in Poland in the EU Background in 2004-2012. *Economics & Sociology*, 7, 20–33. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2014/7-2/>
5. Poland: Change in the final consumption expenditure 2022 | Statista. (б. д.). Вилучено 09, Серпень 2023, із <https://www.statista.com/statistics/1287460/poland-change-in-the-final-consumption-expenditure/>

Панченко Євген Григорович

*доктор економічних наук, професор, професор кафедри
міжнародного менеджменту
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана*

Самойленко Алла Олександрівна

*кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри
міжнародного менеджменту Київського національного
економічного університету імені Вадима Гетьмана*

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ГАРАНТУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ ПРАЦІВНИКІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

В умовах переходу від індустріальної Економіки 3.0 до пост-індустріальної Економіки 4.0, що отримала в сучасній економічній науці і законодавстві багатьох розвинутих і інших країн термін «цифрова економіка», вельми актуальною стала проблематика досліджень впливу цифрової трансформації на трудові відносини і ринок праці в цілому, насамперед глобальний. Для досягнення лідерства в своїй галузі працедавці багатонаціональних підприємств вимушені все ширше використовувати такі новітні інструменти цифрових технологій як штучний інтелект, системи розподіленого реєстру (блокчейн), квантові технології, технології безпроводного зв'язку і т.і. Цілком закономірно, що ці проблеми стали предметом дослідження вчених різних країн, результати яких містять важливі наукові узагальнення щодо основних векторів трансформації ринку праці, пов'язаних із використанням новітніх цифрових технологій. Мова йде про автоматизацію праці, цифровізацію як метод перетворення фізичних об'єктів і документів в цифрові і навпаки, використання різноманітних цифрових платформ в якості посередників для алгоритмічної організації економічних транзакцій і т. і. В їх числі праці М. Баттеріс [6], В. Гейця [1], А. Гриценка [2], С. Гупти [3], А. Колота [4], В. Сіденка [5 і ін.

Однак в цих та інших працях мало приділяється уваги дослідженню особливостей використання цифрових технологій на глобальних ринках висококваліфікованої праці, суб'єктами якої виступають так звані «корпоративні таланти» або «діаманти», що у вирішальній мірі визначають конкурентоспроможність багатонаціональних підприємств. Розглянемо в цьому зв'язку новітні креативні інструменти управління корпоративними талантами в цифрову епоху по основним ланкам управління персоналом: рекрутинг, навчання та розвиток, оцінка ефективності, збереження талантів.

Як відомо, в рекрутингу переважна більшість компаній, в тому числі і міжнародних, використовують різноманітні опитування, насамперед електронні. Однак, виявляється, що більш ефективними є мобільні ігри у поєднанні з аналітикою. Компанія Knack із Кремнієвої долини створила для своїх клієнтів захопливу цифрову гру, яка включає в себе до 2500 мікромотивів в процесі прийняття різноманітних рішень. Оцінки потенційних кандидатів на посаду обчислюються з моделей того, як людина грає в гру, а не з того, наскільки результативно вона грає. При цьому автоматизований аналіз враховує такі поведінкові маркери як швидкість обробки інформації, ефективність використання соціальних сигналів, реакція на виклики, адаптація мислення, тощо. В решті решт Knack на підставі наявних варіантів поведінкових атрибутів розробила 35 моделей людини, за допомогою яких прогнозується поведінка для реального ділового світу, наприклад продуктивність роботи, лідерські позиції, успіх у навчанні і т.і. Використання аналітики інформації, запозиченої з ігор дозволило компанії Knack залучити до своєї клієнтської бази такі глобальні корпорації як Deutscha Telekom, IBM, Nestle, Daimler, AXA Group, BCGi ін. [3, с. 282-283].

В навчанні вельми ефективною виявилась розроблена компанією Unilever цифрова програма зворотного наставництва, яка дозволяє старшому керівникові вельми продуктивно співпрацювати з молодшим колегою. Молодший фахівець допомагає вищому посадовцю зрозуміти роль, яку відіграють нові цифрові технології в житті молодих споживачів, а старший керівник за допомогою відповідних цифрових інструментів допомагає молодшому колезі гармонізувати свій розвиток і кар'єру із стратегією компанії.

Цифрові технології дозволяють суттєво пришвидшити і покращити якість оцінки ефективності працівників. Наприклад корпорація «Дженерал Електрик» – один із лідерів глобального високотехнологічного бізнесу для всіх своїх 300 тисяч співробітників скасовує багаторівневі щорічні звіти, які були відомі ще за часів правління легендарного головного виконавчого директора Дж.Велча і замінює їх на застосунок PD@GE. Цей цифровий інструмент дає працівникам можливість отримувати зворотній зв'язок в реальному часі від колег, підлеглих і керівників. В цій же корпорації приділяється належна увага запровадженню цифрових технологій для упередження відпливу «корпоративних талантів» в контексті його прогнозування. Наразі в компанії розробляються цифрові моделі передбачення поведінки працівника за шість місяців до його ймовірного звільнення і своєчасного реагування на ситуацію [7].

Звичайно ніякі машини і цифрові технології не замінять людські судження в управлінні персоналом високотехнологічних глобальних корпорацій. Однак вони безперечно сприятимуть підвищенню ефективності управління рухом висококваліфікованих працівників в міжнародному бізнесі.

Список використаних джерел

1. Геєць В.М. Соціальна реальність у цифровому просторі // Економіка України. – 2022. – № 1. – С. 3-28.
2. Гриценко А.А. Інформаційно-цифровий стан розвитку соціально-економічних систем // // Економіка України. – 2022. – № 1. – С. 29-46.
3. Гупта С. Цифрова стратегія. Посібник з переосмислення бізнесу / Пер. з англ. – К.: Вид. група КМ-БУКС, 2020. – 320 с.
4. Колот А.М., Герасименко О.О. Праця XXI: філософія змін, виклики, вектори розвитку: монографія. – К.: КНЕУ імені Вадима Гетьмана, 2021. – 487 с.
5. Сіденко В.Р. Виклики і ризики цифрової трансформації: світовий та український контексти // Економіка України. – 2021. – № 5. – С. 40-58.
6. Butteris Margaret, Roiter Bill. Corporate MVPs. Managing your company's most valuable performers. – New York: Wiley, 2004. – 256 p.
7. Nisen Max. How Millennials Forced GE to Scrap Performance Reriens. – The Atlantic. – 2015. – 18 August.

Панькова Оксана Володимирівна

*кандидат соціологічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник*

Інститут економіки промисловості НАН України

Сидорчук Орестлава Григоріївна

*доктор економічних наук, професор кафедри публічного управління
та публічної служби, Інститут адміністрування, державного управління
та професійного розвитку, НУ «Львівська політехніка»*

Касперович Олександр Юрійович

молодший науковий співробітник

Інститут економіки промисловості НАН України

УКРАЇНСЬКИЙ ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ ЯК ЧИННИК ПОСИЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ ТА СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Діяльність волонтерських структур демонструє значний потенціал активізації та розширення їх участі у вирішенні найболючіших проблем, що постають перед Українською державою і суспільством в умовах руйнівного впливу війни та значного посилення внутрішніх і зовнішніх загроз національній, економічній, соціальній безпеці людини, держави і суспільства. Розгортання волонтерського руху в Україні ще наприкінці 2013–початку 2014 рр. стало безпрецедентним проявом громадської самоорганізації в умовах збройної російської агресії [1, с. 322-323]. Ще з більшою силою й потужністю активізувався український волонтерський рух після 22 лютого 2022 р. й до сьогодні за масштабами свого поширення, спектром допомоги цільовим групам, формами самоорганізації тощо. Зростання активності волонтерського руху з 2013 року було обумовлене двома основними факторами: 1 – внутрішньополітичною кризою, що призвела до розбалансування системи державного управління, дефіциту якісних управлінських рішень, браку ресурсних можливостей; 2 – зовнішньою збройною російською агресією, яка поглибила дисбаланс між здатністю держави ефективно виконувати свої функції та забезпеченням першочергових потреб громадян – у збереженні життя і здоров'я. Місійна роль волонтерського руху в умовах неоголошеної війни – зберегти незалежність Української держави, врятувати життя й здоров'я людини, зміцнити обороноздатність армії, посилити національну, соціальну, економічну безпеку країни та її громадян [2].

Дослідники відзначають, що після початку повномасштабного вторгнення потужний волонтерський рух, масовий збір коштів на потреби оснащення захисників країни, ефективна інформаційно-координуюча роль соцмереж розкрили високий рівень зрілості та спроможності українського суспільства до самоорганізації, спрямованої на мобілізацію ресурсів для самозахисту, самовідновлення, забезпечення життєстійкості (резильєнтності) [3].

Волонтерський рух відіграє значну роль у захисті цивільного населення країни, що сприяє забезпеченню соціальної безпеки людини, суспільства держави в умовах повномасштабного збройного російського вторгнення. Волонтерські структури спрямували зусилля на забезпечення майже всього спектру потреб як силових структур, так і громадян, які постраждали від військових дій. Це позитивно вплинуло і впливає на стан соціальної захищеності людини, посилює соціальну безпеку суспільства. На сьогодні провідні волонтерські організації фактично стають хабами/платформами взаємодії, що стає можливим завдяки новітнім технологіям та суттєво змінює природу, напрями та форми інституціоналізації волонтерської самоорганізації в Україні, сприяє появі й розвитку он-лайн волонтерства. Це розширює спектр реалізації багатьох напрямів волонтерської діяльності – в першу чергу у протидії в інформаційній війні, наданні інформації щодо дій противника, пошуку зниклих безвісті, розвідницькій діяльності тощо.

Масове поширення смартфонів (у т.ч. айфонів) як основних комплексних індивідуальних комунікаційних засобів, зростання швидкості та доступності мобільного інтернету, мобільні застосунки (різновид програмного забезпечення для роботи на портативних пристроях) інформаційно-комунікативні та цифрові технології створили нові умови для ефективних комунікацій між однодумцями, дозволили забезпечити ефективну самоорганізацію волонтерської активності, посилити оперативність надання волонтерської допомоги нужденним за різними напрямками, розширили простір реалізації волонтерських проектів.

Волонтерська діяльність щодо внутрішньо переміщених осіб (ВПО) здійснюється переважно у формах гуманітарного і соціального забезпечення, соціального обслуговування, психологічної реабілітації та супроводу для адаптації ВПО до нових умов в місцях переміщення, створення тимчасових соціальних служб на базі мереж взаємодопомоги ВПО та волонтерів.

Отже, потужний волонтерський рух в Україні дозволяє активно протистояти загрозам соціальній безпеці людини, суспільства, держави в умовах збройної російської агресії.

Список використаних джерел

1. Сидорчук О. Г. Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення: монографія. — Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. — 492 с.

2. Панькова О. В., Касперович О. Ю. Український волонтерський рух в умовах збройної російської агресії в контексті національних та глобальних викликів і можливостей повоєнного відновлення країни. Журнал європейської економіки. 2022. Том 21, №3. С. 277-290.

URL: <http://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1605>.

3. Підсумки 2022 року та очікування щодо 2023 року / НІСД. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/pidsumky-2022-roku-ta-ochikuvannya-shchodo-2023-roku>

Перегудова Тетяна Вячеславівна

кандидат економічних наук, доцент,

старший науковий співробітник відділу соціоекономіки праці,

Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

СОЦІАЛЬНА МОБІЛЬНІСТЬ ЯК ІНДИКАТОР СОЦІАЛЬНОЇ ЯКОСТІ СУСПІЛЬСТВА: УКРАЇНА НА ФОНІ КРАЇН СВІТУ

Важливим цільовим орієнтиром соціальної політики країни є підвищення соціальної якості суспільства, одним із критеріїв якого є соціальна мобільність, яка у загальному розумінні означає можливості людини покращити свій соціальний статус та матеріальне становище, рухаючись вгору за соціальними сходами; іншими словами, це здатність дітей жити краще, ніж їхні батьки за рахунок зменшення нерівності у доходах, соціальному захисті, освіті тощо. При розрахунку даного індексу враховують внутрішньогенераційну мобільність, тобто здатність людини переміщатися між соціально-економічними класами протягом життя; мобільність між поколіннями – рух родини вгору або вниз за соціально-економічними сходами у проміжку декількох поколінь; абсолютну мобільність доходів – можливість людини заробляти більше ніж його батьки в тому ж віці; абсолютну освітню мобільність – здатність досягати більш високого рівня освіти ніж у батьків; відносну мобільність доходу – доходи людини відносно доходів батьків; відносну освітню мобільність – освіта людини відносно освіти батьків [1, с. 9].

Цікавими висновками досліджень індексу соціальної мобільності стало визначення кількості поколінь для досягнення середнього доходу. Так, в Данії – це не менше двох поколінь, в Швеції, Фінляндії, Норвегії – три покоління, у Франції – шість поколінь, в Бразилії, Південній Африці – дев'ять поколінь [2].

Країною, яка відзначилася кращими досягненнями за показником «здоров'я», став Кіпр; за показником «доступ до освіти» – Нідерланди; «якість освіти» – Швеція; «освіта протягом життя» – Швейцарія; «доступ до технологій» – Данія; «трудові можливості» – Ісландія; «справедливий розподіл заробітної плати» – Бельгія; «умови праці» – Швеція; «соціальний захист» – Данія; «інклюзивні інститути» – Нова Зеландія. Рівень соціальних досягнень України за компонентами індексу соціальної мобільності у порівнянні з рівнем інших країн наведено на рис. 1.

Аналіз за складовими даного індексу показав сильні сторони України за такими показниками, як: здоров'я, трудові можливості, соціальний захист; слабкі сторони за наступними: інклюзивні інститути та освіта протягом життя.

Війна загострила багато питань людського, соціального, економічного та гуманітарного характеру, що негативно відображається на соціальній мобільності та посилює загрози соціальній безпеці людини, що обумовлює необхідність визначення тактичних та стратегічних пріоритетів соціальної політики як в умовах воєнного стану, так і в подальшому при відновленні країни.

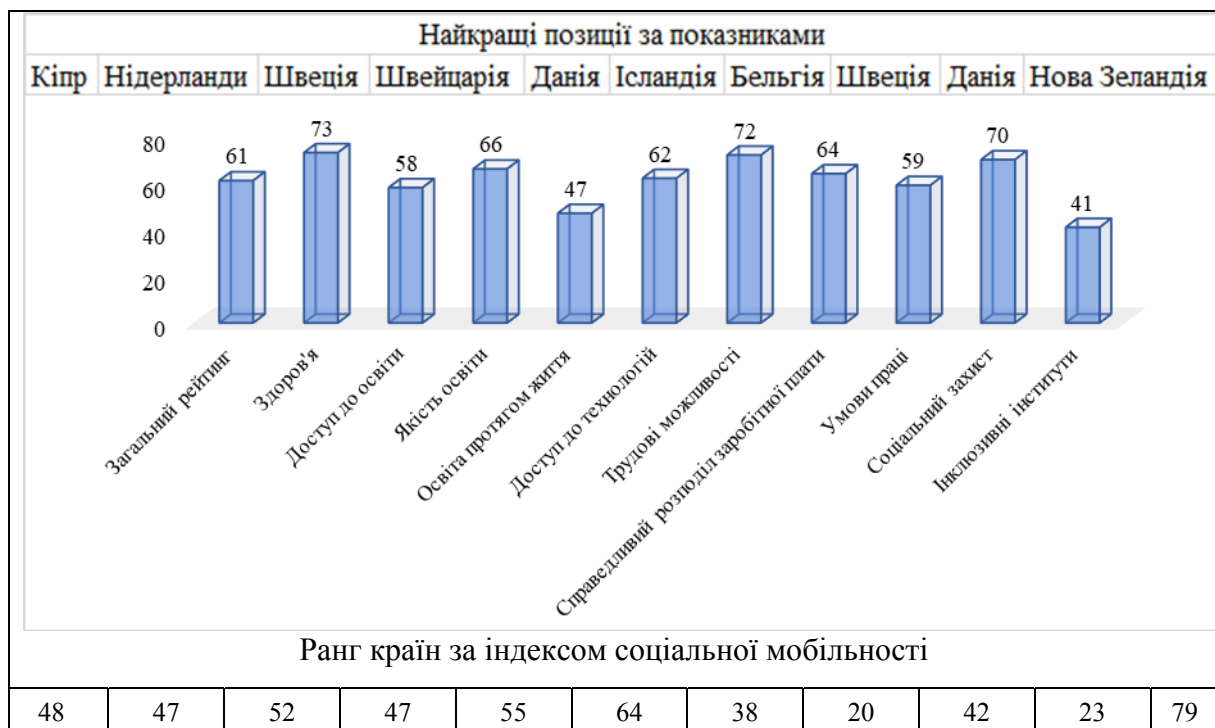

Рис. 1. Індекс соціальної мобільності України за структурними компонентами в 2020 р.

Джерело: [1, с. 192].

За останніми дослідженнями за рівнем соціальної мобільності Україна посіла 46 місце в рейтингу серед 82 країн світу (рис. 2), що відповідає становищу станом на 2020 р.

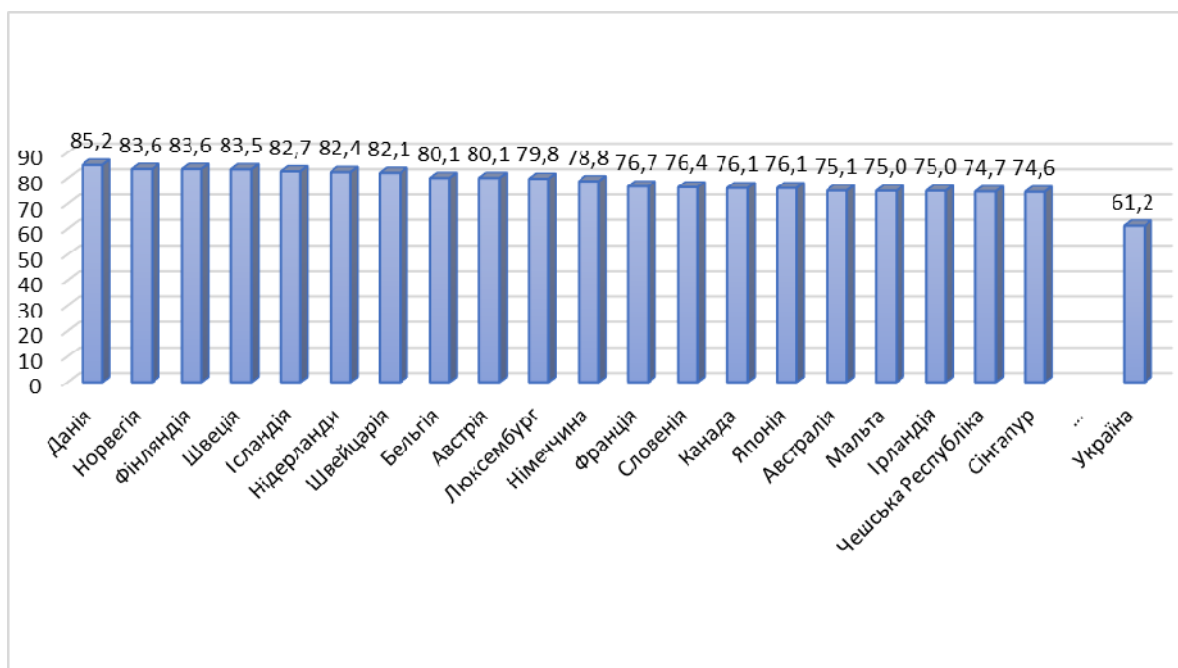

Рис. 2. Топ-20 країн та Україна в рейтингу глобальної соціальної мобільності у 2020 р.

Джерело: [1, с. 7].

Воєнні дії спричинили масові переміщення людей як в межах України, так і за кордон. Станом на кінець червня 2023 р. за кордоном перебувало 8 млн 177 тис. осіб, що становило 20% населення України, розраховуючи за даними до військових дій. В країнах Європи перебувало 5 млн 977 тис. українців, в інших державах – 362 тис. осіб. Чисельність внутрішньо переміщених осіб, які вимушені були покинути своє житло та переїхати в інші регіони, становило 4,7 млн осіб [3].

Окреслюючи міграційний стан та прогнозуючи демографічний стан в Україні, більшість вчених звертає увагу на те, що затягування війни негативно відображається на намірах українців щодо повернення на Батьківщину.

Директорка Інституту демографії та соціальних досліджень Е. Лібанова зазначає, що ймовірно повернеться 50% біженців [4]. За даними ТСН Україна 75 % біженців планують повернутися в Україну [5].

На наш погляд, демографічний стан буде залежати від політики країн, які приймають українських біженців та соціальних програм та політики в Україні щодо реєміграції та економічного розвитку.

Серед чинників, який негативно впливає на соціальну мобільність для населення в Україні, є рівень доходів. За даними дослідження «Шосте загальнонаціональне опитування: адаптація українців до умов війни», проведеного соціологічною групою «Рейтинг», 53% українців, які мали роботу до війни, сьогодні не працюють, 45% – продовжують працювати. 22% працюють у звичному режимі, 2% – віддалено або частково, лише 2% – знайшли собі нову роботу. Економічне становище значно погіршилося у 52%, у 28% скоріше погіршилося, не змінилося лише у 18% громадян. 40% опитаних вважають, що їх заощаджень вистачить лише на місяць [6, с. 9].

Щодо освітнього чинника, то варто зазначити, що навчання ускладнено через постійні атаки та загрози життю, необхідністю постійно адаптуватися до різних форм навчання, недостатньою чисельністю вчителів та їх високим педагогічним навантаженням.

Не дивлячись на підтримку, в т.ч. освітню з боку Польщі, половина українських дітей в Польщі не відвідують школу, це майже 200-300 тис. дітей, основними причинами чого стало те, що польські класи часто переповнені, залишається мовний бар'єр, часте переміщення біженців в Україну та назад до Польщі [7].

Невизначеність у економічній та соціальній сфері є характерною ознакою не тільки для України. Одна з останніх доповідей ПРООН присвячена питанням формування майбутнього у світі, сповненому занепокоєння у невизначені часи, у якій зазначено: «Невизначеність робить безглуздими цілі та їх досягнення, знижує рівень інвестиційної активності, поміщаючи людину в середовище сьогоденного виживання». Шукаючи шляхи людського розвитку, авторами доповіді акцентується увага на підвищенні безпеки людей за допомогою інвестицій у надання глобальних суспільних благ, людський розвиток, передбачення змін у навколишньому середовищі; страхування в межах макропруденційної політики, соціального захисту, доступу до базових послуг,

захисту прав людини, публічного обговорення, можливостей для широкої участі; інновацій в сфері адаптивного світобудування, енергоефективності, соціальних інновацій, боротьби з дезінформацією та підвищенням медіаграмотності [8].

В пошуках шляхів відновлення економіки та підвищення рівня соціальної мобільності в Україні варто звернути увагу на освіту, науку, підвищення рівня інноваційної активності, формування інституційного середовища функціонування людського капіталу. Забезпечення підвищення соціальної мобільності можливо за рахунок підвищення продуктивності праці, підвищення якості робочої сили, формування інклюзивних інститутів. Пріоритетами в соціальній та економічній політиці мають стати гідний рівень оплати праці, інституціоналізація соціального захисту, забезпечення якісної освіти.

Список використаних джерел

1. The Global Social Mobility Report 2020/ Equality, Opportunity and a New Economic Imperative. Platform for Shaping the Future of the New Economy and Society. January 2020. World Economic Forum. 218 p.

URL: http://www3.weforum.org/docs/Global_Social_Mobility_Report.pdf

2. Организаторы Давоса-2020 назвали 10 стран с лучшей социальной мобильностью. Зеркало недели. 20 января, 2020.

https://zn.ua/ECONOMICS/organizatory-davosa-2020-nazvali-10-stran-s-luchshey-socialnoy-mobilnostyu-342508_.html

3. Скільки мільйонів українців зараз живе за кордоном: конкретні цифри.

<https://tsn.ua/ukrayina/ponad-20-naselennya-nazvali-konkretni-cifri-skilki-ukrayinciv-viyihalo-za-kordon-2376805.html>

4. За оптимістичним сценарієм в Україну повернуться 50 % біженців, – професорка Лібанова. Еспресо. 25 квітня, 2023. <https://espresso.tv/za-optimistichnim-stsenariem-v-ukrainu-povernutsya-50-bizhentsiv-profesorka-libanova>

5. Скільки мільйонів українців зараз живе за кордоном: конкретні цифри.

ТСН. Україна. <https://tsn.ua/ukrayina/ponad-20-naselennya-nazvali-konkretni-cifri-skilki-ukrayinciv-viyihalo-za-kordon-2376805.html>

6. Шосте загальнонаціональне опитування: адаптація українців до умов війни. 19 березня 2022. Соціологічна група Рейтинг. 43 с.

https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_1000_ua_032022_v__press.pdf

7. Маджумдар О. Правила змінять. Чому половина українських дітей у Польщі не відвідують школи. Серeda 12 липня 2023.

<https://www.rbc.ua/rus/travel/privila-zminyvat-chomu-polovina-ukrayinskih-1689151681.html>

8. Доклад о человеческом развитии 2021/2022. Резюме. Неопределенные времена, неустроенные жизни: формируя наше будущее в меняющемся мире.

UNDP. <https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2021-22overviewrupdf.pdf>

Плешакова Наталія Анатоліївна,
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Плешакова Олена Анатоліївна,
*кандидат економічних наук,
консультант Комітету Верховної Ради України
з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ⁹

Зміна клімату, нестача води, нерівність і голод – це лише деякі з проблем, які необхідно вирішити в глобальному масштабі. Останній Глобальний звіт про сталий розвиток промовисто звучить, як «Times of Crisis, Times of Change: Science for Accelerating Transformations to Sustainable Development» та вимагає активної мобілізації політичного лідерства та прагнення до науково обґрунтованих перетворень, не залишаючи осторонь жодну країну, суспільство чи людину.

Сталий розвиток (sustainable development) – загальна концепція стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі. Тобто це певна концепція стимулювання зростання при ефективному використанні ресурсів [3].

Трактування поглядів науковців на поняття «соціальна безпека людини» відрізняються одне від одного. Ми погоджуємося з думкою Варналія З.С., що соціальна безпека людини – це ступінь (рівень) захищеності життєво важливих соціально-економічних інтересів людини (особи), її прав, свобод та цінностей від внутрішніх та зовнішніх, реальних та потенційних загроз [1].

До початку 80-х років ХХ ст. розвиток організацій пов'язували тільки з економічним складником, його прогресом та зростанням економічної ефективності (50–60-ті роки). Пізніше, у 70-х роках, гостро постало питання несправедливого розподілу прибутків та стрімкого зростання бідності у країнах, що розвиваються. Зросла актуальність питань соціальної справедливості, яку поставили на один рівень з економічною ефективністю [2].

Для досягнення сталого розвитку вкрай важливо гармонізувати три ключові елементи: економічне зростання, соціальне залучення та захист навколишнього середовища (Рис. 1).

---

⁹ Тези підготовлено в межах виконання проєкту НФД України «Нові геостратегічні загрози соціальній безпеці людини в умовах гібридної війни та шляхи їх запобігання» № 2021.01/0239

Розглянемо детальніше соціальну складову сталого розвитку, що орієнтована на людину і спрямована на збереження стабільності соціальних і культурних систем. Концепція сталого розвитку передбачає, що людина повинна брати участь у процесах, які формують сферу її життєдіяльності, сприяти прийняттю і реалізації рішень, контролювати їх виконання.

Рис.1 Тріада складових Концепції сталого розвитку [2]

Важливим аспектом даного підходу є справедливий розподіл благ, безпека та здоров'я співробітників, скорочення числа руйнівних конфліктів між людьми. Викорінення бідності в усіх її формах і вимірах також є неодмінною вимогою для сталого розвитку. З цією метою необхідно сприяти сталому, інклюзивному та справедливому економічному зростанню, створенню більших можливостей для всіх, зменшенню нерівності, підвищенню базових стандартів життя, сприянню справедливому соціальному розвитку та включенню, а також сприянню інтегрованому та сталому управлінню природними ресурсами та екосистемами.

Таким чином, забезпечення соціальної безпеки в період війни та повоєного відновлення має ґрунтуватися на проведенні єдиної державної політики в галузі заходів економічного, політичного, організаційного характеру, відповідати Цілям сталого розвитку, враховувати відповідні концептуальні засади реалізації належної системи національної безпеки та забезпечувати подолання бідності; голоду, досягнення продовольчої безпеки; забезпечення здорового способу життя; забезпечення якісної освіти; гендерної рівності; сприяння зайнятості та гідній праці.

Список використаних джерел

1. Варналій З. С. Соціальна безпека людини як об'єкт дослідження економічної безпекології. Економічний вісник університету. Збірник наук. праць учених та аспірантів. Випуск 52. Переяслав. 2022. С. 90-97.

2. Ляшук К. П. Концепція сталого розвитку як базис корпоративної соціальної відповідальності у бізнесовому середовищі України. Збірник наукових праць «Проблеми системного підходу в економіці». Випуск № 1(75). Національний авіаційний університет. 2020. С.121-129.

3. Sustainable Development Goals. URL: <https://sdgs.un.org/goals>.

Поченчук Галина Михайлівна

доктор економічних наук, професор,

доцент кафедри економічної теорії, менеджменту і адміністрування

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Потреба у безпеці є базовою потребою існування людини, а отже, однією з основних гарантій, що має бути забезпечена державою. Розвиток і вдосконалення соціально-економічних систем не може повністю вирішити проблему безпеки, постійно виникають нові види небезпек, у тому числі і соціальні.

Соціальна безпека як окремий важливий складник національної безпеки «виникає як соціальний феномен у процесі розв'язання суперечності між такою об'єктивною реальністю, як небезпека, і потребою соціального індивідуума, соціальних груп і спільнот запобігти їй, локалізувати чи усунути наслідки небезпеки, реалізуючи свої соціальні інтереси найадекватнішими засобами» [1, С. 191]. Забезпечення належного рівня соціальної безпеки є частиною соціальної політики, й є завданням державного управління.

Проблематика соціальної безпеки як в теоретичному контексті, так і щодо практики забезпечення досліджувалась у роботах багатьох науковців, зокрема О. Білоруса, Т. Васильціва, Н. Коленди, Е. Лібанової, Р. Лупака, Є. Ніколаєва, О. Новікової, О. Сидорчук, О. Сиченко, П. Шевчук, О. Яременка та ін. Проте, швидкі зміни зовнішнього середовища, поява нових ризиків зумовлюють необхідність подальшого наукового дослідження. На нашу думку, важливим є враховувати нові виклики для реорганізації системи соціального захисту та модернізації соціальної політики і формування адекватних відповідей з боку державного управління.

Соціальна безпека є багаторівневою категорією. Як зауважує Ніколаєв Є., «практично все, що стосується людської життєдіяльності, можна зарахувати до соціальної сфери та її безпеки, і для діагностики стану соціальної сфери слід мати уявлення про всі або майже всі їх складові» [2, С. 31]. Такий підхід дає змогу широко окреслити параметри соціальної безпеки і врахувати суб'єктний склад в інституційному та особистісному контексті (рис. 1).

Порядок денний реалізації Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, які є адаптованим варіантом глобальних цілей сталого розвитку, проголошених резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року № 70/1, охоплює три виміри сталого розвитку – економічний, соціальний та екологічний – комплексно та взаємопов'язано. Він ставить на перший план людський розвиток і планету [3]. За концепцією людського розвитку, доходи, освіта і охорона здоров'я є як основними передумовами добробуту людини, головними складовими соціальної політики

держави, так і важливими критеріями оцінки рівня соціальної безпеки. Саме ці напрями в сучасних умовах відчувають найбільших вплив зовнішнього середовища й відповідних ризиків.

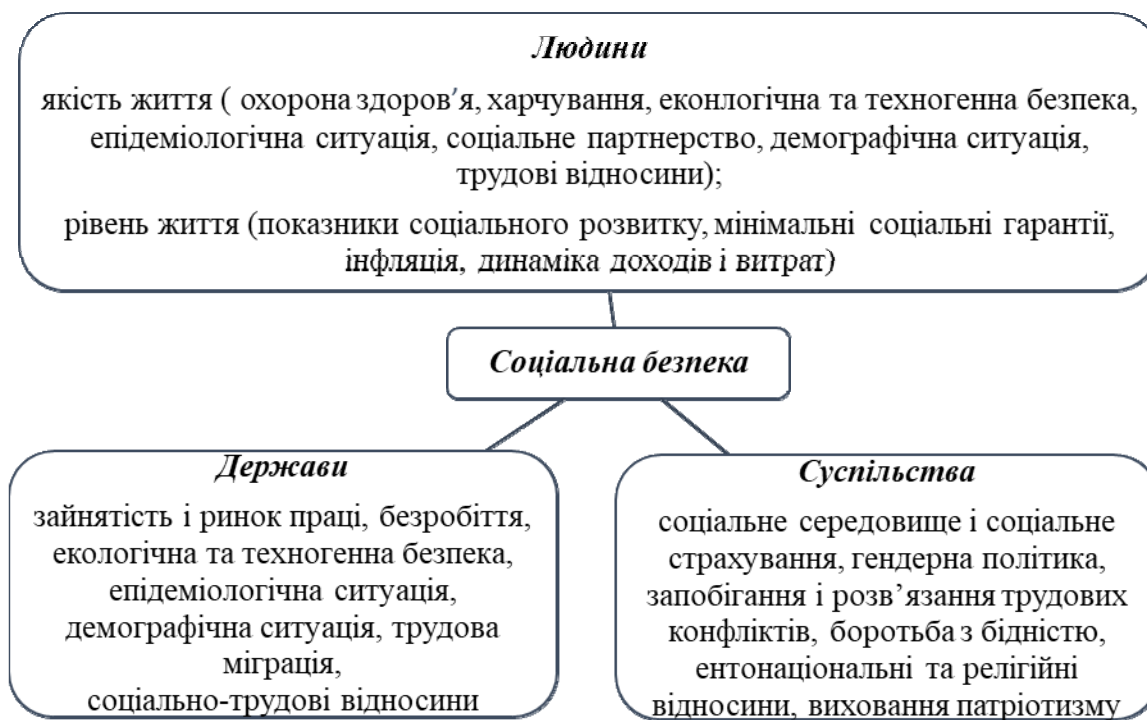

Рис. 1. Структура складових та чинників соціальної безпеки

Виклики, з якими стикається державне управління в сфері соціальної безпеки мають два зрізи: по-перше, це виклики, пов'язані із факторами сучасного етапу економічного розвитку (цифровізація всіх сфер людської життєдіяльності, розвиток індустрії 4.0, наслідки пандемії); по-друге, це виклики спричинені військовою агресією росії (безпосередні людські та матеріальні втрати, порушення міжнародної безпеки, підвищення рівня загальної невизначеності).

Соціально-економічне середовище відчуває значний вплив цифровізації, а формування цифрової економіки зумовлює нові завдання держави щодо соціальної безпеки. Цифрова економіка характеризується більш високим рівнем динамізму та невизначеності, суттєвою інформаційною асиметрією між ключовими гравцями на ринку, що породжує цілу низку загроз та ризиків в сфері соціальної безпеки. Серед основних ризиків можна визначити наступні [4]:

- ризики невідповідності якісних освітньо-кваліфікаційних та професійних знань, умінь та навичок працівників вимогам та потребам ринку праці, диспропорції поміж попитом та пропозицією, відбувається зменшення масштабів зайнятості й зростання технологічного безробіття;
- підвищення рівня безробіття, зростання соціального відчуження через утрату робочих місць, соціальна напруженість, як ризики застосування штучного інтелекту, роботизації, автоматизації;

- ризики поглиблення соціальної поляризації суспільства та поляризації робочої сили за рівнем володіння цифровими навичками, дефіциту висококваліфікованих спеціалістів;
- ризики зростання соціально-економічної нерівності внаслідок нерівномірної інформатизації суспільства та втрати джерел життєзабезпечення;
- зміна професійних мотивацій та орієнтирів;
- посилення ейджизму у можливостях зайнятості та забезпечення гідної праці;
- ризики втрати особистої інформації, фінансових ресурсів, шахрайства за допомогою цифрових технологій як на макро-, так і на мікрорівнях;
- ризики впливу на суспільну свідомість через використання технологічних можливостей й досягнень в когнітивних і поведінкових науках, що зумовили появу ефективних розробок, орієнтованих на неявний збір даних і приховане управління поведінкою індивідів та великих колективів.

Значно підсилились загрози соціальній безпеці людини під час повномасштабної агресії РФ, зокрема наступні: втрати життя, здоров'я через воєнні дії та наслідки війни; психологічне травмування через втрату життя та здоров'я близьких, рідних, знайомих; втрата роботи; втрата (руйнування) житла; різке зростання і поширення бідності; зниження вартості робочої сили та рівня і якості життя; брак медичних послуг, ліків та допомоги у відповідності до зростання потреб у них; обмеження у здобутті якісної освіти через воєнні загрози, руйнування освітньої інфраструктури, брак викладачів; різке падіння купівельної спроможності населення, обмеження споживчого попиту населення [5].

Наслідки воєнної агресії проти України окрім прямих людських і матеріальних втрат, руйнування економічної структури та інфраструктури, значної еміграції економічно активного населення зумовлюють підсилення загроз цифровізації в сфері соціальної безпеки й зумовлюють необхідність комплексного підходу до вирішення цих проблем.

Збитки, завдані внаслідок збройної агресії російської федерації мають масовий характер, тривалість воєнних дій невизначена, а відновлення економіка потребує нагального. Отже, стратегія відновлення соціально-економічної системи України має ґрунтуватись на нових підходах, реконструкція не повинна відтворювати довоєнну економіку, а враховувати сучасні та перспективні вимоги та умови соціально-економічного розвитку, в тому числі й ризики та загрози соціальній безпеці. Наразі саме відсутність системного підходу та індикаторів надає простір для вагань та спекуляцій щодо сталості планів відбудови України. Наявним уроком війни є численні приклади на місцях, коли усвідомлення ризиків та загроз на тлі обмеженості доступних ресурсів, чітке планування стратегії та фокус на гнучкість прийняття рішень на місцевому рівні сприяли успішному спротиву агресору та виживанню громад. Загальна модель повоєнної відбудови (рис. 2) має враховувати вище зазначені виклики та загрози соціальній безпеці, з метою уникнення зайвих помилок та витрат в процесі реалізації планів та програм з відновлення.

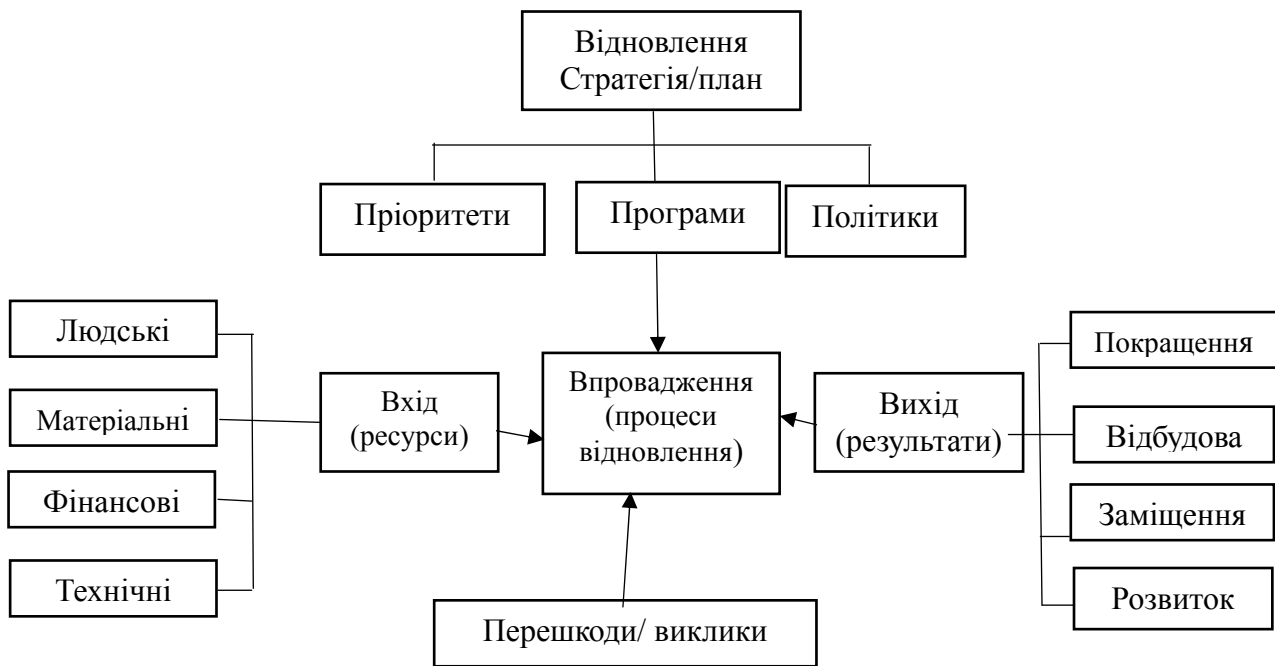

Рис. 2. Модель повоєнної відбудови.

Основні виклики відновлення України – це масштабність обсягів відновлення, наявність достатніх фінансових ресурсів, цільове фінансування кращих та найбільш необхідних ініціатив (пріоритезація), ефективність використання коштів та корупція. Важливим кроком у повоєнній відбудові країни є утвердження ідеології соціальної справедливості на основі врахування сучасних загроз та викликів соціальної безпеці.

Список використаних джерел

1. Краус Н.М. Соціальна безпека на різних рівнях економічної агрегації. *Економіка і регіон*. 2013. № 5. С. 189–193.
2. Ніколаєв Є. Б. Предмет соціальної безпеки. *Вчені записки* : зб. наук. праць. К. : КНЕУ, 2012. Вип. 14. Частина 1. С. 30-36.
3. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. *Указ Президента України* від 30.09.2019 р. № 722/2019.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.
4. Гражевська Н. І., Чигиринський А. М., Хандій О. О., Шамілева Л. Л., Цифрова трансформація економіки в умовах посилення глобальних ризиків і загроз. *Економіка та держава*. 2021. № 8. С. 53–57.
5. Новікова О. Формування соціальної безпеки людини на засадах резильєнтності в умовах гібридної війни. URL: <https://drive.google.com/file/d/1culXv3QcVgVDDyZmpqsUOIWPPn3En56T/view>

Рингач Наталія Олександрівна

*доктор наук з державного управління, професор,
головний науковий співробітник,*

Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАНУ

ВІЙНА І СПРИЧИНЕНІ НЕЮ ЗАГРОЗИ ДЕМОГРАФІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ

Демографічна ситуація в Україні давно не найкраща. До тягаря радянського минулого долучилися проблеми з часу набуття незалежності: наша країну вирізняли одні з найнижчих у Європі рівні народжуваності, та найвищі – передчасної смертності, особливо чоловіків. Так, до досягнення віку 65 років в Україні чоловіки вмирили більш ніж у чотири рази частіше, ніж у Швеції, та 1,7 рази, ніж у Польщі. Відповідно і показник очікуваної тривалості життя представників сильної статі набагато (майже на десятиріччя) коротший, ніж для жінок. За даними Держстату України, очікувана тривалість життя (ОТЖ) жінок у 2021 році становила 74,36 р., для чоловіків показник – 65,16 року. Все це разом з від’ємним сальдо міграції призвело до депопуляції, що поглиблювалась щорічно. Чисельність наявного населення, за оцінкою Держстату України на 1 лютого 2022 р. становила 41,130 млн осіб.

Ще у 2020 р. Стратегією національної безпеки України було наголошено, що демографічні загрози (скорочення народжуваності, високий рівень смертності, системні проблеми у сфері охорони здоров’я, еміграція фахівців і молоді, поширення пандемії COVID-19) підривають національну стійкість, людський, економічний і воєнний потенціал, загрожуючи майбутньому України [1].

Війна в Україні визнана загрозою досягнення завдань Цілей сталого розвитку не лише в нашій країні, а і в усьому світі [2]. Період з 23 лютого 2023 року характеризувався посиленням існуючих або виникненням нових викликів, що постали перед державою і суспільством, впливали на життєдіяльність країни, і у т. ч. – на демографічну ситуацію. Серед них слід назвати такі, як:

- обмеження різного роду ресурсів (людських, фінансових, часу тощо);
- зростаючі вагомі втрати життя та здоров’я (безповоротні та тимчасові);
- поглиблення диспропорції статево-вікової структури;
- нестабільність економічної ситуації;
- необхідність відновлення зруйнованої інфраструктури на всій території і підтримання/організація її функціонування для забезпечення базових потреб;
- значний міграційний вплив населення;
- вплив на життя і здоров’я населення небезпечних чинників зовнішнього середовища (забруднення довкілля небезпечними хімічними та радіоактивними речовинами; вибухонебезпечними предметами; промисловими і побутовими відходами; брак / обмежений доступ до безпечної води);
- високі ризики виникнення епідемій інфекційних захворювань, спалахів харчових отруєнь; надзвичайних ситуацій фізичного, хімічного та радіаційно-ядерного характеру;

– тривале існування в умовах стресу, виснаження життєвих сил і здатності людського організму протистояти ризикам для здоров'я, поширення небезпечних практик (зловживання алкоголем, речовинами, що викликають залежність тощо).

Слід враховувати, що до початку повномасштабного вторгнення наша країна відчула на собі суттєві негативні наслідки пандемії коронавірусної хвороби. Смертність, спричинена Covid-19, зумовила у 2020 р. скорочення ОТЖ порівняно з 2019 роком чоловіків і жінок майже на півроку (0,47 року); також зросла смертність і від інших причин, насамперед від хвороб системи кровообігу та органів дихання [3].

Агресія російської федерації стала потужним чинником формування вагомих загроз демографічній безпеці України, впливаючи на всі три основних демографічних процеси – народжуваність, смертність та міграцію.

Закономірне і зрозуміле зменшення рівня народжуваності у країні, де триває війна, одночасно супроводжується зростанням смертності. Надмірна смертність за підсумками 2022 та 2023 рр. буде зумовлена як втратами життів військових та цивільних в результаті воєнних дій (прямі і непрямі наслідки).

Ризик загинути від причин, яким можна було б запобігти, через перевантаження системи ОЗ і зменшення доступу до меддопомоги з об'єктивних та суб'єктивних причин, також значно зростає.

Також істотно погіршились така якісна характеристика населення як здоров'я, збільшується частка інвалідів.

Важливо враховувати, що вже на початку квітня 2022 року, у зв'язку з війною в країні у порівнянні з довоєнним періодом різко змінилася спроможність протистояти триваючій пандемії. За даними ЦГЗ МОЗУ, знизилась потужність лікарень та лабораторій (щонайменше на 20% зменшення загальної кількості ліжок; ліжок, забезпечених киснем; реанімаційних ліжок одночасно з різким зменшенням їх зайнятості), зменшилась і кількість виявлених/пролікованих пацієнтів та тестів в усіх регіонах [5].

Попри скасування 05.05.2023 р. рішення щодо оголошення надзвичайної ситуації в сфері охорони здоров'я з приводу пандемії Covid-19, на думку генерального директора ВООЗ Т. А. Гебрейсуса, «усвідомлення завершення фази надзвичайної ситуації ще не означає, що SARS-CoV-2 перестав бути вагомою загрозою» [6].

Однак зменшується спроможність національної системи охорони здоров'я протистояти і іншим, окрім Covid-19, викликам у сфері громадського здоров'я: від порушення процесів рутинної імунопрофілактики до виявлення і лікування хронічних неінфекційних захворювань.

Додатковим чинником став брак вкрай необхідної для прийняття управлінських рішень в сфері соціально-економічної політики демографічної статистичної інформації (як через проблеми з отриманням звітності після російського вторгнення і масштабні переміщення населення, так і давній (2001) загальнонаціональний перепис).

Можна ідентифікувати наступні загрози демографічній безпеці, зумовлені війною:

- зниження народжуваності та зростання смертності, тим більші, чим довше триватимуть воєнні дії;
- збільшення загальної смертності, насамперед передчасної, у т. ч. від ушкоджень внаслідок воєнних дій; прогресування статевої диспропорції за рахунок чоловічої «надсмертності»;
- масштабна селективна міграція (частково – постійна) з втратами, насамперед репродуктивного потенціалу та більш освічених (кваліфікованих) груп, конкурентоздатних на ринку праці приймаючих країн;
- прогресуюче постаріння, причому через прискорення процесу з різних сторін (одночасне зменшення числа народжень і числа передчасних смертей, та втрату дитячого і молодіжного контингенту в результаті безповоротної міграції), що в свою чергу, детермінує зростаюче навантаження на пенсійну систему, системи соціального захисту та охорони здоров'я;
- поглиблення депопуляції, погіршення кількісних і якісних характеристик населення.

Список використаних джерел

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України №392/2020 від 14.09.2020 р.

2. The Sustainable Development Goals Report 2022
URL: <https://unstats.un.org/sdgs/report/2022/goal-03/>

3. Rynhach N., Shevchuk P. Declining Life Expectancy in Ukraine: the Contribution of COVID-19. BTRP Ukraine 2022 International Biothreat Reduction Symposium Abstract Book. (Kyiv, Oct 24 – 27, 2022). – P.23

4. WHO's International Health Regulations Emergency Committee) WHO chief declares end to COVID-19 as a global health emergency 25.06.23.
URL: <https://news.un.org/en/story/2023/05/1136367>

5. Ukraine covid-19 situation report April 8, 2022 URL:
<https://cloud.phc.org.ua/index.php/s/72wxF7jNnrBx492?path=%2F2022.04#pdfviewer>

6. WHO's International Health Regulations Emergency Committee) WHO chief declares end to COVID-19 as a global health emergency 25.06.23.
URL: <https://news.un.org/en/story/2023/05/1136367>

Сергєєв Олександр Андрійович

аспірант,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ВПЛИВ ВІЙНИ НА УПРАВЛІННЯ ТА УТИЛІЗАЦІЮ ВІДХОДІВ

В Україні з 2022 року триває повномасштабна військова агресія Російської Федерації, яка призвела до значних людських жертв, територіальних втрат і гуманітарної кризи. Одним з найбільшчих наслідків цього конфлікту є екологічна катастрофа, яка загрожує не лише Україні, а й сусіднім країнам та всьому світу.

У воєнний період проблема управління та утилізації побутових відходів стає ще гострішою через ряд чинників, пов'язаних з війною та нестабільною ситуацією в країні. Російська агресія спричинила значне збільшення кількості специфічних відходів, які включають в себе пошкоджені і залишені транспортні засоби та обладнання, уламки снарядів, а також велику кількість побутових та медичних відходів. Деякі з цих відходів є досить токсичними і містять азбест та важкі метали. Ця ситуація створює серйозні проблеми управління відходами та вимагає негайних заходів для їх безпечної утилізації та відновлення довкілля.

За даними Міндовкілля, кількість таких відходів досягла рекордного рівня в Європі з часів Другої світової війни. Серед них є понад 325 тис. тонн залишків російської техніки, яка була знищена на території України. Понад 200 тис. легкових і вантажних автомобілів, знищених в Україні під час воєнних дій, нині складуються у спеціально визначених місцях [1].

Крім того, утворено величезні обсяги відходів руйнації житлової інфраструктури, що є новим викликом для нашої країни. Протягом близько півтора року повномасштабної війни, російськи сили завдали масштабних руйнувань, пошкодивши близько 60 тисяч об'єктів. З цього числа 48 тисяч – це житлова забудова. Зараз обласні державні адміністрації спільно з Міністерством захисту довкілля оцінюють, що кількість будівельного сміття складає майже 450 тисяч тонн [1].

Міжнародний досвід управління відходами під час війни є важливим для України, оскільки вона стикається з аналогічними ситуаціями на своїх територіях. Україна може вивчити з цього досвіду, як ефективно та безпечно поводитися з відходами, що утворюються внаслідок збройної агресії, як залучати муніципалітети та суб'єкти господарської діяльності до цього процесу, як забезпечити фінансування та підтримку для цього сектору, як сприяти реабілітації постраждалих територій та запобігти екологічним та соціальним наслідкам.

Наприклад, програма «U-LEAD з Європою» підготувала інформаційні матеріали для муніципалітетів України, які приймають переселенців або постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації [2].

Нові види відходів, що утворюються внаслідок збройної агресії, мають специфічні характеристики та ризики, які вимагають особливого підходу та обробки. Тому 19 червня 2023 року була прийнята постанова КМУ, на основі якої були внесені зміни до чинного законодавства про поводження з відходами, особливо в контексті війни. Були визначені перелік відходів, що утворюються внаслідок збройної агресії або збройного конфлікту, а також порядок та умови поводження з ними [3].

Україна, з 2022 року знаходячись під повномасштабною військовою агресією Російської Федерації, стикається зі значними викликами у сфері управління відходами та екологічною безпекою. Україна може вивчити інтернаціональний досвід управління відходами під час війни для покращення своєї власної діяльності в цій галузі. Серйозні зусилля вже витрачені на вирішення цих проблем, але діяльність з управління відходами потребує подальшої координації, фінансування та підтримки.

Список використаних джерел

1. Порядок поводження з побутовими відходами в особливих умовах. Постанова Кабінету Міністрів України від від 19 червня 2023 р. № 625. Верховна Рада. Офіційний сайт.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/625-2023>

2. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Офіційний ресурс. URL: <https://mepr.gov.ua/>

3. Міжнародна програма «U-LEAD з Європою». Офіційний веб-сайт. URL: <https://u-lead.org.ua/en/news/42>

Синчак Віктор Петрович

доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку,

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ВПЛИВ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА СОЦІАЛЬНУ БЕЗПЕКУ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Дослідження генезису бюджетно-податкової політики дозволяє сформувати уяву про закономірність застосування даної категорії у науковій термінології та використання у прагматичній площині державного регулювання соціально-економічних процесів, а відтак і впливати на соціальну безпеку людини. Під генезисом бюджетно-податкової політики будемо розуміти походження, виникнення та процес подальшого розвитку бюджетно-податкової політики з урахуванням її впливу на безпекову складову протягом історичного розвитку людства. Таке порівняння особливо важливе, зважаючи на широкомасштабне російське вторгнення 24 лютого 2022 року, яке створило відкриту загрозу для української нації, що й зумовило тему цієї публікації та визначило її мету.

Тож після запровадження в Україні воєнного стану і його продовження відповідними указами Президента України та наступними законами України, до бюджетного і податкового законодавства та в нормативно-правові акти органів виконавчої влади внесені актуальні зміни. Серед широкого їх масиву зазначимо лише окремі з них, серед яких: введення особливостей та з відповідними умовами в оподаткуванні суб'єктів господарювання; здійснення системної роботи з іноземними партнерами для залучення ресурсу на фінансування першочергових потреб державного бюджету; посилення контролю за обслуговуванням доходів та видатків бюджетів в особливому режимі; проведення секторального аналізу для визначення збитків від війни тощо.

Тож із уведенням у нашій країні воєнного стану та прийняття управлінських рішень у бюджетно-податковій політиці, склалися умови, що сприяли використанню пом'якшувального фіскального інструментарію для забезпечення діяльності суб'єктів господарювання та зайнятості людини, дотримання гарантій з одержання соціальних виплат тощо. Це з одного боку. З іншого боку були створені передумови для зняття панічних настроїв у перші та наступні дні війни, посилення впевненості та відчуття у людей в їхній соціальній безпеці.

Отож прийняті управлінські рішення у сфері бюджетно-податкової політики у перші місяці війни, як власне і згодом, були своєчасними та мали позитивний вплив на соціальну безпеку домогосподарств і населення України загалом та окремої людини зокрема.

З огляду на мету публікації, та зважаючи на історичне походження категорії «бюджетно-податкова політики», доцільно звернутися до витоків виникнення її впливу на соціальну безпеку людини. У контексті еволюції наукової думки, слід зазначити, що перші згадки про бюджетно-податкову політику пов'язують із зародженням поглядів на фіскальні відносини у стародавніх мислителів [1, с. 20]. Однак, уже в ті часи, не маючи навіть належного теоретичного обґрунтування, бюджетно-податкова політика здійснювала вплив на безпеку людини. Йдеться про національну безпеку у сьогоденні, а, отже, і соціальну у теперішньому баченні.

Слід зважати й на те, що 2/3 зібраних доходів у ранні часи розвитку суспільства витрачалися на військові цілі та безпосередньо стосувалися воєнної безпеки країни і опосередковано – соціальної безпеки людини. Відтак цей період уже можна вважати зародженням соціальної безпеки людини. Проте, як і бюджетно-податкова політика, так і соціальна безпека людини ще повинні були пройти свій еволюційний шлях: від простих і недосконалих форм до більш розвинених і набути теоретичного змісту й обґрунтування у наукових школах.

У цьому зв'язку цілком слушно згадати трактат «Левіафан» (1651) відомого англійського філософа Томаса Гоббса (1588-1679). Звернутися до цієї праці мабуть потрібно тому, що наявне нині широкомасштабне російське вторгнення, за своїм змістом, може прирівнюватися до дій, характерних для первісного суспільства, коли завойовувалися території для привласнення «чужого без створення свого». У вказаному трактаті Томас Гоббс називав такі військові кампанії того періоду як «війну всіх проти всіх». При цьому автор доводив, що «...для усунення такого явища люди створили державну владу, представники якої повинні утримуватися із загального фонду, ...а тому податки є ціною суспільного спокою» [2, с. 32].

Із наведеного спостерігаємо сучасне розуміння бюджетно-податкової політики, хоча такого змісту вона почала набувати ще у Середніх віках. У цей період бюджетно-податкова політика характеризувалася більш практичними аспектами, пов'язаними з необхідністю акумулювання коштів для вказаних цілей.

Зазначимо, що суспільний спокій тут пропонується розглядати як соціальну категорію. Причому остання безпосередньо або опосередкована пов'язана із соціальною безпекою людини. Не відкидаємо і того, що суспільний спокій знаходиться в основі соціальної безпеки людини. Тому порушення суспільного спокою призводить до виникнення ризику небезпеки або загрози для людини.

З огляду на виникнення небезпеки для людини, як на початковому етапі, так і в нинішніх умовах воєнного стану, спостерігаємо спільні джерела загроз. Йдеться про широкомасштабне вторгнення країни-агресора у теперішніх умовах і дії, що здійснювалися під час воєн у первісному суспільстві. Тому і тоді, і в умовах сьогодення завдання бюджетно-податкової політики, хоча і зазнали змін, але її вплив на соціальну безпеку людини та забезпечення суспільного спокою, залишилися майже незмінними.

Отже бюджетно-податкова політика є складовою взаємопов'язаного управлінського процесу та впливає на соціальну безпеку людини. Тому і в умовах воєнного стану, і у післявоєнний період потрібно посилювати регулюючий вплив бюджетно-податкової політики в забезпеченні національної безпеки держави та її складових, а відтак і соціальної безпеки людини.

Список використаних джерел

1. Козачишина Т. О. Еволюція наукових поглядів на формування бюджетно-податкової політики за різних макроекономічних умов. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління. 2018. Т. 29(68), № 2. С. 19-27.

2. Синчак В. П. Система оподаткування у сільському господарстві України: теорія, методологія та практика: Монографія. Хмельницький: Вид-во ХУУП, 2008. 476 с.

Слатвінська Марина Олександрівна

*доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів
Одеський національний економічний університет*

Чудновець Світлана Олександрівна

Одеський національний економічний університет

ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Фіскальна політика держави тісно пов'язана з соціальною політикою і відіграє важливу роль у забезпеченні соціального захисту. Натомість останній є однією з провідних функцій держави та передбачає значний перерозподіл доходів з метою забезпечення суспільного добробуту. Завдяки політиці доходів та видатків формуються необхідні соціальні виплати на які приходиться значна частина видатків державного бюджету, витрачаються кошти позабюджетного фонду соціального страхування – пенсійного фонду України. У 2022 році відповідно до даних Пенсійного фонду загальна сума видатків на пенсійні та інші заплановані виплати складала 590,0 млрд грн, тобто 11,4% ВВП.

В умовах воєнного стану загострюється проблематика соціального захисту та соціального забезпечення, актуалізуються питання щодо залучення необхідних фінансових ресурсів на такі цілі. Однією з вагомих проблем як соціальної так і фіскальної політики України на сьогоднішній день є проблема пенсійного забезпечення. А саме, малі розміри пенсійних виплат, відсутність гарантій отримання пенсій в майбутньому.

Причинами проблем з виплатою пенсій є:

1. Зменшення кількості працездатного населення. Так у 2019 році працездатне населення України складало 18,2 млн осіб, а в 2022 уже 12,5 млн осіб (рис. 1).

Чинники, що впливають на зменшення кількості працездатного населення, можна умовно поділити на:

- природні – низький рівень народжуваності, високий рівень смертності населення;
- штучні – зменшення населення внаслідок міграції.

Головною з причин різкого зменшення кількості працездатного населення є виїзд населення закордон, вимушена міграція через воєнний стан в країні. До початку повномасштабного вторгнення, у 2021 році, показник чисельності працездатного населення становив 17,4 млн осіб. Проте, після його початку ситуація докорінно змінилась. На початок 2023 закордон виїхало 4,6 млн осіб з яких 3,2 млн це жінки працездатного віку.

На тимчасово окупованих територіях з початку 2022 року проживали 3 млн осіб, з них орієнтовно 1,3 млн – працездатного віку. Також приблизно 1 млн осіб було мобілізовано до армії [3].

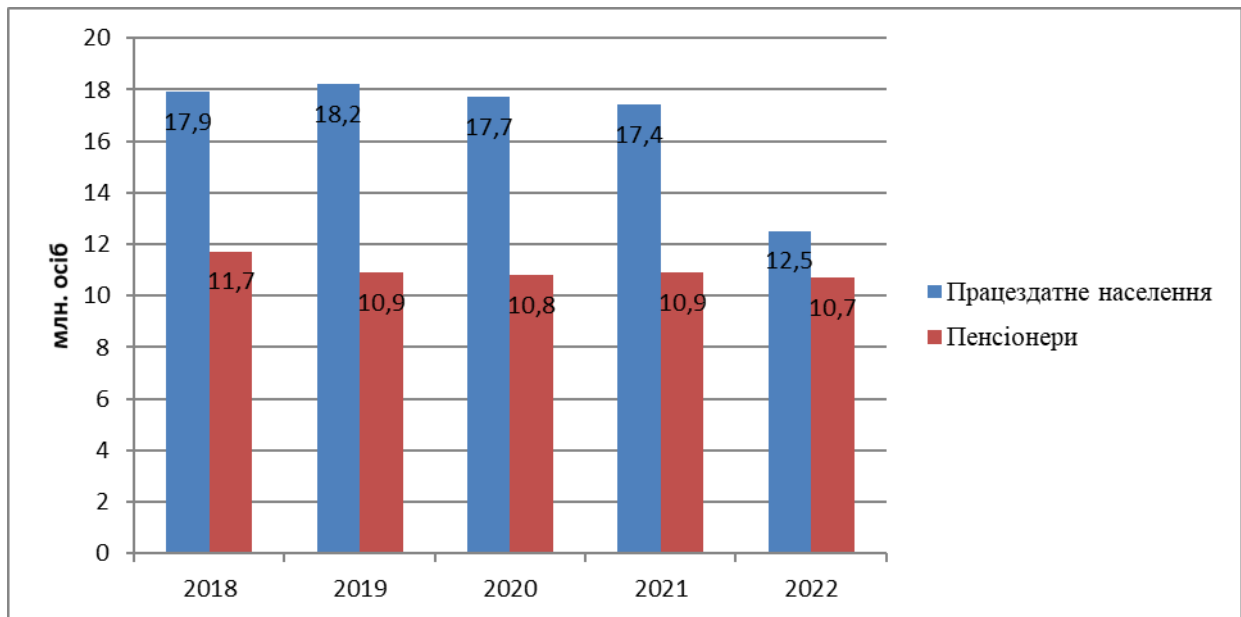

Рис. 1. Чисельність працездатного населення та пенсіонерів України за 2018-2022 рр. [1]

Як видно з рис. 1., кількість пенсіонерів суттєво не змінилась за останні роки і знаходиться на рівні приблизно 10,8 млн осіб. Проте, через скорочення кількості людей працездатного віку росте навантаження щодо виплат пенсій. На кожного працюючого в нашій країні припадає одна особа похилого віку.

У свою чергу таке скорочення кількості працездатного населення призводить до зменшення надходжень ЄСВ до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування, що веде до зменшення обсягів пенсійних виплат.

Застарілий розподіл пенсійних виплат за фахом, відсутність справедливої диференціації за професіями. На даний момент, відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», існує чотири види пенсійних виплат:

- за віком;
- по інвалідності;
- у зв'язку з втратою годувальника;
- за вислугу років [2].

Проблематика в сфері пенсійних виплат – це невідповідність виплат потребам пенсіонерів. Більшість пенсіонерів отримують виплати, яких вистачає тільки на покриття комунальних послуг і на мінімальний базовий набір продуктів. Спостерігаються великі розриви між пенсіями людей різних спеціальностей. Багато хто отримує пенсії, розраховані на основі заробітної плати, яку вони отримували коли працювали, при цьому не враховуються інфляційні процеси та рівень заробітних плат на даний момент.

При формуванні фіскальної політики в сфері соціального захисту та соціального забезпечення, основним інструментом може бути стимулювання та мотивація до повернення вимушених переселенців, мігрантів до України.

Це дозволить поповнити кількість зайнятих та найманих працівників та ринку праці, сприятиме нарощенню податкових надходжень до бюджетів різних рівнів від сплати ними податків та зборів.

Крім того, реформування потребує чинна в Україні система пенсійного забезпечення. Акцент необхідно зробити на підвищенні величини пенсійних виплат, справедливості розподілу пенсій між різними групами залежно від кваліфікації працівників та сплачених ними внесків протягом життя, подальшому удосконаленні соціальної сфери в частині організаційно-інформаційного забезпечення цього процесу на засадах цифровізації тощо.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>
3. Як Україні компенсувати втрату 30% трудового потенціалу. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/05/10/699925/>.

Сторощук Богдан Дмитрович

*кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії,
менеджменту та адміністрування*

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ОСВІТА ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

«До науки не треба силування: із силуванням не буде милування...»

О.Попович

Проблематика соціальної безпеки в сучасному світі в умовах надзвичайно динамічних, навіть карколомних трансформацій, особливо, стосовно соціальної сфери, є вкрай актуальною [1].

Ключовими характеристиками соціальної безпеки довільного суб'єкта можна вважати його чутливість і уразливість. Під чутливістю мають на увазі стан суб'єкта під дією завданої шкоди при незмінній поведінці, тобто до прийняття якихось протидіючих заходів. Вразливість визначається станом суб'єкта, який перебуває під впливом завданої шкоди і після зміни поведінки, тобто і після прийняття протидіючих заходів. Інакше кажучи, чутливість є пасивним показником впливовості різних факторів на стан суб'єкта, а уразливість – це неспроможність їм активно протидіяти. Оскільки неможливо миттєво змінити поведінку, то шкода, завдана діями цих факторів, відтворює залежність у вигляді чутливості. А уразливість може бути визначена тільки шляхом врахування витрат на пристосування через певний проміжок часу. Уразливість вимірюється, по-перше, можливістю зміни поведінки і, по-друге, витратами пристосування. Уразливість інколи розглядають як стійкість суб'єкта, тобто здатність разом із змінами зовнішніх умов міняти свій зміст, поведінку та структуру. Дану властивість, якщо розглядати суб'єкта як систему, можна також назвати гомеостазом, суть якого полягає в здатності системи зберігати значення ключових параметрів її розвитку в деяких заданих межах, незалежно від зміни зовнішніх умов. І якщо соціальна сфера є однією з найбільш динамічних складових сучасного суспільства, то чи не ключовою складовою динаміки соціальної сфери є трансформації системи освіти.

Механізм сучасних освітніх трансформацій являє собою взаємодію попиту на робочу силу та її пропозиції відповідно до сучасних тенденцій суспільного розвитку.

Ключовими факторами динаміки попиту на робочу силу в сучасних умовах виступають наступні:

- запити роботодавців;
- очікування батьків;
- прагнення студентів;
- вимоги держави.

Сучасна пропозиція робочої сили формується на основі таких вихідних передумов:

- науковий потенціал ЗВО;
- навчально-методичний потенціал ЗВО;
- фінансово-економічний потенціал ЗВО;
- зміст та можливості залучення успішних закордонних практик.

Дані процеси в значній мірі визначаються існуючими тенденціями суспільних трансформацій [2]:

- глобалізація;
- прискорення науково-технічного і соціально-економічного прогресу;
- якісні трансформації змісту та темпів суспільної динаміки: *spod – vusa – bani*;
- спрощення і прискорення доступу до мережі internet;
- домінування соціальних мереж у суспільному житті;
- поширення і розвиток фрілансу;
- пандемія коронавірусу;
- посилення енергетичної кризи;
- загострення суперечностей правого та лівого суспільних дискурсів;
- зростання ролі інформації як інструменту здобуття та реалізації влади;
- зростання ролі неформальних механізмів порівняно із формальними;

Отже, підсумуємо, чого треба навчатись і вчити у сучасному світі: швидко адаптуватись, переорієнтовуватись і змінювати плани, бути гнучкими й антикрижкими, розв'язувати комплексні проблеми, нелінійно мислити й бачити нелінійні залежності, формувати для себе психоемоційні опори через розвиток емоційного інтелекту та психологічні практики й так – вчитись впродовж всього життя.

Одним із стратегічних орієнтирів сучасного розвитку освітньої галузі вважаються інтереси стейкхолдерів. Проте, очікування батьків і прагнення абітурієнтів в цілому в значній мірі перебувають у полоні совкових стереотипів, які, очевидно не можуть бути ефективними в сучасних умовах і передбачають орієнтацію на такі ключові сфери зайнятості: економіка, юриспруденція, державне управління, медицина. В той же час, найдефіцитнішими спеціальностями в Чернівцях сьогодні виступають налагоджувальний обладнання і технолог харчової промисловості. Відповідно до цього, одразу ж виникає питання про наявність та ефективність профорієнтаційної роботи центру зайнятості.

Наступною важливою групою стейкхолдерів є, очевидно роботодавці, вимоги яких мали б здійснювати ключовий вплив на трансформацію освітньої галузі. Проте в цілому, для роботодавців, як правило, є характерною проблема чіткого формулювання компетентнісних вимог до працівника. Дуже часто дані вимоги так чи інакше зводяться до формулювання «хороший працівник». Конкретизація, як правило, включає такі основні пункти: вища освіта як безумовна цінність, що забезпечує розвинутий як загальний так і фаховий світогляд працівника, здатність добре розбиратися в предметній області своєї

спеціальності, здатність до постійного ефективного навчання, здатність до ефективної самомотивації для тривалої, наполегливої, самовідданої праці, обов'язкова іноземна мова.

Закордонний досвід розвитку даної сфери в цілому орієнтується на такі ключові компетентності:

- свобода як усвідомлена необхідність відповідального вибору;
- комунікація як здатність ефективного забезпечення отримання чи передачі необхідної інформації;
- колективізм тобто здатність забезпечувати успішне втілення в колектив та посилення його роботи;
- автентизм, тобто максимальне використання місцевої специфіки в методичному, ресурсному та цільовому аспектах.

Основні моделі формування компетенцій:

- американська, або індивідуалістична;
- японська, або колективістська;
- європейська, або особистісна.

Трансформація українських закладів вищої освіти в цих умовах носить досить суперечливий характер. З однієї сторони, основні пріоритети, фактично, Scopus та B2 – і їх важливість є безсумнівною! Але, при цьому виникають також складні запитання, які вимагають чіткої відповіді:

- успішна освіта і наука є, очевидно, перш за все творчими сферами, відповідно до чого наскільки діяльність даних сфер в сучасній Україні відповідає умовам свободи і креативу;
- що є головною, критерійною метою ЗВО: наука чи освіта;
- наскільки важливими є наявність асистентів і природньої ротації за віком;
- які є гарантії збереження рівня викладання;
- академічна доброчесність та відповідальність усіх суб'єктів;
- що для нас є важливішим: академічна доброчесність та відповідальність усіх суб'єктів, чи цікавість і практичність;
- як ефективно розвивати практичні навички.

Таким чином, можна сформулювати наступні основні запитання до процесу формування стратегії та тактики освітніх трансформацій:

- Як мають співвідноситися системи освіти і науки?
- Чи потрібна система освіти в існуючому вигляді і чи є вища освіта самоцінністю?
- Якщо ні, то яка частка від сучасної кількості ЗВО/випускників є достатньою: 50%, 40%, 30%, 20%?
- Якою є реальна частка здобувачів/батьків, які реально ознайомилися зі змістом освітніх програм та силабусів?
- Яким є оптимальне співвідношення загальних/фахових, стандартних/додаткових компетентностей?
- Який рівень має бути базовим для зосередження маркетингових зусиль освітньої сфери: міністерство, ЗВО, факультет, чи кафедра

- Чи потрібною є масова система професійно-технічної (ПТУ) та спеціально-технічної (технікуми) освіти, як вона має виглядати і що для цього треба робити?
- Яким має бути ефективний механізм розподілу державного замовлення?
- Яким має бути ефективний механізм відповідальності за наслідки наявності/відсутності чітких і системних відповідей на дані запитання?

«Якщо сьогодні ми будемо вчити дітей так, як вчили вчора, ми украдемо у них завтра» – говорив Джон Дьюї ще у 1926 році [7], а Омелян Попович обґрунтував методичний зміст таких міркувань: «треба закинути теперішню методу, яка кладе головну увагу на формальний бік наук ..., а треба вчити ... в спосіб природний ..., дбати о ясне розуміння того, що діти чують і читають...» [5]

Як свідчить історичний досвід, одним з ключових джерел прогресу є максимальне використання потенціалу різноманітності, що є основою для інноваційного ривка. [3] На Буковині даний потенціал є особливо потужним. Іларій Карбулицький в даному контексті особливо підкреслював виключну роль Омеляна Поповича в розвою українського шкільництва не лише Буковини, але й «руського світу» в цілому [6]. Теоретичне обґрунтування такого прогресу у вигляді знаменитого «творчого руйнування» теж народилося на Буковині у праці Йозефа Шумпетера «Теорія економічного зростання» [4]. Доцільним напрямком розвитку практичної спрямованості освіти є відхід від традиційно дедуктивних методів навчання, до індуктивних, які є історично першими, більш природними та ефективними.

Очевидно, що відхід одних, застарілих елементів має супроводжуватися появою нових більш оригінальних і продуктивних в умовах креативу і свободи

Список використаних джерел

1. Баженова О. В., Варналій З. С., Чеберяко, О. В. (2023). Соціальна безпека людини в умовах військової агресії: індикатори та оцінювання (на прикладі України). Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління, (8). URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-8-07-02>
2. Сторощук Б. Д. Закономірності трансформації соціально-економічної влади в сучасних умовах / Економічний та управлінський потенціал соціалізації економіки : монографія / за заг. ред. З. І. Галушки. – Чернівці : Чернівець. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича, 2020. – С.112-125.
3. Сторощук Б. Д. Закономірності трансформації економічної влади інновацій // Інтелектуальна економіка в умовах суспільних трансформацій: Матеріали IV Міжнародного науково-практичного форуму, 25 жовтня 2018. – Житомир: ЖНАЕУ, 2018. – С.147-150.
4. Сторощук Б. Д. Феномен «творчого руйнівника» як результат економічної влади мультикультурної пасіонарності / Історія народного господарства та економічної думки України. – 2020. – № 53/2020. – С.146-166. / – режим доступу: <https://doi.org/10.15407/ingedu2020.53.146> / <https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=47115&lang=pl> Index Copernicus 8 ICV 2018: 74.80

5. Юсов С. Л. Попович Омелян // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. К. : Наукова думка, 2011. Т. 8 : Па-Прик. С.426.

6. Марусик Т. В. Карбулицький Іларій Іванович [Архівовано 17 серпня 2016 у Wayback Machine.] // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. К. : Наукова думка, 2007. Т. 4 : Ка-Ком. С. 108.

7. Дьюї, Джон // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. — Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. С.180-181.

Ткаченко Олена Вадимівна

*кандидат економічних наук, професор,
професор кафедри економічної теорії,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

Ткаченко Олександр Олександрович

*аспірант кафедри економічної теорії,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Потреба у безпечних умовах існування є одним з основних мотивів діяльності як окремої людини так і людського суспільства в цілому. Розвиток і вдосконалення соціально-економічних систем не може повністю вирішити проблему безпеки, постійно виникають нові виклики та загрози, у тому числі і соціальні. Складна ситуація в національній соціально-економічній системі України сьогодні зумовлює нагальну потребу пошуку методів та способів забезпечення соціальної безпеки на всіх рівнях.

Події останніх років, зумовлені недосконалістю державної соціальної політики, зростанням асиметрії соціального і економічного розвитку, свідчать про недостатню увагу до проблем забезпечення соціальної безпеки. Соціальна безпека є відображенням такого стану справ у країні, за якого забезпечується додержання національних інтересів у соціальній сфері, попереджаються соціальні ризики та загрози, а наслідки їх настання оперативно ліквідуються.

Забезпечення необхідного рівня соціальної безпеки потребує виявлення важливіших зв'язків і взаємозалежностей в сучасному житті суспільства, що виступають об'єктом цілеспрямованого впливу, з метою підвищення рівня безпеки суб'єктів господарювання, надання цим процесам системного характеру. За сучасних умов система безпеки набуває юридичної форми закріплення особливостей, цілей і завдань діяльності щодо забезпечення соціально-економічної безпеки. У категоріях системи безпеки держава прагне формалізувати діяльність із формування належного рівня розвитку соціально-економічної сфери, законодавчо закріпити її як одну з найважливіших функцій. Побудова системи забезпечення безпеки та її юридична констатація визначаються, передусім, особливостями виробничих взаємин у суспільстві. Тому об'єктивною основою забезпечення соціальної безпеки виступають процеси, що формують економічний базис. Сукупність таких процесів є результатом дії механізму забезпечення соціально-економічної безпеки.

Механізм забезпечення соціальної безпеки — це система організаційно-економічних і правових заходів із запобігання соціально-економічним загрозам. Цей механізм поєднує сукупність об'єктивних залежностей і зв'язків між явищами і процесами соціально-економічного життя колективу в їхньому саморозвитку, у динаміці.[1]

Основне джерело необхідної інформації для оцінювання соціальної безпеки – це дані Державної служби статистики України, офіційних сайтів міністерств і відомств, що, зазвичай, характеризуються доступністю і достатнім рівнем достовірності.

Характеризуючи етап методики, що передбачає розрахунок індикаторів соціальної безпеки за матеріальною, демографічною й соціальною складовими, ми дійшли висновку, що найбільш вичерпно комплексність системи розрахунку показників оцінки соціальної безпеки визначена в роботах О. А. Грішної та Ю. М. Харазішвілі, де структура соціальної безпеки та її індикатори формуються на основі аналізу даних за трьома групами показників (матеріальна, демографічна та соціальна складова) [2]. Крім того, розуміння категорії соціальної безпеки цими вченими в першу чергу через рівень якості життя є максимально наближеним до розуміння поняття «соціальна безпека» за сучасних умов. (табл.1)

Коментуючи результати оцінювання соціальної безпеки людини за критеріями матеріальної, соціальної та демографічної складових, зазначимо, що, незважаючи на гібридну війну, протягом 2014-2021рр. відбулися їх зниження за рахунок підвищення рівня тіньової зайнятості населення, рівня бідності та росту показника смертності. Водночас, рівень добробуту знизився на 10%, рівень соціального забезпечення – майже на 50%, а рівень освіти та саморозвитку – у три рази (через падіння державних видатків на освіту, кількості вчителів та людей, що навчалися у закладах професійної та вищої освіти).

Погіршення економічної та безпекової ситуацій в умовах воєнного стану призводить до втрати робочих місць, зниження розміру заробітної плати, зростання заборгованостей із її виплати, зростання утриманців за рахунок звільнених та безробітних тощо, що у подальшому веде до зниження рівня доходів населення, його розшарування та зростання частки бідних, а отже населення потребує більш масштабної соціальної підтримки з боку держави.

Підсумовуючи вищезазначене, вважаємо за необхідне активізувати розгляд питань щодо забезпечення соціальної безпеки населення як одного з найважливіших питань національної безпеки в умовах воєнного стану. Це можливо лише через формування принципово нової системи соціальних гарантій на рівні держави, а також реформування усієї світової безпекової системи.

Система індикаторів соціальної безпеки та їхні значення в Україні у 2019-2021 рр [3-8]

Роки	Співвідношення рівня продуктивності праці 1 зайнятого й сукупних витрат на 1 домогосподарство	Відношення середньої заробітної плати до прожиткового мінімуму	Рівень тійшової оплати праці	Рівень тійшової зайнятості в загальній зайнятості населення	Рівень витратків на освіту у відношенні до ВВП	Рівень витратків на охорону здоров'я у ВВП	Рівень витрат на харчування в структурі доходів населення	Рівень пенсійних витратків у ВВП	Рівень середньої пенсії у співвідношенні з прожитковим мінімумом	Рівень дефіциту ПФУ у ВВП	Значення показників матеріального елемента соціальної безпеки
Матеріальна складова											
2019	0,207	0,505	0,53	0,79	0,058	0,032	0,018	0,046	0,131	0,990	0,331
2020	0,231	0,472	0,49	0,797	0,060	0,042	0,017	0,048	0,141	0,997	0,329
2021	0,253	0,598	0,48	0,769	0,066	0,039	0,016	0,039	0,147	0,998	0,340
Роки	Рівень бідності	Захворюваність населення (кількість уперше зареєстрованих випадків захворювань), на 1 млн. населення	Кількість лікарів усіх спеціальностей, на 100 населення	Кількість середнього медичного персоналу, на 100 населення	Охоплення дітей закладами дошкільної освіти, до кількості дітей відповідного віку	Співвідношення кількості вчителів та кількості учнів у закладах загальної середньої освіти	Частка робочої сили з вищою освітою	Усього злочинів на 100 тис. населення	Значення показників соціального елемента соціальної безпеки		
Соціальна складова											
2019	0,207	0,505	0,53	0,79	0,058	0,032	0,018	0,046	0,131		
2020	0,231	0,472	0,49	0,797	0,060	0,042	0,017	0,048	0,141		
2021	0,253	0,598	0,48	0,769	0,066	0,039	0,016	0,039	0,147		
Роки	Очікування тривалість життя при народженні	Загальний коефіцієнт смертності, проміле	Смертність немовлят, проміле	Сумарний коефіцієнт народжуваності, проміле	Демографічне навантаження непрацездатного населення на 1 працездатну особу (ефективну кількість платників страхових внесків	Нетто-показник відтворення населення на 1 жінку	Значення показників соціального елемента соціальної безпеки				
Демографічна складова											
2019	0,207	0,505	0,53	0,79	0,058	0,032	0,018				
2020	0,231	0,472	0,49	0,797	0,060	0,042	0,017				
2021	0,253	0,598	0,48	0,769	0,066	0,039	0,016				

Список використаних джерел

1. Пасека С. Р. (2011) Соціальна безпека як ключова умова розвитку суб'єктів господарювання. Вісник Хмельницького національного університету, № 6, Т. 1. С.213-216
2. Kharazishvili, Y., Grishnova, O., & Kamioska, B. (2019). Standards of living in Ukraine, Georgia, and Poland: identification and strategic planning. *Virtual Economics*, 2(2), 7-36.
3. Official website of the State Employment Center. Retrieved from <https://www.dcz.gov.ua/> (Accessed 25 липня 2023)
4. Official website of the State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from <https://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 26 липня 2023).
5. Official website of the Ministry of Health of Ukraine. Retrieved from <https://moz.gov.ua/> (Accessed 12 серпня 2023)
6. Official website of the Ministry of Education and Science of Ukraine. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua> (Accessed 28 липня 2023).
7. Official website of the National Police of Ukraine. Retrieved from <https://www.npu.gov.ua/> (Accessed 25 липня 2023)
8. Official website of the Pension Fund of Ukraine. Retrieved from <https://www.pfu.gov.ua> (Accessed 25 липня 2023)
9. Dzoba, O., & Stavnycha, N. (2020). Methodical basis of social security measurement of the state. *Environmental Economics and Sustainable Development*, 7(26), 56–62.
10. Petrova, I. L., Kravchenko, I. S., Lisogor, L. S., & Chuvardynskyi, V. O. (2021). Employment flexibility in Ukraine: advantages and limitations. *Financial and credit activity problems of theory and practice*, 3(38), 490-498.

Чеберяко Оксана Вікторівна

*доктор історичних наук, кандидат економічних наук, професор,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка / Національна
Академія Служби Безпеки України*

ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНА¹⁰

Рівень соціального захисту та соціального забезпечення є індикаторами розвитку держави. Соціальний захист та соціальне забезпечення в Україні – це система державних гарантій щодо забезпечення прав громадян на соціальну допомогу і підтримку, яка надається державою через установлені в законодавчому порядку соціальні гарантії та економічний механізм їх реалізації. З переходом від командно-адміністративної до ринкової економіки на зміну поняттю «соціальне забезпечення», яким у радянський період позначали сукупність державних заходів, пов'язаних із забезпеченням громадян в старості та у разі непрацездатності, з піклуванням про дітей, з медичним обслуговуванням та лікуванням, прийшло поняття соціальний захист [1].

Структура соціального захисту в Україні складається із соціального забезпечення, соціального страхування, соціальних гарантій держави та соціальної допомоги. А основними джерелами фінансового забезпечення соціального захисту населення в Україні є кошти державного і місцевих бюджетів (ст. 87, 89-91 Бюджетного кодексу України), а також державних та недержавних соціальних фондів, суб'єктів господарювання різних форм власності та благодійних фондів. Видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення були пріоритетом бюджетної політики України до широко-масштабної війни в Україні.

В Україні діє переважно централізована система соціального захисту населення, про що свідчить співвідношення у зведеному бюджеті країни видатків державного і місцевих бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення (Таблиця 1). Але ця система є менш ефективною, ніж децентралізована, так як домінує пасивна форма соціального захисту. Соціальні проблеми суспільства вирішуються шляхом надання допомоги, соціальних виплат, компенсацій, пільг, податкових відрахувань, соціальної допомоги нужденним з метою компенсувати низькі заробітки населення та пенсії нижче прожиткового мінімуму. Водночас перманентний дефіцит фінансових ресурсів не дає державі можливості досягнути суттєвих зрушень у нарощенні обсягів бюджетних видатків на соціальні цілі і вирішення найважливіших соціальних проблем, покращення соціальних умов життя людей.

---

¹⁰ Тези підготовлено в межах виконання проекту НФД України «Нові геостратегічні загрози соціальній безпеці людини в умовах гібридної війни та шляхи їх запобігання» № 2021.01/0239

**Видатки бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення
та їх частка у ВВП в Україні**

Видатки	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Державний бюджет, млрд. грн	106,3	144,5	163,9	218,6	322,7	339,3	236,2
Місцевий бюджет, млрд. грн	152,0	141,3	145,5	103,2	24,0	28,1	17,1
Зведений бюджет, млрд. грн	258,3	285,8	309,4	321,8	346,7	367,4	253,3
Частка видатків зведеного бюджету у ВВП, %	10,8	9,6	8,7	8,1	8,3	6,7	6,55

Джерело: складено та розраховано автором за даними Міністерство фінансів України: сайт.

URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/expense/>

Активна концепція в сучасному соціальному захисті населення України також присутня, але на тлі наявних соціальних проблем – бідність, зменшення і старіння населення, безробіття, війна, вона неефективна [2].

У країнах-учасницях ЄС існують чотири основні моделі соціального захисту: континентальна (модель Бісмарка); англосаксонська (модель Беверіджа); скандинавська; південно-європейська (Таблиця 2) [3]. Основними чинниками, що відрізняють ці моделі, є структура, конфігурація та поєднання найважливіших інститутів соціального захисту – страхування, соціальної допомоги, державного соціального забезпечення, медичної допомоги, освіти; обсяги соціальних видатків, що спрямовуються на їхнє функціонування; домінуюча роль одного з інститутів соціального захисту.

Таблиця 2

**Порівняльна характеристика моделей соціального забезпечення
О.Бісмарка та У. Беверіджа [4]**

Характеристика	Модель О. Бісмарка-континентальна, класична (Німеччина, Бельгія, Швеція та Франція)	Модель У. Беверіджа - англосаксонська, ліберально-демократична (Великобританія, Данія, Ірландія, Нідерланди)
Методи фінансування соціального забезпечення	базується на внесках соціального страхування (страховий принцип)	фінансування здійснюється за допомогою податків
Мета	забезпечення рівня життя (standard o fliving)	забезпечення прожиткового мінімуму (subsistence level)
Рік впровадження	1883 рік	1942 рік
Охоплення населення	зайняте населення	все населення
Джерело фінансування	здійснюється за рахунок внесків, сплачених із заробітної плати	з державного бюджету
Форма внесків на соціальна страхування	внески нараховуються на основі заробітної плати	у формі уніфікованих одноразових податків

Скандинавська (північна) модель (Швеція, Данія, Фінляндія та Норвегія) почала формуватися ще в 30-х роках минулого століття, у якій громадяни віддають значну частку своїх доходів державі в обмін на безкоштовні соціальні блага, є прикладом для наслідування і гарантує найвищі у Європі соціальні стандарти, а передумовою її функціонування є високоорганізоване суспільство. Їй властиві такі ознаки як універсалізм (охоплення усіх верств населення) та солідарність (кожен громадянин порівну і незалежно від соціального статусу бере участь у фінансуванні системи соціального захисту, роблячи внески відповідно до своїх доходів). Загалом скандинавські країни очолюють міжнародні рейтинги від економічної конкурентоспроможності й соціального здоров'я – до щастя.

Південно-європейська модель (рудиментарна, або перехідна) (Італія, Іспанія, Греція та Португалія) є неусталеною моделлю соціального захисту, що потребує подальшого розвитку і вдосконаленням через відносно низький рівень соціальної захищеності та несприятливі макроекономічні показники: високий темп інфляції, низький рівень ВВП на душу населення, низький рівень народжуваності, високий рівень державної заборгованості, тінізація економіки. У цій моделі завдання соціального захисту часто розглядається як справа родичів та сім'ї, а характерною рисою є асиметрична структура соціальних видатків.

У силу історичних, культурних відмінностей нині не існує якоїсь уніфікованої соціальної моделі, а кожна національна соціальна модель оригінальна та неповторна. Загалом всі моделі відрізняються рівнем втручання держави в соціально-економічну сферу та рівнем соціальної захищеності населення, забезпеченості свободи соціального вибору в різних верств населення та впливу соціальних процесів на економічний розвиток країни.

Пандемія COVID-19 виявила та посилила розрив у соціальному захисті між країнами з високим і низьким рівнем доходу. Лише 47% населення світу фактично охоплені принаймні однією пільгою соціального захисту, тоді як 4,1 мільярда людей (53%) взагалі не отримують жодного гарантованого доходу від національної системи соціального захисту. Крім того існує значна регіональна нерівність у соціальному захисті: Європа та Центральна Азія мають найвищі показники охоплення – 84% людей отримують принаймні одну допомогу, Північна і Південна Америка також вище середнього світового показника – 64,3%, Азіатсько-Тихоокеанський регіон – 44%, арабські країни – 40% та Африка лише 17,4%. Це свідчить про значні прогалини в охопленні населення соціальною допомогою та необхідність її додаткового інвестування, щоб гарантувати принаймні базове охоплення соціальним захистом [5].

На фінансування системи соціального забезпечення всіх країн світу витрачається більше 17,0% світового ВВП. Але значна частка цих витрат припадає на країни з високими рівнями доходів. Тому середній показник не враховує більшості світового населення, яке живе у країнах з низьким рівнем доходів і у яких на фінансування соціального забезпечення спрямовуються значно менші кошти (Нігерія, Бангладеш, Індонезія, Маврикій, Індія та інші).

Існує суттєва відмінність у структурі та обсягах витрат держав на соціальне забезпечення, що залежить від регіону, рівня економічного розвитку країни, особливостей організації системи. Так, якщо країни Європи витрачають на соціальне забезпечення від 20 до 40% ВВП, то у більшості країн Азії на соціальну допомогу виділяється всього 4-6% ВВП і значна частина цих коштів спрямовується на фінансування охорони здоров'я, а не на грошові трансферти, що забезпечують захист доходів вразливих верств населення. Країни з високим рівнем доходу витрачають на соціальний захист не менше 16,4%, а країни з низьким рівнем доходу – лише 1,1% свого ВВП. У країнах ЄС у 2021 році державні витрати на соціальний захист населення склали 2 983 мільярди євро, або 20,5% ВВП і 39,9% загальних витрат. Загалом соціальний захист займає найбільшу частку у загальних видатках в усіх державах-членах ЄС. Співвідношення державних витрат на соціальний захист до ВВП коливалося в країнах-членах ЄС від 8,7% ВВП в Ірландії до 24,8% у Франції. Дев'ять держав-членів ЄС – Франція (24,8% ВВП), Фінляндія (24,6% ВВП), Італія (23,4% ВВП), Австрія (21,9% ВВП), Данія (21,1% ВВП), Бельгія (21,0% ВВП), Німеччина (20,9% ВВП), Греція та Іспанія (обидві 20,6% ВВП) – виділили більше 20% ВВП на соціальний захист, Норвегія 18,6%. Найменша частку державних витрат на соціальний захист у Ірландії (8,7% ВВП), Мальті (11,0% ВВП), Кіпру (12,5% ВВП), Угорщини (13,1% ВВП), Румунії (13,3% ВВП), Болгарії (13,4% ВВП), Естонії (13,5% ВВП), Чехії (13,6% ВВП) і Латвії (13,8% ВВП), а також Ісландії (13,2% ВВП) [6].

Досягненням ЄС щодо соціального забезпечення стало підписання угод про створення єдиного страхового простору та координацію національних законодавств у сфері соціального захисту, проте підписані угоди не уніфікували національні законодавства в єдину, універсальну європейську систему. Причиною цього є істотні відмінності в соціальних стандартах європейських країн, економічного та соціального розвитку, що свідчить про автономність європейських національних систем соціального захисту.

В Україні до війни майже 40% населення мали право на пільги, соціальні виплати та допомоги, що посилювало напругу в суспільстві та потребувало значних фінансових ресурсів державного бюджету. Чинна система соціального захисту в Україні є дорогою, не ефективною, не гнучкою, не орієнтованою запобігати потраплянню у кризу, патерналістською, не орієнтованою на клієнта,

До широкомасштабної війни основними статтями видатків державного бюджету України були соціальні виплати та видатки на охорону здоров'я. В умовах війни посилюються негативні тенденції в усіх сферах життя суспільства: падіння рівня життя, прогресуюче безробіття, демографічна криза, соціальна незахищеність більшої частини населення, що становить реальну загрозу національній безпеці. Крім того, змінилися пріоритети спрямування видатків державного бюджету – видатки на оборону та національну безпеку, соціальні виплати та ліквідація наслідків збройної агресії. Держава, волонтери й міжнародні організації надають громадянам України допомогу, яка є дуже необхідною, але недостатньою, оскільки дає змогу лише частково забезпечувати

найнеобхідніше для виживання. Загалом фінансування соціального захисту населення в Україні супроводжується низкою глибинних проблем та недоліків, що пов'язано із зростанням кількості різноманітних соціальних допомог та пілг на фоні появи нових форм соціальних ризиків та посилення маргіналізації.

Список використаних джерел

1. Тимофєєва М. І. Сутність соціального захисту населення. Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2016. №6 (230). С. 170.

2. Чеберяко О. В. Проблеми фінансового забезпечення соціального захисту населення в Україні // Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України: матер. XVI наук.-практ. конференції, 25-26 травня 2023 р. / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. І.О. Лютого; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. К. 2023. С. 43-46.

3. Павлова Л. О. Політико-економічний аналіз системи соціального захисту населення в Україні. 2015. С. 155. URL: https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/12/dis_pavlova.pdf

4. Чеберяко О. В., Бикова В. Моделі пенсійного забезпечення: зарубіжна та вітчизняна практика // Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2020. № 5(212). С. 43– 51.doi.org/10.17721/1728-2667.2020/212-5/6

5. World Social Protection Report 2020-22, available at: https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_817653/lang-en/index.htm

6. Eurostat (2021), «General government expenditure by function», available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Government_expenditure_on_social_protection

Наукове видання

**ЗАГРОЗИ СОЦІАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ ЛЮДИНИ
В УМОВАХ ВІЙНИ**

Матеріали круглого столу 27-29 вересня 2023 року /
за заг. ред. проф. З.С. Варналія. Київ-Чернівці.

*Круглий стіл проводився в межах виконання проєкту НФД України
«Нові геостратегічні загрози соціальній безпеці людини в умовах
гібридної війни та шляхи їх запобігання»
реєстраційний номер № 2021.01/0239.*

Підписано до друку 12.10.2023 р. Формат 60x84 1/16. Папір офс. Друк офс.
Умов.-друк. арк. 6,38. Обл.-вид. арк. 6,15. Тираж 50 прим. Замовл. № 15 .

Видавництво та друк – ТОВ «Видавництво «Знання України».
03680, м. Київ, вул. Велика Васильківська, 57/3, к. 314.
Тел. 287-41-45, 287-30-97.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК №217 від 11.10.2000 р.

ВИДАВНИЦТВО «ЗНАННЯ УКРАЇНИ»

Приймаємо замовлення на виготовлення та друк книг, брошур, монографій за тел.:

(044) 287-41-45, (044) 287-30-97,

znannya-real@ukr.net

Книги видавництва для середньої, вищої школи та художню літературу можна переглянути та придбати на сайті:

www.znannia.info

ВИДАВНИЦТВО «ЗНАННЯ УКРАЇНИ»

ВЕЛИКЕ НАДХОДЖЕННЯ НОВИНОК!!!

З. С. Варналій
40 РОКІВ НА ПИВІ
ОСВІТИ І НАУКИ

Олександр Герасименко
**Молодіжна
столиця**

А. В. КРАЧЕНКО
СТОВПУР ГОЛОВНОГО МОЗКУ:
автоно-фізіологічні характеристики
та клінічні особливості уражень

З. С. ВАРНАЛІЙ
**ЕКОНОМІЧНА ТА ФІНАНСОВА
БЕЗПЕКА УКРАЇНИ
В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

Кухарчук В., Шендрюк С. В.
**АТОСТОЛ ТРЕАВДИ
І ЖАУЖИ**
(на 175 років від дня народження)

**ПРЕКОНДИЦІОНУВАННЯ
МІОКАРДА**
Нові підходи
та молекулярні
механізми

Bogusław
Sliwerski
Філософія когнітивної
інтелектуальної роботи
Універсальна філософія

Богуслав
Сліверський
Універсальна філософія
української мови
Басіля Сулявського

Е. В. ЧЕХОТОВСЬКИЙ
**СТАТИСТИКА
з Microsoft Excel 2016**

ДОВІРИЄ В ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІЙ
АРХІТЕКТУРНІЙ ЕКОНОМІЧНОГО
ПРОСТРАНСТВА-ВРЕМЕНІ
Довіриє
в соціально-економічній
системі

РІЗНА І Л.
СТРУКТУРНО-ОБМОВЛЕНА
МІТОНОМІАНА ВІДПОВІДЬ
НА ПІПХОСКО ТА НЕЙРОДЕГЕНЕРАЦІЮ

РІЗНА ТЕМАТИКА!!!

ЧЕКАЄМО НА ВАС!!!!